

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ANADOLU

Mitoloji, Din ve Efsaneler Işığında

ALİ KILIÇKAYA

Mitoloji, Din ve Efsaneler Işığında
ANADOLU

ALİ KILIÇKAYA

Mitoloji, Din ve Efsaneler Işığında

ANADOLU

ALİ KILIÇKAYA: 1946 Çanakkale ili Akçakoyun doğumludur. İlk, orta ve lise öğrenimini Erzinan'da tamamladı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Klasik Arkeoloji ve Çağdaş Anadolu Arkeolojisi bölümünden 1969 yılında mezun oldu. Yunan Dili ile Klasik Edebiyatlar Tarihi (Yunan-Latin) derslerinden sertifika aldı. 31 Ekim 1969 tarihinde Kültür Bakanlığına bağlı müzelerde göreve başladı. Sıra ile Afyonkarahisar, Bergama, İznik, İstanbul Hisarlar ve İstanbul Ayasofya Müzelerinde "Arkeolog"; İstanbul Yıldız Saray Müzesi ile İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde "Müdür Yardımcısı"; ayrıca İstanbul Hisarlar Müzesi, İstanbul Ayasofya Müzesi, Trabzon Müzesi ve ikinci kez İstanbul Ayasofya Müzesi'nde de "Müdür" olarak görev yaptı.

Ayrıca; 1966 yılında Adilcevaz-Kef Kalesi Kazısı'na; 1967, 68, 69, 71, 74 ve 91 yıllarında Aydın ili, Karacasu ilçesi, Geyre Köyü'nde yapılan Aphrodisias Kazısı'na; 1975, 76, 79, 80 yıllarında Bergama Kazısı ve Restorasyon çalışmalarına, yine 1970 yılında Afyonkarahisar ili Dinar ilçesi-Tatarlı Tümölüsü ve Şuhut-Synnada Nekropol kazısı ile 1974 yılında da Bergama-Gryneion antik yerleşmesi nekropolünde yapılan kurtarma kazılarına katılan Ali Kılıçkaya 2001 yılında İstanbul Ayasofya Müzesi Müdürü iken emekli oldu.

Ali Kılıçkaya'nın;

İznik Tarihi ve Eski Eserleri, Kariye Müzesi, Ayasofya ve Kariye, İstanbul Kiliseleri (ing.), *Türkiye, Anadolulu Olabildik mi?*, *İstanbul Müzeleri, Hitit Uygarlığı İzinde Anadolu* adlarıyla yayımlanmış eserleri vardır. Yine, bazı gazete ve dergilerde, uzmanlık alanıyla ilgili çeşitli konularda yazılar yazmıştır.

Evli ve iki çocuk babası olan Ali Kılıçkaya, orta derecede Almanca ve Fransızca bilmektedir.

Mitoloji, Din ve Efsaneler Işığında

ANADOLU

ALİ KILIÇKAYA

Arkeolog

**Mitoloji, Din ve Efsaneler Işığında
ANADOLU**

Yazan:
Ali Kılıçkaya

Yayına Hazırlayan:
Veysel Usta

Kapak Tasarımı:
K. S.

Baskı:
Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon
Tel: 0462 321 53 38

ISBN: 978-9944-374-58-3

İLETİŞİM ADRESİ

Ali Kılıçkaya
Batı Ataşehir Kent Plus Sitesi
D-6 Blok D. 40
Ataşehir/ İSTANBUL
Mail: kilickaya.ali@gmail.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	7
GİRİŞ.....	11
Troya Savaşı Efsanesi (Tahta At)	41
Nemrut Dağı Efsanesi (Kral Antiokhos I'ın Mezarı)	48
Kızkulesi Efsaneleri.....	53
Eros ile Psykhe Efsanesi (Sevgi ve Ruh).....	56
Ayasofya Efsaneleri.....	62
Frygia Kralı Midas'ın Eşek Kulaklı Olma Efsanesi (Apollo-Marsyas- Midas).....	67
Lydia Kralı Kroisos'un (Krezüs) Hazineleleri	70
Akdamar/ Ahtamar Adası Efsanesi	75
Philemon ile Baukis Efsanesi (Sevgi Ağacı).....	80
Bergama Asklepion Sağlık Yurdu (Hekimler Tanrısı Asklepios'tan, Hippokrates ve Lokman Hekim'e)	83
Bellerophon ile Khimaira Efsanesi (Yanartaş / Çıralı Efsanesi)	88
Aziz Nikholaos Efsaneleri (Noel Baba)	92
Kapadokyalı Aziz Georgios Efsanesi	96
Yedi Uyurlar Efsanesi (Ashab-ı Kehf).....	99
İstanbul Kenti'nin Kuruluş Efsanesi (Bosphoros-Boğaziçi).....	103
Ağlayan Kaya Efsanesi (Sipylos-Manisa Dağı)	106
Hermaphroditos ve Salmakis Efsanesi (Hermaphrodite)	109
Aspendos'lu Belkız Efsanesi	112
Sarıkız Efsanesi	115
Balıkli Göl Efsanesi / Halil-ür Rahman Gölü.....	118
Kutsal Mendil Efsanesi.....	121
Adını Efsaneden Alan Köy (Mollaköy).....	124
Anavarza Kalesi Efsanesi	127
Şahmaran Efsanesi.....	130
Yunusbalığı Sırtındaki Çocuk	133
SÖZLÜK	137
KAYNAKÇA	145

ÖNSÖZ

On iki bin beş yüz yıldan beri sürekli yerleşme gören güzel yurdumuz, çağlar boyunca pekçok uygarlığa sahne olup, zengin tarihsel ve kültürel miras ile birlikte büyüleyici doğal güzelliklere sahiptir. Kültürel miras bakımından ülkemiz adeta bir açık hava müzesi konumundadır. Tüm bu tarihsel ve doğal zenginlikler, güzellikler doğal olarak kendileri ile ilgili efsaneleri de yaratmıştır. Efsaneler, söylence de olsalar bu topraklarda yaşamış olan insanların düşünce ürünüdür, kültürüdür, yaşama ve dünyaya bakışıdır. Söylencelere neden olan eserler, bu ülke coğrafyasında, tarihinde, halk kültüründe, edebiyatında, güzel sanatlarda yerini almış ve günümüzde de yaşamaktadırlar. Bir Troya'nın "Tahta Atı", Kral Midas'ın "Eşek Kulakları", Şanlıurfa'nın "Balıklı Gölü", Kaz Dağı'nın "Sarıköz'ı", İstanbul'un "Kızkulesi", Misis'in "Şahmaran'ı", Efes/ Tarsus/ Şanlıurfa/ Antalya ile Kahramanmaraş'ın "Ashabı Keyf'i" (Yedi Uyurlar) ve diğerleri gibi.

"Efsaneler bilimi" olarak adlandırılan "mitoloji", eskiçağ insanının inançlarını yansıtmakta olup, bir bakıma mitoloji eskiçağ insanının dinidir. Ancak, akıl ve mantık dışı söylenti olan efsanelerle tarihsel gerçekler asla birbirine karıştırılmamalıdır. Efsaneler, geçmişte yaşanmış tarihsel gerçeklermiş gibi insanlara sunulmamalı ve -kimileri gibi- tarihsel bilgi kirliliği yaratılarak, tarihsel gerçekler karartılmamalıdır. Akıl, bilim ve mantık dışı olan efsaneler, ülkemizin kültürel zenginlikleri olarak kabul edilerek edebiyatta, sanatta ve kültürel yaşamında kalmalı, yer almalı ve inanılmaması gereken gerçek dışı söylenceler oldukları da bilinmelidir.

Efsaneler içeren eskiçağ halklarının çok tanrılı dinleri, tek tanrılı dinlerin düzeyinde olmamakla birlikte, tek tanrılı dinleri önemli ölçüde etkilemişlerdir. O nedenle eskiçağ dinlerine ait birçok etkileri tek tanrılı (semavi /göksel) dinlerde görmek olasıdır.

Pekçok uygarlığa sahne olan Anadolu, efsaneler kaynağıdır. Her taşından, toprağından, suyundan ve havasından efsane fışkırmaktadır. Aynı içerikli efsaneler, değişik yörelerde değişik biçimlerde de karşımıza çıkmaktadırlar. Bütün bu efsaneleri burada ele almak olanaksız olduğundan, bunlardan sadece

yirmibeş kadarına burada yer verildi. Bu yapılırken, efsanenin geçtiği yörelerdeki tarihsel ve kültürel mirastan da kısaca söz edilmeye çalışıldı.

Ayrıca yine efsane ve dogmatik bilgilerle, yalanlarla tarihsel gerçeklerin nasıl çarpıtıldığı, karartıldığı ve tarihsel bilgi kirliliği yaratılmaya çalışıldığına ilişkin de bazı örnek bilgiler verme gereği duyuldu. Yine, kitabın sonuna mitoloji ile ilgili bir “sözlük” ve bir de genel “kaynakça” eklendi.

Bu yapıtı, küçük yaşlarda bizlere masallar, efsaneler ve özellikle dinsel içerikli hikayeler anlatan, doğa ve insan sevgisi aşılayan ve bugün hayatta olmayan Sevgili babam Nuri’nin yaşamından gülmeceye dönüşen bir olayı da burada dile getirip anmaya ve anısını yaşatmaya çalışayım:

Babam, 1912 Erzincan doğumlu olup, 1987 yılında yaşamını yitirdi. Gerçek adı Nuri’dir. Ancak küçük yaşta onu “Paşa” diye sevmeleri, daha sonra da onu “Paşa” diye çağır-maları nedeniyle bu isim ile özdeşleşmiş, insanlar onun adının “Paşa” olduğunu bilir ve ögle çağırırlardı. Çoğu insanın babamın gerçek isminin Nuri olduğundan haberi bile yoktur. Tıpkı uzak bir köyde yaşayan dayısı gibi. Babam, beyaz, pala ve pos bıyıklı olduğu için çoğu insan onu “Paşa Dede” diye de çağırırdı, hatta askerde onbaşı rütbesini aldığı için yaşamı boyunca “Paşa Onbaşı” diye çağırılanlar da vardı. Askerliğini Gelibolu’da yap-mıştır. Arap harfleriyle okuma-yazma bilmesine karşın, Latin harfleri ile okuma ve yazmayı askerlikte “Ali Okulu”nda öğrenmiştir.

Babam, Çanakkale’nin Gelibolu ilçesinde askerlik hizme-tini yürüttüğü sıralarda Erzincan’da uzak bir dağ köyünde bulunan dayısı, babamı ziyaret etmek üzere Gelibolu’ya gider. Dayısı, babamın isminin “Paşa” olduğunu ve ayrıca askerde de onbaşı rütbesini aldığını bilir. Ancak, nüfus cüzdanında yazılı olan ve gerçek isminin Nuri olduğundan ise haberi yoktur. Gelibolu’da, askeri garnizonun nizamiye kapısına gelen babamın dayısı, görevli nöbetçiye “Anadolu usulü” selam verdikten sonra; “Yeğenim Paşa Onbaşı burada asker, onu ziyarete geldim” der. Nöbetçi asker önce irkilir, “hiç Paşa’dan da Onbaşı olur mu?” diye bir duraksar, sonra da gülerek; “Güzel de be hemşerim, Paşa

Paşa bu, ya Onbaşı neyin nesi oluyor, hiç Paşa'dan da Onbaşı olur mu?" diye sorar. Bu kez babamın dayısı "uygunsuz bir söz mü söyledim?" diye düşünüp şaşırır ve donup kalır, dili tutulur ne diyeceğini bilemez. Bir yanıt alamayan nöbetçi asker, ziyaretçiye dönüp yeğeninin nereli olduğunu sorar. "Erzincanlı" olduğu yanıtını alınca, hemen garnizon araştırılır ve Erzincanlı olup da onbaşı rütbeli olan

Nuri Kılıçkaya, torunları Barış ve Serap

askerleri bulup nizamiye kapısına getirirler. Yeğeninin geldiğini gören babamın dayısı, hemen oturduğu sandalyeden kalkarak yeğenine doğru koşar ve sarmaş dolaş kucaklaşırlar. Nöbetçi asker ise bu manzara karşısında ziyaretçiye dönüp, "hemşerim hemşerim bu asker Nuri Onbaşı, senin yeğenin Paşa Onbaşı değil" der ve gülüşürler. Konunun aslı anlaşıldıktan sonra, olanı biteni kendince çok komik bulan nöbetçi asker kendini tutamayarak, "anladık hemşerim Paşa Paşa bu, ya Onbaşı bunun nesi oluyor?" der ve hep birlikte gülüşmeyi yineleyerek sürdürürler. Gelibolu'dan Erzincan'daki köyüne dönen babamın dayısı, başından geçenleri yakınlarına anlatır. Olay gülmeceye dönüşür. Bu olay, çocukluk günlerimde Erzincan'daki Kılıçkaya Köyü (eski adı Mercan Sürbahan/ Surp Vahan) ve çevre köylerinde sık sık anlatılır ve gülüşmelere neden olurdu.

Ali Kılıçkaya
Batı Ataşehir 2014

GİRİŞ

Efsane (söylence), ağızdan ağıza anlatılarak geçmişten günümüze sürüp gelen, olağanüstü içerikli ve nitelikli masal ve öykülere denir. Yunanca karşılığı ise mitos'tur. Mitos; sözcük olarak, söylenen veya duyulan söz, söylenti anlamına gelir. Efsaneleri (mitos) derleyip toplayıp inceleyen bilim dalına da mitoloji denir. Efsaneler, gerçeğe ilişkisi olmayan, yalanlarla (hayallerle, abartılarla) süslenen, uydurma, boş ve gülünç masal ve öyküler içerirler. Efsaneler, ilkel insan topluluklarının, dünyanın, evrenin ve doğadaki olayların nasıl oluştuğunu kendilerince anlama ve yorumlama gereksiniminden kaynaklanan uydurma öykülerdir. İnanma duygusu içerirler. İnanç, bilgisiz insanlığın dünyayı anlama ve açıklama gereksiniminden doğmuştur. Bilginin bittiği yerde inanç başlar. Bilinen bir şey için zaten inanç söz konusu değildir, çünkü bilinmeyene inanılır. Kısacası inançlar; insan zekasının bilimsel sorulara bilim dışı verdiği karşılık ve yanıtlardır. Unutmamak gerekir ki, her inancın altında bilgisizlik yatar. Kısacası, akılcı olarak düşünülülecek olursa, ilkel insanın uğurlu bir taşa inanması ile tek tanrılı göksel dinlerdeki inançlı bir insanın, bir peygamberin Tanrının oğlu olduğuna inanması arasında hiçbir fark yoktur. Dolayısıyla, yine akılcı olarak bakılacak olursak, boş inançla inanç arasında da hiçbir fark yoktur. Bilim geliştikçe inançların yerini bilgiler alır. O inançlar da geçmişin sayfaları arasında yer alırken edebiyata, sanata ve kültüre de malzeme olurlar.

İlkel insan için yaşam zordu. Doğmak kadar ölmek de normaldi. Ancak neslin devamı için, doğurgan olan, çoğalmayı sağlayan ve besleyen kadın bedeni ilkel insan için kutsallık, yaratılışlık kazanmıştı. O nedenle kadının, insanlar tarafından tanrılaştırılması olgusu Eski Taş Çağı'na kadar uzanmaktadır. Ancak Yeni Taş

Ana Tanrıça Heykelciği

Çağı'na (Neolitik Çağ) ait şişman, tahtına oturmuş, ana tanrıça heykelleri (M.Ö.6000) ilk olarak Konya ili yakınlarındaki Çatalhöyük'te yapılan kazılar sonunda karşımıza çıkarlar. İşte Ana tanrıça bağlamında kutsallıktan kaynaklanan kadın egemenliği 4000 yıl devam eder. Madenlerin keşfi ve silah yapımında kullanılması, erkeğin doğuşken savaşı gücünün, kuvvetinin ön plana çıkması sonunda, onda da (erkek insan) bir tanrısal güç olduğuna inanılması ile birlikte M.Ö. 2000'lerde erkek tanrılar da ön plana çıkmaya başlar. Onların da heykelleri ve kabartmaları yapılır, adlarına tapınaklar inşa edilir. Ancak, bunun yanında kadın tanrıça kült ve kültürü de yine devam eder. Erkek tanrı yanında Kadın tanrıça da yerini korur.

Zeus Heykeli

İlkel insan, evrenin, doğanın, doğadaki olayların bilinmeyen bir güç tarafından yaratıldığını, yönetildiğini düşünerek kendisine göre tanrılar yaratmış. Bunları, gök tanrılarını, yer tanrılarını, yeraltı tanrılarını, deniz tanrılarını gibi düşünmüş. Ayrıca, korktuğu olaylardan, durumlardan kendisine bir zarar gelmesin diye onları da tanrılaştırmış, sonra da kendi yarattıkları bu tanrı ve yarı tanrı ile kahramanları insan gibi düşünerek şekillendirmiş, heykellerini, resimlerini yapmış, onlara ait tapınaklar inşa etmiş ve orada onlara tapınmıştır. Eskiçağ insanları; tanrıların nasıl yaratıldığına ilişkin de çok değişik efsaneler uydurmuşlardır. İlkçağdaki çok tanrılı dinlerde, genel olarak insanların taptıkları baş tanrı ve diğer tanrılar dışında, kentlerin de yine kendilerine göre taptıkları tanrılarını, hatta yerel tanrılarını bile vardı. Klasik mitolojide tanrıların tanrısı, yani baş tanrı Zeus'tur. Ayrıca kentlerin de kendilerine göre baş tanrılarını vardı. Efes kentinin baş tanrısı Artemis, Afrodisiyas'ın Afrodite, Aizanoi'nin Zeus, Pessinus'un Kybele, Teos'un Dionysos, Assos'un Athena, Didima'nın Apollo'su bunlardan bazılarıdır.

Efsaneler aynı zamanda destanların oluşmasına da malzeme olmuşlardır. Destanlardaki kahramanlar, aynı zamanda

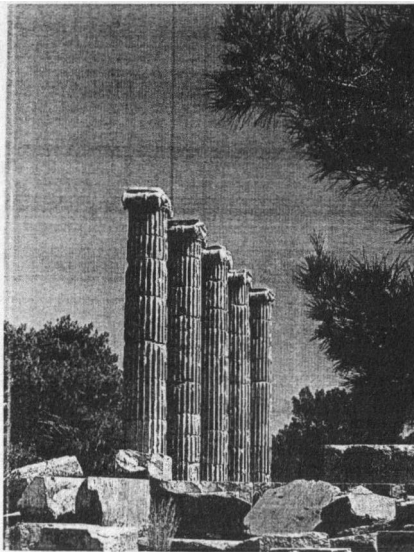
efsanelerdeki tanrılarla ve tanrısal kuvvetlerle, gerçek yaşamdaki insanlar arasında da bağ kurarlar. Tanrıların ölümsüz olmasına karşın, kahramanlar ölümlüdürler. İlk insanlar çok tanrılı dinlerini ve tanrılarını kendileri yaratmış, putlarını/ heykellerini, tapınaklarını yapmışlar ve onlara tapmışlardır. Hatta Roma imparatoru Caesar, efsaneye göre soyunun tanrıça Afrodit'e dayandığını ileri sürerek İulius Caesar adını alırken, manevi oğlu Avgustus da Onu, Roma Senatosu kararı ile “Devlet Tanrısı” olarak ilan eder. Böylece Romalılar imparatorlarını tanrılaştırmış ve onlar adına da tapınaklar inşa ederek onlara tapınmışlardı. Bergama’da imparator “Traian Tapınağı”, Efes ve Kyzikos’ta imparator “Hadrian Tapınağı”, Ankara’da imparator “Augustus Tapınağı” ve yine Efes’te imparator Domitianus Tapınağı bunlardan bazılarıdır. Bununla birlikte, geçmişte olduğu gibi yine Zeus, Afrodit, Artemis, Apollo vs. gibi çok tanrılı pagan tapınakları da inşa ediliyor ve onlara inanç ve tapınma da sürüyordu.

Athena Heykeli

Efsaneler aynı zamanda çok tanrılı dinlerin ortaya çıkmasına ve yaygınlaşmasına da neden olmuşlardır. Ancak efsanelerden oluşan çok tanrılı dinlerdeki inanç, hiçbir zaman tek tanrılı dinlerdeki inanç düzeyine ulaşamamıştır. Efsanelerde yer alan, yaşatılan tanrılar da insanlardan farksız bir yaşam sürdürmüyorlardı. Onlar da insanlar gibi yiyor, içiyor, acııyor, uyuyor, kızıyor, korkuyor, üzüliyor, aldatılıyor, çapkınlık yapıyor, gerek insanlar, gerekse tanrılar arasında oluşan savaşlarda taraf oluyorlardı. İnsanlardan farklı yanları ise, ölümsüz ve güçlü olmalarıydı. Ancak güçleri bile sınırlıydı. Zeus baş tanrı olmasına karşın, dilediğini yapamıyordu. Her şeye egemen olamıyordu. Diğer tanrılar da gerektiğinde ondan habersiz olarak dilediklerini yapabiliyorlardı veya onun düşüncelerine karşı çıkabiliyorlardı. Bu da tanrılar arasındaki yaşanan özgür düşüncenin boyutlarını göstermektedir.

MÖ 8.yüzyılda yaşıayan destan yazarı Smyrna'lı (İzmir) Homeros tarafından kaleme alınan İlyada Destanı'ndaki söylen-tiye göre; Akhalarla Troyalılar arasında yapılan Troya Savaşı sırasında, Anadoludaki pekçok halklar Troyalılar'ın yardımına koşmuşlardır. Bunlardan biri de Sarpedon komutasındaki Lykia halkıdır. Troya Savaşı'na katılan Lykia halkı Komutanı Sarpedon, baştanrı Zeus'un birlikte olduğu mitolojik yaratık Bellerophontes'in kızı Laodameia'dan doğan oğludur. Troya Savaşı sırasında Sarpedon Akhalı savaşı Patroklos ile karşı karşıya gelir. Uzun süren ölümcül bir dövüş sonunda Sarpedon ölür. Olympos Dağı'ndaki sarayında, oturduğu koltuğundan Troya Savaşı'nı izleyen -her şeye kadir olan - baştanrı Zeus acz içinde kalır ve dövüşe müdahale edip öldürülen oğlunu bile ölümden kurtaramaz. Tek yapabildiğı, Sarpedon'un ölüsünü yurdu olan Lykia'ya götürmesi için, haberci tanrı Hermes aracılığı ile oğlu Apollo'yu çağdırtmak ve ona gerekli emri buyurmak olur. İşte insanoğlu böyle. İlkçağ insanı bile efsanelerde yarattığı, tapındığı ve inandığı o baştanrısının bile, gerektiğinde yetkilerine sınırlamalar getirip, bazen onu da hiçbir şey yapamaz durumda, çaresiz ve acz içinde bırakabiliyordu, gösterebiliyordu. Kısacası

Athena Tapınağı

akıl, dogmatik inancı iste-diğı biçimde yönlendi-rebiliyordu.

İşte MÖ 6. yüzyılda Batı Anadolu'da insanlar, geçmişten gelen efsane, mitos, destan içerikli inanç-lardan ayrılarak, akılcı, özgür düşünce ile doğayı ve doğada meydana gelen olayları incelemeye ve yo-rumlamaya başladılar. O nedenle bu düşünörlere doğa bilginleri denir. Doğa bilginleri, dünyanın top-rak, su, ateş ve havadan oluştuğunu ileri sürmüş-

lerdir. Doğayı ve doğada oluşan olayları anlamaya çalışan Kariyalı Hexamyes'in oğlu Thales, MÖ 28 Mayıs 585 tarihinde güneş tutulmasının gerçekleşeceğini önceden hesap ederek haber vermiştir. Bu olgu, doğada yaşanacak olan bir olayın önceden bilindiğini gösteren, dünya tarihindeki bilinen ilk bilimsel örnektir. Miletos'lu Anaksimenes ve Anaksimandros adlı doğa bilginleri de ilk kez maddenin yapısını, ayrıntılarını dile getirmişlerdir. Ephesos'lu Herakleitos "aynı suda iki kere yıkanmaz" diyerek maddenin devamlı bir değişim ve dönüşüm içinde olduğunu anlatmağa çalışmıştır. Yine Herakleitos, mitolojik tanrılar yaratan Hesiodos'u "yalancılar şahı" olarak nitelerken, filozof Platon (Eflatun) da destan yazarı Homeros'u, tanrılar üzerine yalanlar uydurarak ve topluma zararlı efsaneler sunduğunu ileri sürerek suçlar. Koslu (İstanköy) Hippokrates hastalıkların gerçek nedenlerini akılcı düşünce ile araştırıp

Artemis Heykeli

çağdaş tıp biliminin kurucusu oldu. Büyük düşünür Sokrat, bilgiye ancak akılla varılacağı tezini ortaya atarak akılcı düşüncenin (rasyonalizm) kurucusu olmuştur. İşte eski çağ insanının efsaneli, destanlı, masallı, cinli, perili dinsel inançlardan sıyrılarak doğayı ve doğada oluşan olayların nedenlerini niçinlerini akılcı, gerçekçi ve özgür düşünce yöntemi ile ele alıp araştırmaları, yorumlamaları ile bugünkü bilimin, uygarlığın temellerini atmış oluyordı.

Kitaba bağlı tek tanrılı semavi (göksel) dinlerin ilki olan

Musevilik (Yahudilik), yani Musa dini, efsanelerden kaynaklanan çok tanrılı dinlerin egemen olduğu bir zamanda ve ortamda doğmuştur. Musevi adı ise Museviler'in İbranice Moşe dedikleri Musa adından gelmektedir. Musa, Yahudiliğin kurucu peygamberidir. Yahudi inancına göre, Musa Tur Dağı'na çıkıp Tanrı ile konuşmuş ve Tanrı buyruğu olan "on emri" orada almıştır. "On

emir” şunları içermektedir. 1-Benden başka hiçbir tanrıya tapmayacaksın, 2- Put yapmayacaksın. 3-Tanrı adını gereksiz yere kullanmayacaksın, 4- Cumartesi gününü kutsal sayacaksın ve o gün hiçbir iş görmeyeceksin, 5-Anana, babana saygı göstereceksin, 6-Öldürmeyeceksin, 7-Zina etmeyeceksin, 8-Çalmayacaksın, 9-Yalan söylemeyeceksin, 10- Komşunun evine, karısına, kölesine, cariyesine, malına göz koymayacaksın. Tek tanrılı dinlerin en eskisi olan Musevilik, MÖ 2100 yıllarında Mısır’da doğmuş ve belli bir toplumu içine alan bir ulus dinidir. Musevi dininde, birden fazla peygamber vardır. Bunlar sadece peygamber değil, aynı zamanda kraldırlar da. Kısacası “kral-peygamber”dirler. Musevilik, yani Musa dini, kendinden önce Mezopotamya’da yaşayan Sümer edebiyatı ve mitolojisinden etkilenmiştir. Sümer dininden, diğer tek tanrılı semavi (göksel) dinlere de (Hristiyanlık, Müslümanlık) yansıyan etkileri bulunmaktadır. Musevilikten sonra gelen Hristiyan ve Müslümanlar, tek tanrılı ve tek peygamberli din olmalarına karşın, yine kendinden önceki tek tanrılı din olan Musevi dinini de Tanrı dini olarak kabul etmekte ve bu dinin Tevrat ve Zebur gibi kutsal kitapları ile birlikte diğer bütün peygamberlerine de inanmaktadırlar.

Anadolu, gerek çok tanrılı dinlere (paganizm) ve gerekse tek tanrılı dinlere önemli ölçüde sahne olmakla kalmayıp aynı zamanda kaynaklık da yapmıştır. Musevilik tek tanrılı dinlerin en eskisi olup, Hristiyanlık ve Müslümanlık onun temelleri üzerine kurulmuş ve onun uzantısı olmuşlardır. Her üç semavi dinin kökeni de Sümerler’e kadar uzanmaktadır. Museviler MÖ 1200 tarihlerinde Mısır’dan kovulunca, Musa Peygamber’in öncülüğünde Kızıl Denizi

Hadrian Tapınağı

aşıp Filistin'e gelip yerleşirler. Buradaki yerli halkla ve kabilelerle uzun süren kavgalar başlar ve nihayet MÖ 1050 yıllarında İbrani (İsrail) Devleti kurulur. Musevi peygamberleri aynı zamanda da kraldırlar. Kral/ peygamber olarak anılırlar. O nedenle çok sayıda Musevi peygamber vardır. Şanlıurfa, Harran ve çevresinin Musevi peygamberleri olan İbrahim, Eyyüp ve Şuayb'ın yaşamlarında önemli yerleri vardır. Hz. İbrahim'in doğduğu mağara, yine söylentiye göre yakıldığı ve oluşan Balıklı Göl'ün bulunduğu yer de yine Şanlıurfa'dadır. Şanlıurfa, "Peygamberler kenti" olarak da anılır.

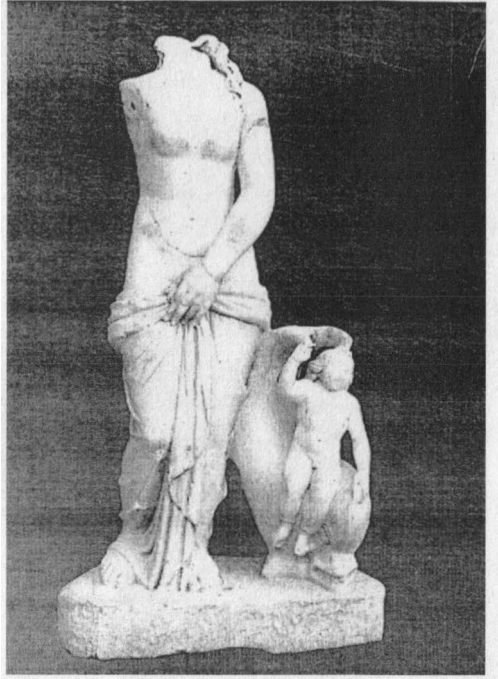
Sarhoş Dionysos Mozaiği

Âdem ile Havva'nın cennetten kovulduktan sonra yeryüzüne ilk ayak bastıkları yerin Harran kenti olduğu, ayrıca Nuh Tufanı'ndan sonra sular yeryüzünden çekilince Nuh'un Gemisi'nin de yine Ağrı Dağı'na indiği söylenir. MÖ

586 tarihinde Babil kralı Nabukadnazer İbrani Devleti'ne son verdi. Kudüs kenti büyük ölçüde yağma ve yıkıma uğradı, büyük tapınak yakıldı. Musevi halkının büyük bölümü Babil'e sürgün edildi. MÖ538 tarihinde Pers kralı Kyrus Musevilerin tekrar yurtlarına dönmelerine izin verdi. Kudüs kenti yeniden inşa edildi, Büyük Tapınak onarıldı. Roma imparatoru Titus'un MS 70 yılında Kudüs'ü zaptedince burada bulunan Büyük Tapınak tekrar yıkıldı, büyük katliamlar yaşandı. Museviler dünyanın dört bir yanına dağıldılar. Oralarda tapınak yerine kurdukları sinagoglarda inançlarını yerine getirmeyi sürdürdüler. Museviler'in Anadolu ve Akdeniz havzasına dağılmaları Hellenistik Devre

(MÖ330-30) kadar uzanır. Museviler Anadolu'da Paganlarla (çok tanrılı halklar) birlikte birbirlerinin inançlarına saygılı olarak yan yana dostluk içinde yaşamışlardır. Hristiyanlığın ilk yıllarında da Anadolu'da Efes, Yalvaç (Pisidya Antiokhia'sı), Konya (İkonium), Sardes gibi kentlerde Musevi toplulukları ve sinagogların bulunduğu görülür. Musevilik, bir bakıma Anadolu'da Hristiyanlığın yayılmasına da zemin hazırlamıştır.

Hristiyanlık ise MS 1. yüzyılın başlarında Roma İmparatorluğu toprakları içindeki Filistin'de doğmuş ve ilk üç yüz yıl çeşitli kıyım, zulüm ve baskılara karşın gelişip yayılarak evrensel bir din haline gelmiştir. Hristiyanlık dininin kurucusu İsa'dır. Annesi Meryem olan İsa, Hristiyanlarca "Tanrı'nın Oğlu" olduğuna ve yine Tanrı tarafından kutsal kitabın da (İncil) İsa'ya Zeytin

Aphrodit Heykeli

Dağı'nda gönderildiğine inanılır. Ancak bu kitap bugün Hristiyanların elinde yoktur. Günümüzde Hristiyanların elinde bulunan dört İncil kitabı "Matta, Markos, Yohanna ve Luka"ya aittir. Hristiyanlık dini ortaya çıktıktan sonra, önce Antakya (MS 29) üzerinden Anadolu ve Suriye'de hızla yayılırken, Batı'da ise MS 60 yıllarında Roma üzerinden tüm Avrupa'ya yayılır. Hristiyanlığın yayılmasında İsa'nın havarilerinden Aziz Jean ve bilhassa Tarsuslu Aziz Paulus'un büyük etkileri olmuştur.

Apollo Heykeli

İsa'nın ölümünden sonra Hristiyanlığı bir bakıma örgütleyen, kiliseler kurduran Tarsus'lu Havari Paulus'tur. Anadolu, Hristiyanlığın en erken dönemlerini yaşamıştır. İsa'dan sonra ilk Hristiyanlığın lideri konumunda olan ve bu dini Greko-Romen dünyasına yaymaya çalışan Tarsus'lu Aziz Paulus (M.S. 5-67) Hristiyan dinini yaymak için Anadolu'ya üç sefer yapmıştır. Bu dini söylemleri Anadolu'da yayarken, gerek çok tanrılı dinlere inanan paganların ve Roma İmparatorluk yönetiminin

ve gerekse Musevi dinine inanan Yahudilerin büyük tepkisi ile karşılaşır.

Romalıların zulmünden kaçan ilk Hristiyanların kurdukları ilk yedi kilise Anadolu'dadır. Bu kiliseler Smyrna (İzmir), Ephesos (Selçuk), Pergamon (Bergama), Thyateira (Akhisar), Sardes (Salihli), Philadelphia (Alaşehir), ve Laodekia (Goncalı/Denizli) dir. Yine, Orta Anadolu'daki Kapadokia Bölgesi, 3. yüzyıldan başlayarak Hristiyanlığın dini merkezlerinden biri haline gelmiş ve buradan, Romalılar tarafından öldürülen Aziz Georgios gibi bir kahraman ile Kayserili Büyük Aziz Basileios, Nissa'lı Aziz Gregorios ve Nazianzos'lu Aziz Gregorios gibi pekçok ünlü Hristiyan din adamı yetişmiştir. Denizcilerin koruyucusu olarak bilinen ve 4.yüzyılda yaşayan Aziz Nikholaos (Noel Baba) da Anadolu'lu olup Demrelidir.

İlk olarak Büyük Konstantinus (306 -337) zamanında 325 tarihinde İznik'te, imparatorun da katıldığı, piskopos ve teologlarca yapılan konsül toplantısında alınan kararlar sonunda, Hristiyanlık inanç olarak özgürlüğüne kavuşur. Çok tanrılı dinlerin ve Museviliğin yanında Hristiyanlar da inançlarını özgürce yapmaya başlarlar. İmparator Theodosius (378-395) zamanında 381 tarihinde İstanbul'da yapılan konsül toplantısında ise Hristiyanlık Roma İmparatorluğu'nun resmi devlet dini

olarak kabul edilir ve diğer çok tanrılı dinler (Paganizm) de yasaklanır. Hristiyanlık Anadolu'da yaşayan çok tanrılı ve çeşitli halkların sadece dinlerini yasaklayıp yok etmekle kalmamış, aynı zamanda onların dillerini de yok etmiştir.

Hristiyan dininin temel konuları üstünde karar almak için piskopos ve teologların tarihte yapmış oldukları ilk yedi konsül toplantısı da Anadolu'daki Nikaia (İznik-325), Konstantinopolis (İstanbul-381), Ephesos (Selçuk-431), Khalkedon (Kadıköy-451), Konstantinopolis (İstanbul-553), Konstantinopolis (İstanbul-680/81), Nikaia (İznik-787) kentlerinde ve belirtilen yıllarda yapılmıştır.

Antakya (Antiokeia) Hristiyanlık tarihi bakımından da çok önemli bir kenttir. Hristiyanlık dini Kudüs'te doğmasına karşın Suriye, Anadolu ve Ortadoğu'ya Antakya üzerinden yayılmıştır. İsa'nın havarilerinden St. Petrus M.S. 29'da Antakya'da St. Petrus Mağarası'nda bir cemaat kurarak ilk tapınmalarını burada yaparlar ve "ilk Hristiyanlar" adını alırlar. Hristiyanlığı ilk kabul eden topluluk Süryanilerdir. Antakya'daki St. Petrus Mağarası 13. yüzyılda kiliseye dönüştürülür. 1963 yılında Papa 6. Jean Paul bu kiliseyi ziyaret ettikten sonra burası Hristiyanlar için hac yerine dönüşmüştür. Günümüzde de önemli bir dinsel ziyaret mekânıdır.

İsa'nın annesi Meryem'in hayatının son yıllarını Efes kenti yakınındaki Bülbül Dağı'nda geçirdiği söylenir. Bülbül Dağı'nda bulunan ve "Meryem'in Evi" olarak kabul edilen mekân 1967'de Papa VI. Paul, 1979'da da Papa II. Jean Paul tarafından ziyaret edilerek hac yeri olduğu tescil edilmiştir.

Görüldüğü gibi, bütün bunlar Anadolu'nun Hristiyanlık tarihi bakımından ne kadar önemli bir coğrafi bölge olduğunu göstermektedir.

Çok tanrılı dinlerde olduğu gibi tek tanrılı dinlerde de efsaneler, mucizeler, cinler, periler cirit atmaktadır. Musevilerin peygamberi Musa'nın yaşamı, efsanelerle ve mucizelerle doludur. Musa, İsrail halkını Kızıl Deniz'den geçirirken asası ile denizi ikiye ayırıp yol açması ve geçtikten sonra da denizin tekrar kapanması, Firavun'un önüne attığı asasının yılana dönüşmesi gibi mucizeleri vardır. Hristiyanların peygamberi

İsa'nın babasız doğuşu mucizevî bir inanış olduğu gibi, İsa'nın yaşamı da söylenti ve mucizelerle doludur. İnmeli hastanın iyileştirilmesi, ölen çocuğu diriltmesi, ekmek, şarap ve balıkların çoğaltılması, ayrıca ölen İsa'nın dirilişi ve göğe yükselişi gibi. İslam dininde de böyle söylentiler, mucizeler, cinler, periler vardır. Kaldı ki Müslümanlık, Musa ve İsa'yı peygamber olarak kabul etmekle birlikte, onların mucizelerini de onaylamıştır. Örnek vermek gerekirse, Hristiyanlıktaki "Yedi Uyurlar Efsanesi", "Ashab-ı Khef" adı altında Müslümanların kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'in 18. suresi olan Kehf Suresi'nde de geçmektedir. Anadolu'da Yedi uyurlarla (Ashab-ı Khef) ilgili mağaralar Efes, Tarsus, Kahramanmaraş ve Şanlıurfa yörelerinde bulunmaktadır.

Orta Çağ Hristiyanlık Avrupa'sına skolastik düşünce egemendi. Bu düşüncenin temel niteliği dogmatik oluşudur. Hiçbir düşünce, görüş, tartışma, eleştiri ve karşı düşüncenin, bu dogmatik düşüncenin içinde yeri yoktur. Buna cesaret eden kişi de ölüm veya ölümden de ağır bir ceza olan afazoz ile cezalandırılırdı. Avrupa'daki krallık ve prensliklerden oluşan ülkeleri, kilise (din) devletleri yönetiyordu. Ancak uzun süren büyük savaşlar ve çekilen büyük acılar sonunda Batı 14 ve 15. yüzyıllarda rönesans ve reformu yaşama geçirdikten sonra, 18.yüzyılda aklı boş inançlardan, bilimi de dinden ayırarak aydınlanma devrimini gerçekleştirdi. Kilise devletini (din devleti) yıkıp (1789) onun yerine ulusal, laik devleti kurmayı başaran Batı, 19. yüzyılda da sanayi devrimini gerçekleştirmiştir.

Hazreti Muhammet tarafından 7. yüzyıl başlarında Arap yarımadasında kurulan Müslümanlığa İslam dini denilir. İslam sözcüğü, Arapça "barış" anlamına gelen "selam" sözcüğünden türetilmiştir. Hazreti Muhammet'e Hira Dağı'nda Cebrail tarafından Tanrı'nın kendisini peygamber olarak seçtiği duyurulur. Tanrı'nın Hazreti Muhammet'e Cebrail aracılığı ile gönderdiği "Tanrı buyruğu Kur'an-ı Kerim"; 1-İnanç'la (itikat) ilgili hükümler, 2-Tapım'la (İbadet) ilgili hükümler, 3-Töre'yle (Ahlak ve Toplumsal düzen) ilgili hükümler içerir.

Müslümanlık; Arap düşünce, inanç, yaşam biçimi, gelenek ve göreneklerini içeren ve kılıç kuvveti ile gelişip-büyüyüp geniş

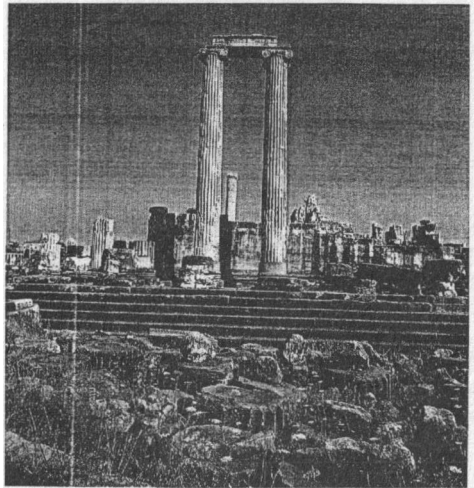
bir coğrafyaya yayılarak, o da Hristiyanlık gibi evrensel bir din haline gelmiştir.

Hazreti Muhammet, üstlenmiş olduğu dini inancını Arap yarımadasında yayarken, siyasal bir boşluğun bulunduğu bir zamanda ve ortamda yürütmekteydi. Bu nedenle dini propagandasını yaparken bir siyasal sistem de kurmak zorunda kalmıştır. O nedenle Hazreti Muhammet hem bir dinin, hem de bir devletin kurucusu olmuştur.

7. yüzyılda doğan İslam dininde heykel put sayıldığı için yapılması yasaktı. Resim yapmak da günahtı. Emeviler Dönemi'nde (661-750) Araplar 673 yılında İstanbul'u kuşatırlar, fakat alamazlar. Doğu Roma İmparatorluğu'nda (Bizans) 726-843 yılları arasında yaşanan ikonoklast (ikon/resim kıran) akım sırasında bütün dini konulu resimler tahrip edilir, kırılır, yakılır ve yapılması yasaklanır. Bunda, belki de İslam dininin de etkisinin olduğu söylenmektedir. İslam dünyasında da devlet yönetimi dini temeller üzerine oturtulmuştur. Her türlü yaşamı, hukuku, şeriatın yasa ve kuralları belirlerdi. Bu kurallara, skolastik düşünce ile eş anlamlı olan medrese düşüncesi egemendir. Medrese düşüncenin temel niteliği de dogmatik oluşudur. Genellikle cami ve mescitlerin yanında bulunan medreselerde, İslam dini esaslarına uygun bilgiler öğretilir ve bu yönde eğitim verilirdi. Osmanlı Devleti'nde de heykel ve resim yapmak dini açıdan günah sayıldığından, resim yapılamazdı, ancak yazı ile resim yapıldı. Tıpkı kuş, cami ve geminin yazı ile yapılmış resim örnekleri gibi.

1450 yılında Avrupa'da kullanılmaya başlanan matbaya, Osmanlı Devleti'nde de heykel ve resim yapmak dini açıdan günah sayıldığından, resim yapılamazdı, ancak yazı ile resim yapıldı. Tıpkı kuş, cami ve geminin yazı ile yapılmış resim örnekleri gibi.

1450 yılında Avrupa'da kullanılmaya başlanan matbaya, Osmanlı Devleti'nde de heykel ve resim yapmak dini açıdan günah sayıldığından, resim yapılamazdı, ancak yazı ile resim yapıldı. Tıpkı kuş, cami ve geminin yazı ile yapılmış resim örnekleri gibi.

Didyma Apollo Tapınağı

ti'nde din adamları hep muhalefet etmiş ve o tarihten ancak 278 yıl sonra 1728 yılında matbaa Osmanlı kültür yaşamına girmiştir. Fakat bir koşulla. Tanrı buyruğu Kur'an-ı Kerim'in matbaada basılmaması kaydıyla. Osmanlı Devleti'nde matbaada ilk Kur'an 1875 yılında Arapça olarak Sultan Abdülaziz (1861-1876) döneminde basılmıştır. Buna karşın Akkoyunlu hükümdarı Türkmen Beyi Uzun Hasan (1423-1478) zamanında Kur'an Türkçeye çevrilir, ibadet Türkçe yapılır, hükümdarın huzurunda Kur'an Türkçe olarak okutulurdu. Osmanlı döneminde olduğu gibi, günümüz Türkiye'sinde de Aleviler ibadetlerini Türkçe yapmaktadırlar. Buna karşın Sünni Müslümanlar ise ibadetlerini Arapça yapmayı sürdürmektedirler. Hristiyan Avrupa'sında Kur'an 1143 yılında Latinceye tercüme edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti döneminde ise ancak 1925 yılında Türkçeye çevrilen Kur'an-ı Kerim, 1936 yılında da Latin harfleriyle ilk kez matbaada basılır.

Osmanlı Devleti, 16.yüzyıldan başlayarak halifeliğin gelmesi ile birlikte tam bir din devleti haline geldi. Ülkedeki tutucu ve softa takımı, her türlü yeniliğe, yenileşme hareketlerine, bilime ve tekniğe hep "istememezlik" diye karşı çıkıyordu. Matbaa örneğinde olduğu gibi. Oysa İstanbul'daki azınlıklar 1560 tarihlerinden başlayarak matbaayı kullanıyorlardı. Softa ve tutucu takıma göre, "gavur icadı" olduğu için -olmalı- Hristiyan uyruklu Osmanlıların matbaayı kullanmaları caiz olduğu halde, Müslüman uyruklu Osmanlıların matbaayı kullanmaları caiz değildi. Çünkü onların dünya görüşüne göre kullanırlarsa gavur (dinsiz) olurlardı.

Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) zamanında İmparator I. Ferdinand'ın elçisi olarak Osmanlı ülkesine gelen ve İstanbul dışında bulunan padişahla görüşmek için Amasya'ya kadar seyahat eden Baron de Busbecq (1555) seyahatnamesinde "Matbaacılık, büyük duvar saatleri Osmanlı Ülkesi'nde o kadar makbule geçmedi; gerçekten Allah'ın kitabı (Kur'an-ı Kerim) matbaada basılınca kitaplıktan çıkacağı korkusuyla, din matbaaya muhalefet etmiş, öte yandan genel saatler de müezzin, muvakkit ve kayyumların önemini azaltacağından, kabul edilmemiştir" der. Matematikçi ve aynı zamanda da müneccim olan

Osmanlı bilginini Takiyüddin, gökyüzündeki varlıkların izlenmesi için bir rasathane (gözlemevi) inşa edilmesi konusunda rapor hazırlayıp padişaha sunar. Padişah III. Murat'ın (1574-1595) onay vermesi üzerine Tophane'de rasathane yapısı inşa edilir. Ancak başta Şeyhülislam olmak üzere bütün dinci takımı, bu rasathanede gökyüzüne yönelik yapılan gözlemlerle Tanrı'nın sırlarını öğrenmeğe çalışıldığı, bunun da Tanrı'ya saygısızlık olduğunu, dolayısıyla rasathanenin yıkılması gerektiğini, yıkılmadığı durumda devletin başına büyük belalar gelebileceği ve hatta devletin yıkılabileceği yönünde Şeyhülislam tarafından padişaha bir mektup yazılır. Zamanın Şeyhülislamı Ahmet Şemseddin Efendi'nin rasathanenin kapatılması konusunda verdiği fetvanın metni aynen şöyledir. "Gözlem yapmak uğursuzluk getirir. Evrenin sırlarını küstahça anlamaya cüret etmenin vahim sonuçları çok açıktır. Gözlem yapılan hiçbir memlekette mamur devletin tahrip olmadığı ve devlet yapısının zelzeleye uğramadığı görülmedi" şeklinde olur. Bunun üzerine Padişah korkar ve Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa'ya rasathanenin yıkılması için emir verir. Tophane önüne gelen savaş gemileri de rasathaneyi topa tutarak yerle bir ederler. Böylece bilim, softaya ve boş inançlara yenilmiş olur. 1580 yılında cereyan eden bu olaydan 331 yıl sonra ancak 1911 yılında Osmanlı Devleti'nde yeni bir rasathane kurulabildi.

Osmanlı Devleti, Avrupalı gibi bilimi dinden, akli boş inançlardan ayırıp aydınlanmayı yaşama geçiremediği için bilim, teknik ve sanatta başarıya ulaşamamıştır. 1789 Fransız İhtilali, soylu-dinci (kilise) ittifakını yıkmış, kamu hukukunu değiştirmiş, bilimlere yeni boyutlar getirmişti. Fakat Osmanlı Devleti, bütün bu gelişim ve değişimlere kayıtsız kalmıştı. Osmanlı iktidarı gücünü yitirdikçe kontrol giderek softaların eline geçmişti. Din adı altında yalnızca kendi çıkarını düşünen softa, çıkarına zarar verecek her türlü düşünceye, bilime, tekniğe, değişime, gelişime ve yeniliğe "gâvur icadı", "dinsizlik" diye karşı çıkıyordu. Yabancı dil ve yabancı dilde yazılan kitaplar yasaklanmıştı. Bir evde yapılan bir arama sırasında yabancı dilde yayınlanmış bir kitap saptandığında, hazırlanan tutanağa "kâfir hattıyla yazılmış bir kitap" diye geçiliyordu. Batı'daki bilim ve sanatın öğrenilme-

sinin önüne set çekilmişti. Osmanlı tarihçisi Cevdet Paşa medreseden yetiştigi halde, medrese hocalarının kötülüğünden korktuğu için Fransızca'yı gizlice öğrenir. Onlara göre, Müslüman olmayanlarla (ki onlara gavur/dinsiz diyorlardı) ilişki, kişiyi dinsizliğe götürürdü. 19. yüzyılın son çeyreğine kadar -put diye bakıldığı için- Osmanlı ülkesinde heykel yapmak yasaktı. Bazı padişah tablolarının yapılmasına karşın, resim yapmak günah sayılırdı. Din adamları ile sıkı iş birliği yapan ordu bile silah tekniğindeki yeniliklerin ülkeye getirilmesine karşıydı. Sultan III. Mustafa (1757-1774) topçu birliklerinin ıslahı için Fransa'dan Baron de Tott'u getirtir. O geometri ki topçuluğun ana dayanaklarından biridir. Baron de Tott askerlere, bir üçgenin iç açılarının toplamının kaç derece olduğunu sorduğunda, aldığı yanıt "üçgenine göre değişir" olur. Devlet adamı Keçecizade İzzet Molla (1785-1829) "Devleti dinsizlik (gâvurluk) yıkmaz, baştaki yöneticilerin dalkavukluğu, evet efendiciliği yıkar" der.

Deesis Mozaïği

İslam dünyası içinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti'nde ise, cumhuriyetle birlikte dini temeller üzerine kurulan devlet yönetimi yıkıldı, onun yerini ulusal, laik, çağdaş bir hukuk devleti aldı. Laiklik de 10 Nisan 1928 tarihinde Türkiye

Cumhuriyeti Anayasa'sında kendisine yer buldu. Türkiye, medrese eğitimini terkedip, insana yepyeni geniş ve aydınlık ufuklar açan akılcı, özgür, laik, çağdaş eğitim sistemine kavuştu. Türkiye, cumhuriyetle birlikte "aklı" boş inançlardan, "bilimi" dinden ayırarak aydınlanma devrimini gerçekleştirmeye çalıştı. Akılcı düşünce ve bilim rehber edinildi.

Orta Asya'da yaşayan şaman inançlı Türkler ilk olarak Emeviler (661-750) döneminde İslam dini ile karşılaştılar. Horasan Valisi Kutaybe bin Müslim (670-715) komutasındaki Emevi ordusu Orta Asya'daki Harzem uygarlığını yok ederken, Harzem'in tarihsel yıllıklarının yakılışını da büyük Türk bilgini Biruni (973-1048) acı bir biçimde anlatır. Bu dönemlerde, tarihsel belgeler içeren İskenderiye ve Bağdat'ın ünlü kütüphaneleri de yakılmış ve pek çok kitapla el yazması da yok edilmiştir. Böylece bağnaz düşünce, insanlık tarihinin geçmişi ile ilgili olarak kütüphanelerde korunan bunca bilgi, belge ve düşünce kaynaklarından insanları yoksun bırakmıştır.

Araplar, Müslümanlığı Türkistan'da Türkler arasında da yaymak için yaptıkları büyük yağma ve talanlar yanında çok büyük katliamlar da yapmış ve oluk oluk Türkmen kanı akıtmışlardır. Hatta 10. yüzyıl başlarında yaşayan Arap yazarı İbni Fadlan (Ahmed bin Fadlan el Abbas)'ın "Seyahatname" sinin bir yerinde şunları söyler: Oğuzlardan bir Türk, birlikte yola çıktıkları İslam misyoneri İbni Fadlan'a yakınmış; "Başbuğ (Halife) bizden ne istiyor? Öldürecek bizi bu soğukta! Ne istediğini bilsek, hemen verir kurtulurduk" demiş. İbni Fadlan buna cevap olarak, "Halife'nin bütün istediği, 'Allah'tan başka tanrı yoktur' demeniz onun için yeter diye karşılık verince, şaman inançlı Türk gülmüş: "Doğru olduğunu bilsek, söylerdik" demiş.

Takma adı "çadircı" olan; mantık, astronomi, matematik, felsefe konularında çalıştığı ve öğrenim gördüğü bilinen İranlı ünlü şair ve bilgin Ömer Hayyam 1044 – 1123 yılları arasında yaşamıştır. Büyük Selçuklu devlet adamı Nizamülmülk ile Hasan Sabbah'ın (haşhaşinler tarikatının kurucusu) okul arkadaşıdır.

İşte Hayyam'a ait dörtlük:

Ben olmayınca bu güller, serviler yok.
Kızıl dudaklar, mis kokulu şaraplar yok.
Sabahlar, akşamlar, sevinçler, tasalar yok.
Ben düşündükçe var dünya, ben yok, o da yok

*

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yaşayan Servetifünun edebiyat akımının ünlü özgürlükçü ozanı Tevfik Fikret'in (1867-1915) "Tarihi Kadim'e ek" şiirinden bir bölüm. Bu şiir, kendisini zangoçlukla suçlayan Mehmet Akif'e bir yanıt olarak yazılmıştır.

(.....)

Benim ayınım düşünüp yapmaktır,
benim dinim insan gibi yaşamaktır.
İnanmışım: taparım ben varlığa
Her kanat bana bir melek sesi gibidir.
Ne işim var peygamberle benim,
beni Hakka bir örümcek götürür.
Kitabım işte yeryüzü kitabı,
bendedir iyilik, kötülük tohumu.
Varırım ben böyle ta mezara dek,
yeniden dirilmek bizim neyimize gerek.
Taşır insanların hem aşkını, hem acısını
bağrımdaki şu deli, şu ince yürek.
İnsan gibi yaşamaktır bugün gerçek din,
insan gibi yaşamak.

Mitoloji bir bakıma eskiçağ insanının inancıdır, dinidir. Klasik Mitoloji'de yer alan efsaneye göre; karısı Hera'dan korkan baş tanrı Zeus, ölümlü olan güzel Leda'nın yanına kuğu görünümüne bürünerek yaklaşır ve onunla birlikte olur. Bu birliktelikten yine ölümlü olan Helena ve Dioskur Kardeşler (Kastor ve Polydeukes) doğar. Yukarıda sözü edilen, Hristiyan dinindeki inanca göre, Tanrı ile ölümlü Meryem'in mucizevî birlikteliğinden doğan İsa Olayı'nın kökenini de acaba klasik mitolojide geçen Tanrı Zeus ile ölümlü Leda birlikteliğinden doğan çocuklar olayını içeren bu ve bunun gibi birçok benzeri olan mitolojik efsanelerde aramak gerekmez mi?

Kaldı ki, "Hristiyanlıkta Tanrı ile akıl arasında ayrılmaz bir bağ vardır" diyen Papa 16. Benedictus, Tanrı ile Meryem'in mucizevî birlikteliğinden doğduğuna inanılan "İsa Tanrı'nın Oğludur" olayının akıl ve mantıkla olan ilişkisini nasıl açıklayabilir?

Çok tanrılı dinlerde insanlar tanrılarını hep gökte aradıklarını ve onların hep gökte yaşadıklarına inandıkları için, öncelikle kendi düşünceleri doğrultusunda yarattıkları gök tanrılarına tapınmışlardır. Yine bu insanlar göğe -yani Gök Tanrısı'na- yakın olduğuna inandıkları için yüksek dağların kutsallığına da inanmışlardır. Klasik mitolojideki Baş tanrı Zeus, diğer tanrılar ile birlikte Olimpos Dağı'ndaki sarayında oturur ve kâinatı oradan yönetirdi. Mezopotamya'da da Sümerler, göğe yakın olması bağlamında dağ şeklinde yedi katlı yüksek ziggurat denilen tapınaklar inşa etmişlerdir. Zigguratlar, yüksekliklere tapınma ve inanma geleneğinin ürünüdürler. Tek tanrılı dinlerden olan Musa, İsa ve Muhammet'in de tanrı emirlerini, yaşadıkları yörelerdeki göğe yakın olan (Tur Dağı, Zeytin Dağı ve Nur Dağı gibi) yüksek dağlarda almaları geleneğini sürdürmüşlerdir. İlkçağ

dinleri, çok tanrılı dinler de olsa, yine onların da bir baş tanrıları vardı. Klasik mitolojideki baş tanrı Zeus gibi. Yine Hititler'de Teşup, Frigler'de Kybele, Urartular'da Haldi baş tanrı konumundaydı. Tek tanrılı dinlerde insanlar tanrıyı yeryüzünden gökyüzüne çıkararak ona tapınmayı sürdürmüş ve sürdürmektedirler. Bu bağlamda, tek tanrılı dinlerdeki o tek tanrı varlığının gökte aranmasının kökenini de acaba yine "gök tanrısı"na tapan eskiçağ toplumlarının o çok tanrılı dinlerinde (mitoloji) aramak gerekmez mi?

Hız. Muhammed ve kabile reisleri
minyatürü

Mayıs 2006'da Papa 16. Benedictus Polonya'daki Yahudi toplama kamplarından Auschwitz'i gezerken, burada altı milyon Musevi'nin gaz odalarında katledilmelerinin boyutları karşısında kendini tutamamış "Tanrım neredeydin, neden engellemedin" diye tepkisini dile getirip bir bakıma isyan ederek tanrıyı sorgulamıştır. O tanrı ki, yarattığı altı milyon insanın, yine kendi yarattığı bir bunak, cani insan tarafından gaz odalarında vahşice öldürülmesine seyirci kalıyor. Peki, bu insanlar böyle bir ölümü hak ediyorlar mıydı? Aklın, bilimin, mantığın ışığında düşünüp bu suçsuz insanların gaz odalarına hapsedilerek öldürülmelerinin nedenlerini -insan olarak- araştırmayacak, sormayacak mıyız? Yoksa soyut, dogmatik düşünce bağlamında "Tanrı öyle istedi" deyip geçiştirecek miyiz?

Tarihte yaşanan bazı gerçekler bile, dogmatik düşünce bağlamında ele alınıp mitolojik ve dinsel söylencelerle, masallarla, hikâyelerle, mucizelerle bu tarihsel gerçekler karartılıp tarihsel bilgi kirliliği yaratılmaktadır. O nedenle akıl, bilim ve özgür düşünce gerçeğe ulaşmak için her konuyu, inancı, olayı, araştırır, sorar ve sorgular.

Öyle ki, tarihsel gerçekler ortada iken dinsel dogmatizm bağlamında bu gerçekler ters yüz edilerek efsaneye dönüştürülüp -efsane- yaşanmış tarihsel bir gerçekmiş gibi insanlara sunuluyor. Bu olgu, Türk-İslam sentezci düşünceye de uygun düşmektedir. Dogmatikler, tarihsel gerçeklere değil de işte böyle akıl, bilim ve mantık dışı efsanelere, hikâyelere, masallara inanırlar ve insanlara da tarihsel gerçekmiş gibi anlatırlar, onları da inandırmaya çalışırlar. Tıpkı aşağıda sunacağımız İstanbul'daki, Hristiyan Doğu Roma İmparatoru Jüstinianus döneminde 532-537 tarihleri arasında kilise olarak inşa edilen, günümüzde ise müze olarak hizmet veren ünlü Ayasofya ile ilgili efsane örneğinde olduğu gibi. Anlatılan efsane aynen şöyle:

"Hz. Muhammed'in doğduğu gece İstanbul'da büyük bir deprem olur. Kentte büyük bir yıkım yaşanır. Bu arada Ayasofya'nın ana kubbesi de yıkılır. Kubbenin onarımı için yapılan bütün çabalara karşın, kubbe bir türlü tutmaz. Her yapılışından sonra kubbe yeniden yıkılır. Mimarlar, mühendisler bunda bir türlü başarılı olamazlar. Bunun üzerine Hızır'ın uyarısı

ile Mekke'ye giden keşişler, çocuk olan Hazreti Muhammed'in tükürüğünden alır, ayrıca biraz da Kâbe toprağı ve zemzem suyu ile birlikte İstanbul'a dönerler. Getirdikleri bu malzemeleri kubbenin onarımında kullanılan harca katarlar, böylece kubbe tutar". İşte anlatılan efsane böyle söyler.

Ancak tarihsel gerçek ise şöyle diyor:

İstanbul'da 553 ve 557 tarihlerinde meydana gelen depremler sırasında Ayasofya'nın ana kubbesi ile doğudaki yarım kubbesi çatlayıp da tehlikeli bir durum alınca hemen onarıma geçilir. Fakat 558 tarihinde meydana gelen üçüncü depremde kilisenin ana kubbesi tamamen çöker. Bunun üzerine İmparator Jüstinianus, Tralles'li (Aydın) mimar Anthemios ile birlikte Ayasofya'yı inşa eden Miletos'lu (Söke/Balat) mimar İsidoros'un yeğeni olan mimar Genç İsidoros'u onarım için görevlendirir. Mimari kubbeyi 7 metre kadar yükseltip ve daha hafif malzeme kullanarak yerine oturtur. Onarımı tamamlanan kilise 23 Aralık 562'de yeniden ibadete açılır. Buna karşın, Hz. Muhammed ise bu tarihten 9 yıl sonra 571 tarihinde dünyaya gelir. O nedenle yukandaki efsane, nesnel tarih karşısında dogmatiklerin yalancı şahidi durumuna düşüyor. Efsane, ne de olsa söylentidir, uydurmadır, gerçek dışıdır diyerek geçiştirilemez. Gerçek dışı ve soyut olan efsanenin /söylentinin, tarihsel gerçek olan somutun, bilimin yanında yeri yoktur ve olamaz da.

Kybele

Ama gel gör ki, 7 Haziran 2011 günü bir TV kanalına çıkan iki bilim insanından biri, yukarıda sözü edilen Ayasofya ile ilgili efsaneyi, o efsane hakkında yazılan ve söylenenleri de ele alıp efsanenin boyutlarını dogma-

tizm bağlamında genişleterek öylesine süsleyip püsleyip anlatıyordu ki, anlattıkları efsane değil de tarihte yaşanmış

St. Jean Bazilikası

gerçeklermiş gibi. Bunu yaparken, aynı konuda yukarıda belirtilen tarihsel gerçekten ise hiç mi hiç söz etmiyor.

Oysa bir bilim insanının topluma efsaneyi anlatırken o efsanenin uydurma olduğunu, yukarıda belirtilen örnekle birlikte gerçeği de anlatması gerekmez mi? Bu daha eğitici ve öğretici olmaz mı? Bilim de, bilim ahlakı da bunu gerektirmez mi? Bu toplum artık efsane, masal, hikâye ve dogmatik bilgilerle uyutulan, beyinleri yıkanan, yönlendirilen, düşünmesi, sorması ve sorgulaması engellenen durağan (statik) medrese dönemi toplumu değildir ve olmamalıdır. Ancak ne yazık ki bugün ülkemizdeki gidiş o yöndedir ve o yönde bir hayli de yol katedilmiş görünmektedir.

Yine, Mustafa Kemal Paşa ve askerlerinin Çanakkale Savaşları'nda gösterdikleri başarıyı, utkuyu (zaferi) yadsıyıp (inkâr edip), bunu efsaneleştirerek gökyüzünden gelen aksakallıların başarısına bağlayan dogmatik kafalı rehberlerin ve benzerlerinin Gelibolu Yarımadası'ndaki savaş alanlarını gezdirdikleri ziyaretçi gruplarına tarihsel gerçek diye anlattıkları akıl, bilim, mantık ve gerçek dışı bilgiler gibi. Tarih bilincinden,

tarihsel gerçeklerden yoksun olan bu tür insanlar, işte böyle tamamı uydurma ve hayal mahsulü olan efsane, masal ve hikâyeleri, tarihte yaşanmış gerçek olaylar olarak kabul edip, kendi kafalarında “uydurma tarih” inşa etmeye ve bunu da “tarih” diye insanlara sunmaya kalkarlar. “Bu nesnel tarih değil” diyenlere de söylemediklerini bırakmazlar. Çünkü onların kafaları hala medresede; aklın, bilimin, özgür düşüncenin egemen olduğu “Bilimler Yurdu” denilen “Üniversite”de değil.

Prof. Dr. Fuat Köprülü, “Tarih’i siyasi menfaatler uğruna yahut marazi ideolojileri müdafaa maksadıyla bir yalancı şahit gibi kullanmak, ilmin (bilim) ve insanlığın haysiyeti (onur) namına, çok acı ve faydasız bir şeydir” der. Hele bir de tarih’in içine dogmatizm, efsaneler, hikâyeler, masallar girdi mi, yalancı şahitlikten de öte içinden çıkılmaz bir durum ortaya çıkar. Tıpkı 1946’dan beri söylenen ve 12 Haziran 2011 genel seçimleri öncesinde oy nedeniyle, 2012 yılında ise siyaseten yinelenen “İsmet Paşa camilerin kapısına kilit vurdurdu” denilen dinsel içerikli inanç bağlamındaki tarihsel yalan gibi. Peki, bu tarihsel yalana koşullanan ve inananların ezberleri nasıl bozulacak. Kuşkusuz diyalektik, nesnel tarih bilinciyle ve bilimin öncülüğünde araştırmalar yapıp doğrular yazılarak.

Her alanda olduğu gibi dini inancı siyaseten de sömürü aracı olarak kullananların “İsmet İnönü camilerin kapısına kilit vurdu” yalanına gelince:

1942 yılında İkinci Dünya Savaşı’nın en hareketli günlerinde Alman orduları Trakya’da ülke sınırlarına dayanınca, İstanbul kentinin saray ve müzelerinde bulunan eski eserlerin zarar görmemesi için Alman uçaklarının menzil alanı dışında kalan ve yurdun iç bölgelerinde bulunan camilere taşınması planlanır. Çünkü düşmanın kutsal mekan olan camileri bombalamayacağı, ayrıca mimari yönden de camilerin daha korunaklı ve sağlam, iç mekanlarının daha geniş yapılar olmaları nedeniyle düşünülmüş olmalıydı.

Bunun üzerine çalışmalara hemen başlanır. İstanbul Arkeoloji Müzesi ile Deniz Müzesi’nde bulunan eserler Konya’ya, Aya İrini Müzesi’ndeki Askeri Müze koleksiyonu ile Topkapı Sarayı Müzesi’ndeki saray eşyaları, padişah tahtları,

mücevherler, Kutsal Emanetler, Hz. Muhammet'in Sancağı, kılıcı, Hırkai Saadeti, Hz. Osman'ın kanlı Kur'an-ı Kerim'i ve diğer eserler 48 vagona konularak Niğde'ye gönderilir. Bu değerli eşyaları korumak için Topkapı Sarayı Müzesi İkinci müdürü Lütfü Turanbek başkanlığında 30 görevli, aileleri ve çocukları ile birlikte Niğde'ye giderler. Bu değerli eşyalar Niğde'de üç camiye yerleştirilir ve camilerin kapıları da kilitlenir. Camilerin etrafına nöbetçi askerler yerleştirilerek gerekli güvenlik önlemleri alınır. 28 Ocak 1943 günü Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, İngiliz Başbakanı Wilson Churchill ile görüşmek için trenle Adana'ya giderken Niğde'de tren uzun süre durur ve İnönü tarihi eserleri görmek üzere üç camiyi de teftiş eder. Saruhan Camii'nde Müdür Lütfü Turanbek'e sorar: "Asker nöbetini aksatmıyor, camilere kimseyi almıyor değil mi? Gözüm arkada kalmasın" der.

İkinci Dünya Savaşı 1945'te sona erdikten sonra bu eserler yeniden İstanbul'a ve ait oldukları müzelere geri taşınır.

Müzelerde yer alan değerli eserlerin, savaş sırasında yurdun daha korunaklı bölgelerine taşınması için Sivil Savunma Müdürlüğü bağlamında müzelerin tahliye planları bulunmaktadır. Günümüzde de, bir savaş durumunda hangi müze eserlerinin nereye taşınacağı ve nerede korunacağına ilişkin olarak hazırlanmış, müzelerin de kendi tahliye planları vardır. Peki, bu bağlamda acaba, yukarıda sözü edilen tarihsel bilgi kirliliği ve yalanını, kabinenin konuyla ilgili Bakan'ı bir açıklama yaparak hem kamuoyunu bilgilendirmek, hem de bu yanlış düzeltmesi gerekmez miydi? Uygur olmanın ölçütü ve gereği bu değil midir?

Yine İkinci Dünya Savaşı'nın uzun süren o yokluklar dönemlerinde, yurt savunması nedeniyle camilerin zorunlu olarak askeri birlikler için soğuk kış mevsimlerinde barınma, askeri malzeme deposu gibi gereksinimler için zorunlu olarak kapatılmış olmasını, dine karşı bir düşünce olarak algılayanların da akılları ile ilgili bir sorunları var demektir.

İşte yaşanan olaylar ve tarihsel gerçekler böyle. Ancak, "İsmet Paşa camilerin kapısına kilit vurdu" sözü (yalanı) de, o çağ dışı kafaların inşa ettikleri uydurma tarih kitaplarında çoktan yerini almış olmalı ki sürekli yinelenmektedir.

Kurtuluş ve Kuruluş'un büyük önderi Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'daki eski uygarlıklardan kalan taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarına, sanata, arkeolojiye verdiği önemi, bir yurt gezisinde iken Konya'dan Başbakan İsmet Paşa'ya çektiği telgrafın örneği aşağıda yer almaktadır.

Konya'dan:
21.2.1931 Acele ve önemlidir.

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'ne,

Son tetkik seyahatimde muhtelif yerlerdeki müzeleri ve eski sanat ve medeniyet eserlerini de gözden geçirdim:

1. İstanbul'dan başka Bursa, İzmir, Antalya, Adana ve Konya'da mevcut müzeleri gördüm. Bunlarda şimdiye kadar bulunabilen bazı eserler muhafaza olunmakta ve kısmen de ecnebi mütehassısların yardımı ile tasnif edilmektedir. Ancak, memleketimizin hemen her tarafında emsalsiz defineler halinde yatmakta olan kadim medeniyet eserlerinin ileride tarafımızdan meydana çıkarılarak ilmi bir surette muhafaza ve tasnifleri ve geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harap bir hale gelmiş olan abidelerin muhafazaları için müze müdürlüklerinde ve hafriyat işlerinde kullanılmak üzere Arkeoloji mütehassıslarına kat'i lüzum vardır. Bunun için Maarifçe harice tahsile gönderilecek talebeden bir kısmının bu şubeye tahsis muvaffık olacağı fikrindeyim.

2. Konya'da asırlarca devam etmiş ihmaller sebebiyle, büyük bir harabi içinde bulunmalarına rağmen, sekiz asır evvelki Türk Medeniyeti'nin hakiki mimari şaheserleri sayılacak kıymette bazı mebani vardır. Bunlardan bilhassa Karatay Medresesi, Alaeddin Camii, Sahip Ata Medrese, Camii ve Türbesi, Sırcalı Mescit ve İnce Minareli Camii derhal ve müstacelen tamire muhtaç bir haldedirler. Bu taminin gecikmesi, bu abidelerin kamilen indirasını mucip olacağından, evvela asker işkalinden bulunanların tahliyesinin ve kaffesinin mütehassıs zevat nezaretiyle tamininin temin buyurulmasını rica ederim.

Gazi Mustafa Kemal

İşte, Osmanlı'nın ilgisizliği nedeniyle yıkılıp yok olma durumuna gelen ve içinde "ahır yaptılar" denilen Alaattin Camii'nin de bulunduğu Konya'daki Selçuklu döneminin önemli mimari eserleri İsmet İnönü döneminde onarılıp yok olmaktan kurtarılıyordu.

Kurtuluş Savaşı sırasında Ege Bölgesi'ni işgal eden Yunanlılar'ın, işgal sırasında İzmir'in Seferihisar İlçesi'ne bağlı Düzce köyünde bulunan ve ahır olarak kullandığı Kasım Çelebi Camii 1936 tarihinde CHP döneminde onarılıp, temizlenerek ibadete açılmıştır.

Yine Sultan Ahmet Camii'nin altı yıl ibadete kapatıldığı yalanını söylüyorlar. Oysa Sultan Ahmet Camii yapılan onarımlar nedeniyle ibadete kapalı tutulmuştur. Hatta 1929 yılı Eylül başlarında İstanbul'da bulunan Gazi Mustafa Kemal, onarım çalışmaları süren Sultan Ahmet Camii'ni gezer, ilgililerden çalışmalar hakkında bilgi alır ve onarımın bir an önce bitirilmesi için yoğun çalışmalarını ister, oradan da Ayasofya Camii'ne geçer ve incelemelerde bulunur.

Demokrat Parti döneminde İstanbul'da geniş bulvarlar, caddeler ve meydanlar oluşturmak için Eminönü, Beyazıt, Aksaray, Karaköy, Tophane ve Taksim'de içlerinde cami, kilise, mescit, han ve hamam gibi yapıların da bulunduğu pek çok tarihsel yapı yıkıldı. Bu yıkım çalışmalarını bizzat Başbakan Adnan Menderes yönetmiştir. Hiç kimse çıkıp da “Adnan Menderes cami ve mescitleri yıktırdı” dememiştir.

Sutan II. Abdülhamit (1876-1909) döneminde yaşanan 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı Osmanlıların yenilgisi ile sonuçlanınca, Osmanlılar Balkanlar'da büyük toprak kaybına uğradılar ve İstanbul'a da büyük bir göç başladı. İstanbul'a gelen binlerce göçmenin geçici olarak konaklatılıp barınması için Ayasofya, Sultanahmet ve Beyazıt Camileri ibadete kapatıldı. Yine Sultan V.Mehmet Reşat (1909-1918) zamanında yapılan ve Osmanlıların yenilgisi ile sonuçlanan I. Balkan Savaşı (1912) sonunda da yine İstanbul'a Balkanlar'dan büyük bir göç dalgası geldi. Bu göçmenlerin konaklaması ve barınması için de yine İstanbul'daki bazı camiler ibadete kapatıldı. Bütün bunlar zorunluluktan kaynaklanan olaylardır. Fakat hiç kimse çıkıp da “Sultan II. Abdülhamit veya “Sultan V. Mehmet Reşat camileri kapattı” demedi.

Siyaset, yalan söylemeden, utanma duygusunu yitirmeden, düzeyli ve uygar ölçülerde yapılmalıdır. Ayrıca, oy uğruna dini siyasete alet edip yalan ve dolanla, gerek siyaset, gerekse

dini inanç kirletilmemelidir. Aslında dine en büyük kötülük, gerek siyasette ve gerek günlük yaşamda dini inancı kendi kişisel çıkarları için kullanan ve de inançlı geçinen kişiler tarafından yapılmaktadır.

Yunus Emre diyor ki:

Emeksiz zengin olanın
Kitapsız bilgin olanın
Sermayesi din olanın
Rehberi şeytan olmuştur.

Falih Rıfkı Atay'ın, 1915 - 1918 tarihleri arasında Suriye, Filistin ve Mısır'da yaşanan olayları anlatan Zeytindağı adlı yapıtının "önsöz"ünde, "hür bir fikir eğitimi görmeyenlerle anlaşmak imkânı var mıdır? Onlar da gerçeğin yüzde yüz yergi ile yüzde yüz övgünün belki de tam ortasında olduğunu bilmez değiller. Fakat eski zamanların kulluk ahlakına esirdirler. Yerme yahut övme, iyilik yahut kötülük gördüğümüze göre, bu ikisini yapmakta onların ahlakına göre, haklısınız. Tarihte gerçeğin ne lüzumu var? Osmanlı tarihi, bu sebeple bir 'yalan âlemi' olmuştur. Yalan, Şark'ta ayıp değildir" der. Günümüzde ise yalan söylemek, sadece Şark'ta değil, ülkemizde ve tüm dünyada da artık ayıp değildir.

Çağdaş dünyada laik düşüncenin geçerli olmadığı, dine bağlı olan ülkelerin anayasalarında; demokrasi, özgür düşünce ve insan haklarına yer olmadığı için, bu tür ülke yönetimlerinde her şeyi din ve dini kurallar belirler. O nedenle de efsane, masal, söylenti gibi akıl ve bilim dışı olan soyut, dogmatik bilgiler de, geçmişte insanlar arasında yaşanmış tarihsel gerçek olaylarmış gibi, insanların dünyalarında ve yaşantılarında - yanlış bir biçimde- doğru olarak yer alırlar. Eğer Türkiye Cumhuriyeti demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti ve özgür düşüncenin egemen olduğu bir ülke ise -ki biz öyle kabul ediyoruz- o nedenle insanların dünyasında tarihsel gerçekler yer almalı, çağ dışı olup edebiyata ve sanata mal olan efsane, dogmatik bilgi, mucize, hikaye ve masallar değil. Bu konuda da en büyük görev bilim insanlarına ve gerçek aydınlara düşüyor.

Ancak ne yazık ki aydınlanma devrimini yaşayıp gerçekleştiremeyen ülkemiz, bugün büyük oranda bunun sancılarını çekmekte ve uygar dünyadaki çağdaş uygarlık ölçütlerine ulaşamamanın sıkıntılarını yaşamaktadır.

*

Şimdi, burada bir parantez açıp Fransız yazar Marcel Ayme'nin bir öyküsünü sunalım:

Vakti zamanın birinde Fransa'nın bir kentinde yaşlı mı yaşlı, ancak halk tarafından çok sevilen ve saygı gösterilen ihtiyar bir adam varmış. Bütün kent halkı bu saygıdeğer kişiyi yolda gördüğünde önünde ayağa kalkar ve elini öperlermiş. Bu kişi insancıl, yardım sever ve mübarek bir insanmış. Gel zaman, git zaman anne ve babası ölüp de yetim kalan 16 yaşındaki bir kızı evlat edinmiş. Ne varki kız biraz oynakmış. Kız daha önce bir gençle işi pişirmiş. Yaşlı adam kız evlatlık olarak aldıktan bir müddet sonra kızın karnı büyümeye başlamış. Meğerse evlatlık olarak aldığı kız hamileymiş. Bunun üzerine, bütün kenti bir dedikodu sarar. Kent halkının, daha önce saygı gösterdikleri bu mübarek ihtiyar kişiye söylemedikleri söz kalmamış. Irz düşmanı diyen mi, küfür eden mi, taşılayan mı, konuşmayan mı, selamı sabahı kesen mi, kısacası, yapmadıkları hakaret ve aşağılama kalmamış. Zaten çok yaşlı olan adam, sonunda bu aşağılanmalara dayanamamış ve kahrından ölmüş. Öbür dünyaya göç eden ihtiyar doğru cennetin kapısına gitmiş. Cennetin kapısını bekleyen Aziz Paulus ile karşılaşmış. İhtiyar adam, Aziz Paulus'a günahsız olduğunu ve cennete girmek istediğini bildirmiş. Aziz Paulus cennete ait defteri açar, sayfaları çevirir ve ihtiyar adamın adını arar bulur ve karşısındaki notu okur. Ve der ki: "Kusura bakmayın, cennete giremezsiniz. Çünkü siz dünyada iken evlatlık olarak aldığınız 16 yaşındaki genç bir kızı iğfal edip gebe bırakmışsınız". Bunu duyan ihtiyar adamcağız deliye dönmüş, çıldıracak. Bu iddianın dedikodudan ibaret olduğunu anlatmaya çalışmış, fakat Aziz Paulus'a kabul ettirememiş. Yine de ihtiyar adam pes etmemiş ve direnişini sürdürmüş. Aziz Paulus bakmış kurtuluş yok, sonunda adamcağızın şikayeti Tanrı'ya iletilmiş. Tanrı'dan ise şöyle bir yanıt gelmiş. "Bundan 2000 yıl önce dünyada Meryem adında bir

kadının bir oğlu oldu. İnsanlar bir sürü dedikodular çıkardılar. Adı İsa olan bu çocuk benim çocuğummuş diye. 2000 yıldır ben bu dedikoduyu, yalanı önleyemedim. Kendi derdime çare bulamazken, insanlardan biri hakkında yapılan dedikoduları, yalanları nasıl önleyebilirim?” şeklinde olur.

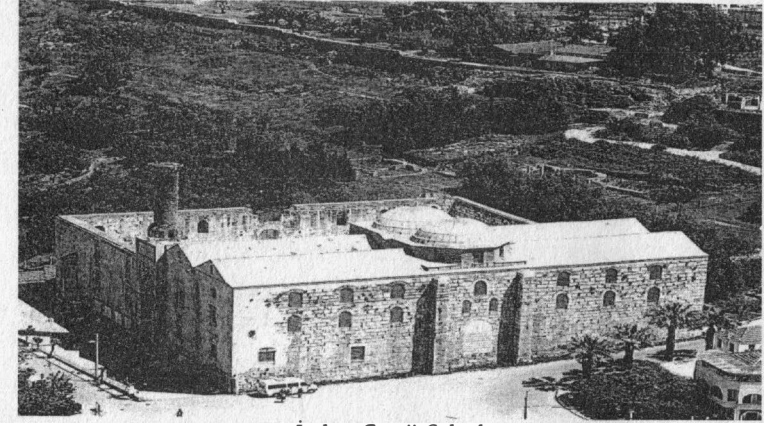
Tıpkı Yavuz Sultan Selim döneminden başlayarak 500 yıldan beri Anadolu’da yaşayan Alevilerle ilgili olarak kimi Sünni Müslüman ve yönetimlerce -geçmişte olduğu gibi günümüzde de- hala söylenen “mum söndü yapıyorlar” iğrenç yalanı ve dedikodusunun nasıl önlenemediği gibi.

Günümüz Türkiye’inde, yukarıda da belirtildiği gibi din; tarikat, siyaset, ticaret bağlamında her yerde, her mekânda, çok yönlü ve sınırsız bir şekilde sömürü aracı olarak kullanılıyor. Bu davranış, İslami kökenden gelen ve üç dönemdir iktidarda bulunan günümüz yönetiminin izlediği politika ile de örtüşmektedir. Bu ortam ve koşullarda, zaten muhafazakâr olan toplum, bir yandan da gittikçe kültürsüzleşmekle birlikte, çağdaş uygarlık değerlerinden de uzaklaşmakta olup, kimilerince özlem duyulan skolastik çağ toplumuna dönüşmektedir. Ülkemizde, demokratik, laik, sosyal hukuk devleti düzeni işlemiyor. Buna karşın Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın ikinci maddesinde yer alan “Türkiye Cumhuriyeti demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir” sözü ise Anayasa’da sadece yazı olarak kâğıt üzerindeki yerini koruyor.

Alevi-Bektaşî fıkraları sadece insanı kuru kuru güldüren sözler değil, güldürürken düşündüren, akla ve mantığa seslenen, aynı zamanda mizah, hiciv, ironi, içeren ve genelde yobazlık, bağnazlık ve tutuculukla ilgili olgulardır. Ayrıca o çok sevdikleri, taptıkları, hep yanlarında olduğuna inandıklarına ve hoşgörüsüne sığındıkları Tanrı’ya da fıkraları aracılığı ile mizahi ve ironi olarak da olsa sataştıkları görülür. Aynı mizah, ironi, hiciv Alevi-Bektaşî Halk Edebiyatı’ndaki halk ozanlarının şiirlerinde de görülür.

Baba Erenler (Bektaşî babası) camiye gitmiş, Hoca vaaz veriyormuş: “Her kim ki on lira sadaka verir, Allah ona on katını ihsan eder” der. Baba Erenler bunun üzerine hemen eve döner, bir köseye sakladığı on lirayı alıp fakir fukaraya dağıtır;

ama işin farkına varan karısından adamakıllı bir azar ıştır, karısı kocasını pataklayıp evden kovar. Beş parasız kalan Bektaşî yola düşer, ucsuz bucaksız kırlık bir yerde tek başına dikilen bir ağacın altına oturur, düşünmeye başlar, tam o sırada karşıdan bir atlı görününce, Baba Erenler bunu harami falan sanarak korkusundan ağaca tırmanıp saklanır. Meğer gelen atlı bir Kızılbaş/Türkmen imiş. Kızılbaş/Türkmen atından inip ağacın gölgesine bağdaş kurup oturur, heybesinden çıkardığı ekmeğini beşe böler, birinci parçayı toprağa yaydığı bezin üstüne koyarken “bu Ebubekir” der, ikinci parçaya “bu Ömer”, üçüncüye “bu Osman”, dördüncüsüne “bu Muhammet”, beşinci parçaya “bu da Allah” dedikten sonra ilk üçünü; “Ulan sizler niye Ali’nin hakkını yediniz” diye mideye indirir. Sonra dördüncü parçayı eline alır, “Sen neye sağlığında bu işleri halletmedin?” der ve onu da mideye gönderir. Böylece dördüncü parçayı da yedikten sonra sıra beşinci parçaya gelince, Kızılbaş/Türkmen: “Ey Allahım, diye sorgular, sen bütün bunların olacağını elbette başından beri biliyordun da neden engellemedin? Şimdi ben seni yemiyeyim de kimi yiyeyim?” der. Kızılbaş/Türkmen tam son parçayı ısırmak üzereyken kendisine bir şey kalmayacağını gören ve açlık başına vuran Bektaşî, ağacın tepesinden seslenir: “Hayır onu yeme! Benim onunla görülecek hesabım var!” der. Kızılbaş/ Türkmen sesin gökten geldiğini sanarak korkudan çatlayıp yere yıkılır. Baba Erenler bir süre ağaçta bekler, bakar ki adam kımıldamıyor; bunun üzerine ağaçtan inip bakar ki adam ölmüş, üstelik heybesi de altın dolu. Bektaşî kafasını kaldırıp göğe bakar: “Hey kurban olduğum Allahım der, sözünü tuttu, beni zengin ettin; ama unutma ki sen de bana borçlusun; eğer yukarıdan seslenmeseydim Kızılbaş/ Türkmen seni de yiyecekti!” der.

İsa Bey Camii-Selçuk

16. yüzyılda yaşamış ünlü bir halk ozanı olan Kazak Abdal'ın "Adam azgını" adlı şiirinden iki dördlük:

Ormanda büyüyen adam azgını
 Çarşıda pazarda adam beğenmez
 Medrese kaçkını softa bozgunu
 Selam vermeye devrişan beğenmez

Âlemi tan eder yanına varsan
 Seni yanıltır bir mesele sorsan
 Bir cin çıkmaz eğer karnını yarsan
 Camiye gelir de erkân beğenmez

17. yüzyılda yaşadığı söylenen ünlü bir diğer halk ozanı olan Kul Nesimi'nin "Ben yitirdim ben ararım" adlı şiirinden iki dördlük:

Gâh giderim medreseye
 Ders okurum Hak için,
 Gâh giderim meyhaneye
 Dem çekerim kime ne?

Sofular haram demişler
 Bu aşkın şarabına,
 Ben doldurur ben içerim
 Günah benim kime ne?

İnançlı geçinen bağnaz, softa, yobaz ve tutucuları, böyle şiirlerle yermelerine (taşlama), yine o çok sevdikleri, taptıkları, hep yanlarında olduğuna inandıkları ve hoşgörüsüne sığındıkları Tanrı'ya da fıkralarıyla sataşmalarına karşın, Aleviler de inancılı insanlar olup, onların da ibadet ettikleri kutsal mekânları olan “dergâhları” ve “cem evleri” vardır. Onlar da tanrıya inanan, temiz ve saf duygular içeren inancılı insanlardır. Ancak Aleviler; yüzyıllardan beri sünni Müslüman ve yönetimlerce dini inançlarına ve eşit yurttaşlık haklarına saygı gösterilmeyen, ötekileştirmeye çalışılan bu güzel ülkenin kimsesiz/sahipsiz insanları olduklarına inanmaktadırlar.

*

Tarihte Anadolu'da yaşayan ve adı bilinen en eski halk Hattiler'dir. Buna karşın Anadolu'da kurulan ilk devlet ise M.Ö. 1660 tarihlerinde kurulan Hitit Devleti'dir. Hititler egemenlikleri altına aldıkları bütün halkların tanrılarına saygı göstermiş ve onlara da tapınmışlardır. Hatta başkent Hattuşa'da (Boğazköy) onlar adına da birçok tapınak inşa etmişlerdir. Çok sayıda Tanrıya sahip olan Hititler, o nedenle kendilerini “bin tanrılı halk” olarak tanımlarlardı.

Öyle ki Hititler de Tanrılarının kendilerine karşı yaptıkları haksızlıklar nedeniyle zaman zaman şikâyetlerini dile getirmiş ve o çok sevdikleri tanrılarını da zamanı geldiğinde sorgulamış ve eleştirmişler. Hititlerin başkenti Hattuşa'da (Boğazköy) yapılan kazılarda bulunan Hitit kralı I. Arnuvanda (M.Ö.1440 – 1420) dönemine ait çivi yazılı pişmiş toprak tablette; Kral Arnuvanda ve Kraliçe Asmunikal, Kuzey Anadolu'nun dağlık bölgesinde oturan Kaşkalar'ın Hatti Ülkesi'ni yağmaladıklarını, tanrılara ait tapınakları yakıp yıktıklarını, tanrı heykellerini parçaladıklarını, tapınak görevlilerini köleleştirdiklerini belirtiyor, Tanrılarının kendilerine karşı haksızlıklar yaptıklarını, Tanrılara yaptıkları iyiliklere karşın, Tanrılarını kendi (Hititlerin) yanlarında göremedikleri için bir bakıma Tanrılarını eleştirmekte, sorgulamakta ve aynı zamanda da Tanrılara karşı şikâyetlerini dile getirmektedirler.

İşte o çivi yazılı pişmiş toprak tabletin içerdikleri:

“...Ey Tanrılar! Bilmelisiniz ki; daha önce hiç kimse tapınaklarınızla bizim gibi ilgilenmedi... Gümüş, altın heykellerinizi, eşyalarınızı, içki kaplarınızı ve giyeceklerinizi, hiç kimse bizim kadar korumadı. Hiç kimse kurbanlarınızın dinsel temizliğine bizim kadar saygı göstermedi. Biz, Armutanda Büyük Kral ve Asmunikal Büyük Kraliçe, sizlere tekrar yağlı, iyi cins sığırlar, koyunlar, iyi cins ekmek ve içki sunacağız. Bizim yanımızda olun. Tanrıların bu ülkelerdeki tapınaklarının tümünü Kaşkalar yağma ettiler ve siz Tanrıların heykellerini parçaladılar. Altınları, gümüşleri, altından ve gümüşten yapılmış içki kaplarınızı, bronz aletlerinizi ve giysilerinizi yağma ettiler ve aralarında paylaştılar. Rahipleri, kutsal rahipleri, çalgıcıları, şarkıcıları, aşçıları, fırıncıları çiftçi ve bahçıvanları dağıttılar ve onları kendilerine köle yaptılar. Ayrıca sığırlarınızı ve koyunlarınızı da dağıttılar. Tarlalarınıza, adak ekmeğinizin kaynağı olan toprağınıza, sıvı kurbanlarınızın kaynağı olan bağlarınıza el koydular ve onları aralarında paylaştılar...”

diye sürüp gidiyor.

Fırtına Tanrısı Teşup

Görüldüğü gibi, Hitit Kralı ve Kraliçesi, Tanrıların tapınaklarını ve tapınaklara ait mal varlıklarını korudukları halde, Tanrıların tapınaklarını yağmalayan Kaşkalar karşı Hititlerin yanında yer almamaları konusunda bir bakıma Tanrıları sorguluyor eleştiriyorlar ve şikayetlerini dile getiriyorlar.

Günümüzden 3670 yıl önce Anadolu’da ilk devlet kuran Hititler, egemenlikleri altına aldıkları halkların tanrılarına da saygı gösterirken, kendi tanrıları gibi onların tanrılarına da taparken, hatta onlar için de tapınaklar inşa ederken; buna karşın günümüz Anadolu’sunda ise Aleviler’in ibadet yerleri olan “Cem Evleri”nin bile hâlâ yasal bir konuma getirilmemiş olması, bu mekanların -bir

bakıma- “kaçak yapı” konumunda bulunmaları düşündürücü olmakla birlikte, Laik Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin de bir ayıbı olmalıdır.

Yine günümüzden 3450 yıl öncesine ait yukarıda sözü edilen çivi yazılı tablette yer alan Hitit Kralı ve Kraliçe’sinin - bir bakıma- Tanrıları sorgulamaları ve eleştirmeleri, şikayetlerini dile getirmeleri ile Anadolu’daki Alevi-Bektaşî toplumunun da o çok sevdikleri ve taptıkları, hep yanlarında olduklarına inandıkları ve hoşgörüsüne de sığınarak fıkralarıyla mizahi, ironi de olsa Tanrı’ya sataşmaları, onu sorgulamaları ve eleştirmeleri, şikayetlerini dile getirmeleri, acaba düşünce bağlamında Hititlerle Alevi-Bektaşîler arasında bir paralellik göstermiyor mu?

Eski Çağ’da insanoğlu kendi putunu kendisi yapıp ona taparken, bir gün İbrahim diye bir çocuk çıkıp (daha sonra peygamber olur) Kral Nemrut’un sarayında (puthane) bulunan bütün putları kırar. Çünkü İbrahim o putu yapanın/yaratanın insanoğlunun kendi aklının ürünü olduğuna kendisini inandırmış. O nedenle İbrahim insanoğlunun kendi yaptığı puta tapmasının akla ve mantığa uygun olmadığına inanıyor ve bu puta tapınma inancını da saçma buluyor. Yine insanoğlu, kutsal saydığı balıkları bile, acıkınca onların kutsallığına bakmadan avlayıp yiyebiliyor. Çünkü balıklara kutsallık veren de insanoğlunun kendisi, acıkınca onları avlayıp yiyen de yine insanoğlunun kendisidir. Sonuç olarak; putu yapan da, yaptığı puta tapan da, taptığı putu kırıp yok eden de, sonra taptığı tanrıyı göğe çıkaran ve tapınmayı sürdüren de yine insanoğlunun o aklının ve düşüncesinin gelişim ve değişiminin sonucudur.

Hayyam’dan bir dörtlük:

Ben özledim de seni coştum birden bire;
Çıktım senin yerin dedikleri göklere.
Bir ses yükseldi ta yukardan yıldızlardan:
“Gafil” dedi; bizde sandığın Tanrı sende!

*

Uygarlıklar Ülkesi Anadolu’da geçmişte insanlar arasında yaşanan (ancak gerçekte ilişkisi olmayan) çok tanrılı /

mitolojik inançlar ve destanlar ile tek tanrılı dinlere ilişkin inançsal/dinsel kaynaklı efsaneler, hikayeler, masallar geçmişte kalmış olup; ancak edebiyata, sanata ve kültüre malzeme olmuşlardır. Biz de pek çok efsanenin harmanlandığı Anadolu'ya ilişkin olarak, geçmişte insanların kendi hayal dünyalarında yarattığı ve de inandığı, gerçek dışı olan bu efsanelerden; çok tanrılı (paganizm), Hristiyanlık ve Türk-İslam dönemlerine ait seçebildiğimiz -severek ve de zevkle okuyacağınızı umduğumuz- yirmibeş kadar efsaneyi (söylence) de burada dillendirmeye çalıştık.

TROYA SAVAŞI EFSANESİ (Tahta At)

Eski çağlarda bugünkü Çanakkale ili yakınlarında Troya diye bir kent, kentin Priamos adlı zengin bir kralı ve bu kralın da elli kadar çocuğu varmış. Söylenceye göre Troya Kralı Priamos'un karısı Hekabe gebe kalır, fakat çok kötü rüyalar görürmüş. Karnından çıkan alevler bütün Troya kentini kaplarmış. Kral ve kraliçe çok korkmuşlar. Hemen kâhinlere başvurur. Aldıkları yanıt ise çok korkunçtur. Çünkü doğacak olan çocuğun kente kötülük getireceği, o nedenle ölmesi gerektiği yönündedir. Çocuk dünyaya gelince öldürmeye kıyamamışlar, kral çocuğu uşağına vererek ormana götürüp bırakmasını istemiş, vahşi hayvanlar parçalarlar, yerler ve bu çocuktan kurtulurlar diye. Uşak, Paris adı verilen çocuğu götürüp İda Dağı'nda (Kaz Dağı) ormana bırakır. Ancak bir dişi ayı gelip bu çocuğu emzirirmiş. Dağda hayvanları güden bir çoban, bir gün ormanda, bir kayanın kovuğunda bir bebeğe rastlar. Çoban bebeği alıp evine götürür. Paris, çoban çocukları arasında gelişir, büyür, yakışıklı ve yiğit bir delikanlı olur.

O sıralarda da Olympos Dağı'nda deniz tanrısı Nereus'un kızı Thetis ile Phthia Kralı Peleus'un düğünleri vardır. Bütün tanrı ve tanrıçalar düğünde hazır dırlar. Baş tanrı Zeus düğünde bir olay çıkmasın diye kavga tanrıçası Eris'i düğüne davet etmez. Bunu duyan Eris çok kızmış ve üzerinde "en güzel kadına" yazılı bir altın elmayı tanrılar arasındaki şölen masasına atmış. Zeus bu işe çok sinirlenmiş, baş tanrı olmasına karşın elmayı Hera, Athena ve Afrodit'ten oluşan üç tanrıçadan hangisine vereceğine karar verememiş. Zeus, sonunda Troas Bölgesi'ndeki İda Dağı'nda yaşayan ve çobanlık yapan ölümlü Paris'i hakem olarak tayin etmiş.

Haberci tanrı Hermes üç tanrıçayı alıp İda Dağı'na gitmiş. Paris, karşısında Hera, Athena ve Afrodit gibi üç tanrıçayı görünce şaşırılmış. Her tanrıça Paris'e, altın elmayı kendisine versin diye büyük vaatlerde bulunurlar. Hera Asya Krallığı'nı, Athena ise insanüstü bir akıl ve başarı, Afrodit de dünyanın en güzel kadınının aşkını ve sevgisini vereceğini

söyler. Paris düşünüp taşınmış sonunda altın elmayı, kendisine dünyanın en güzel kadınının aşkını ve sevgisini vereceği sözünü veren Afrodit'e vermiş. Efsane de olsa, dünyada bilinen ilk güzellik yarışması Anadolu'da yapılmış olur.

Güzellik Yarışması Mozaiği

İda Dağı'nda yaşamını sürdüren Paris bir gün Troya Kralı Priamos'un kentte bir yarışma düzenleneceğini duyar ve kente gidip bu yarışmaya katılır. Paris bu yarışmada birinci olur. Kâhin olan Kral Priamos'un kızı Cassandra, Paris'in öz kardeşi olduğunu anlar. Hemen ailesine bildirir. Kral ve kraliçe

çocukları Paris'in yaşadığına çok sevinirler, onu alıp bağır-larına basarlar ve saraylarına götürürler.

Gel zaman git zaman, Troya Sarayı'ndan bir heyet Isparta Sarayı'na resmi bir gezi yapar. Bunu fırsat bulan Paris de bu geziye katılır. Isparta Kralı Menelaos konukları en iyi şekilde karşılar. Tam o sıralarda, dedesinin ölüm haberini alan Menelaos cenaze törenine katılmak için Girit'e gitmek zorunda kalır. Bunu fırsat bilen Paris, tanrıça Afrodit'in de yardımıyla, dünyanın en güzel kadını olan Isparta Kralı Menelaos'un güzel karısı Helena'yı, hazinesi ile birlikte alıp kaçırarak Troya'ya getirir. Girit'ten dönen Menelaos, karısının ve hazinesinin Paris tarafından Troya'ya kaçırıldığını öğrenince, ağabeyi Agamemnon'a başvurur. Bunun üzerine, "Krallar Kralı" Agamemnon'un başkomutanlığında birleşen Akhalar, Troya Krallığı'na karşı savaşı açarlar.

Homeros'un İlyada Destanı'na göre, Troya Savaşı sırasında Anadolu tanrılar -Apollo, Artemis, Aphrodit- Troyalılarının yanında yer alırken, Yunanistanlı tanrılar ise -Hera, Athena, Ares, Poseidon- Akhaların yanında yer almışlardır. Baş tanrı Zeus ise bu savaşta tarafsız kalır.

Akha ordularını taşıyan gemiler Ege Denizi'ni aşp Batı Anadolu sahillerine yanaşır ve karaya çıkarak kıyı kentlerini yağmalamaya başlarlar. Sonunda iki ordu Troya şehri önünde karşı karşıya gelir. Bu arada tanrı Apollo'nun rahiplerinden Khryseis'in kızı başkomutan tarafından tutsak edilir. Tanrı Apollo kendisine yapılan bu saygısızlığa çok kızar ve orduların üzerine veba salgını salar. Askerler hastalıktan kırılır. Bunun üzerine krallar, komutanlar toplanıp kâhine başvururlar. Kâhin de rahibin kızını geri vermeleri gerektiğini, aksi halde veba salgınının devam edeceğini bildirir. Bunun üzerine Başkomutan Agamemnon'un tutsağı olan rahibin kızı geri verilir. Ancak başkomutan buna karşılık ordusundaki Akilleus adındaki savaşçının ganimet olarak tutsak ettiği cariyeyi kendisine alır. Bunun üzerine Akilleus savaştan çekilir. Sağlam surları bulunan Troya kenti önündeki savaş uzun sürmüş, insanlar savaşmaktan bıkmışlar. Savaşın çıkmasına neden olan Paris ile Menelaos'un karşı karşıya gelip savaşmasını istemişler. Bunun

üzerine dövüşmek üzere Paris ile Menelaos karşı karşıya gelmişler. Menelaos tam Paris'i öldüreceği sırada güzellik tanrıçası Afrodite Paris'i bir buluta sararak kurtarmış.

İlyada Destanı'nda Helena, kocası Paris'i ölümden kurtaran tanrıça Aphrodite'e şöyle seslenir:

(.....)

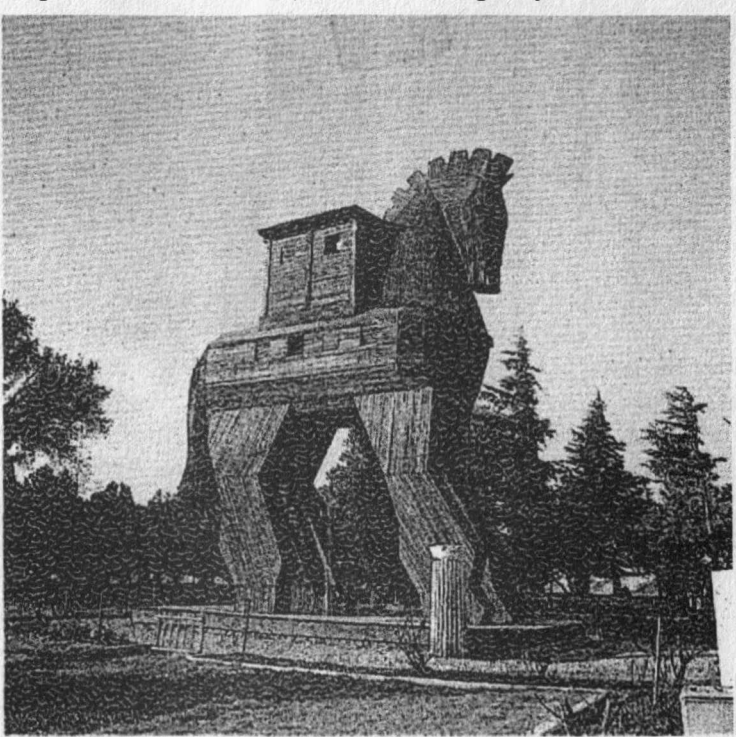
Gene mi sensin, tanrıça
neden hep baştan çıkarmak beni?
Söylesene, niyetin ne,
Beni daha uzaklara Phrygia'da,
Şirin Meionia'nın bakımlı bir iline götürmek mi?
Oralarda, ölümlülerden bir adamın mı var ki?
Paris'in yanına kendin git yerleş hadi.
Çık ayrıl tanrılar yolundan,
bir daha ayak basma Olympos'a,
ona bak, dert edin kendine onu,
sonunda da karısı yapsın seni, ya kölesi.
(.....)

Savaş bütün hızı ile devam ederken, Anadolu'dan Troya Kralı'nın yardımına gelen orduların komutanları da uzun süren bu savaştan bıkip homurdanmaya başlamışlar. Bunun üzerine Troya Kralı'nın Hektor adındaki büyük oğlu atına atlayıp, kent surlarının dışına çıkıp Akha ordusu içine dalar ve en ön saflarda savaşmaya başlar. Bu arada savaşçı Akileus'un kankardeşi olan Patroklos'u öldürür. Bu acı haberi duyan Akhilleus, Patroklos'un öcünü almak için tekrar savaşa katılır. Akhilleus Troya surları önüne geldiğinde karşısında sadece Troyalı yiğit Hektor'u bulur. Teke tek dövüşeceklerdir. Korkunç bir dövüş başlar. Hektor'un mızrağı Akhilleus'un zırhına bir türlü işlemez. Tanrı soylu olan Akhilleus'un silahları demirciler tanrısı Hefaistos tarafından yapılmıştı. İşte tanrıların yardımıyla Akhilleus Hektor'u öldürür. Hektor'un ölüsünü ayaklarından iple bağlayıp arabasının arkasına takarak Troya surlarının etrafından yedi kez sürükleyerek dolaştırır. Sonra da büyük yalvarmalar sonunda Hektor'un cesedini, babası olan Troya Kralı Priamos'a teslim

eder. Büyük bir cenaze töreni yapılarak Hektor'un cesedi yakılır ve külleri bir kutu içine konulup gömülür.

*

Homeros'un, İlyada Destanı'nda anlattığı Troya Savaşı Hektor'un cenaze töreninin yapılmasına kadar olan bölümdür. Homeros sonrası, Troya Savaşı'nın gelişimini ve sonucuna ilişkin bilgileri, M.Ö. 5. yüzyılda yaşayan Hellenli (Yunan) ünlü tragedia yazarları Aiskhylos (M.Ö. 525-456), Sophokles (M.Ö.495-406) ve Euripides (M.Ö.480-406) ile Latin şairi Vergilius'un (M.Ö. 70-19) eserlerinden öğreniyoruz.

Tahta At

*

Hektor'un cenaze töreninden sonra yeniden başlayan Troya Savaşı devam eder. Ancak Akhalar bir türlü Troya'yı zaptedemezler. Artık Troya'yı zaptedemeyeceklerini anlayıp

geri dönmeye karar verecekleri sırada, Odysseus denen kurnaz savaşçının aklına gelen şeytani düşünceyi uygulamaya kalkarlar. Önce tahtadan büyük bir at yaparlar, içine de en savaşçı askerleri, ihtiyaçları olan silah, yiyecek ve içeceklerini de yerleştirdikten sonra bu atı savaş alanında bırakıp, geceleyin gemilere binerek denize açılırlar ve Tenedos (Bozcaada) Adası'nın arkasına gizlenirler. Troyalılar sabahleyin kalkınca Akhaların savaş alanını terkedip gittiklerini ve savaş alanında da koskocaman bir tahta at bıraktıklarını görürler. Bunun bir savaş hilesi olduğunu anlayamayan Troyalılar kendileri için bir ganimet olduğunu sanırlar ve bu tahta atı kentin içine taşımaya çalışırlar. Ancak rahip Laokoon tahta atın içeri alınmasına karşı çıkmışsa da bunda başarılı olamamış. Tahta At kale kapısından içeri sığmadığı için suru yıkarak içeri sokarlar, suru tekrar onarılır. Sonra da savaşın sona erdiğini düşünerek bayram yaparlar, o gün yer, içer ve gece geç saatlere kadar eğlenirler. Eğlencenin ve içkinin vermiş olduğu yorgunlukla sızıp uyurlar. Nöbetçilerin de uyuduğunu gören Tahta At içindeki Akhalı savaşçılar kapağı açarak birer birer dışarı çıkarlar ve kale kapısında uyuyan nöbetçileri öldürerek kapıları açarlar. Surlar üzerinden de yakılan bir ateşle Tenedos Adası'nın (Bozcaada) arkasında bekleyen ordularına işaret verirler. İşareti alan Akhalar Troya'ya saldırırlar ve Troyalıları uykuda yakalarlar. Troyalılar neye uğradığını anlayamazlar. Korkunç bir boğuşma başlar. Paris attığı bir ok ile kardeşi Hektor'u savaş alanında öldüren Akhalı savaşçı Akhilleus'u topuğundan vurup öldürür. Akhalar ise Troya'yı yağmalar ve yakıp yıkarlar, kentten gökyüzüne doğru kızıl alevler, dumanlar yükselir. Büyük bir katliam yaşanır. Erkekleri öldürür, kadınları ise tutsak ederler. Isparta Kralı Menelaos kaçırılan karısı Helena'ya kavuşur. Böylece savaş sona ermiş olur. Akhalar gemilere binerek yurtlarına dönerler. Savaştan sağ kurtulan Troyalılar ise prens Aieneias başkanlığında deniz yolu ile İtalya'ya giderek, ileride kurulacak olan Roma İmparatorluğu'nun temellerini atan kentleri kurarlar.

İsa'dan önce 2. binin sonlarında Akhalarla Troyalılar arasında yaşanan Troya Savaşı öyküsünü anlatan İlyada Destanı

M.Ö. 8.yüzyılın ikinci yarısında Smyrnalı (İzmir) Homeros tarafından yazılmıştır. Destan, on yıl süren savaşın son ellisekiz günlük bölümünü anlatır. Destan, Hektor'un cenazesinin gömülmesiyle birlikte son bulur.

Homeros'un diğer önemli bir destanı da "Odyssea Destanı"dır. Bu destan da, Troya Savaşı'na katılan ve "Tahta At" hilesini ortaya atarak Troya'nın zaptının gerçekleşmesine neden olan Akhalı savaşçı Odysseus'un, savaş sonrası ülkesine dönerken başından geçen olayları ve yolculuğu anlatır.

Her iki destan da M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısından sonra yazılmıştır.

*

Troya, Çanakkale ilinin 30 km güney batısındaki Hisarlık yöresinde yer alan ve 20 m. yükseklikteki dokuz kattan oluşan eski tarihi bir kenttir. Tarihte dokuz kez yıkılıp tekrar kurulmuştur. Buradaki ilk yerleşme M.Ö. 3000 yıllarına kadar uzanır. Troya, M.Ö. 3000 ile M.Ö.1250 tarihleri arasında Bronz Çağı uygarlığını yaratmış, M.Ö.1250-M.Ö.1000 yılları arasında da Demir Çağı'nı yaşamıştır. Deniz Kavimleri'nin harekâtı sırasında tahrip edilen Troya'nın M.Ö.700 tarihlerine kadar geçen 400 yıllık dönemi karanlıktır. Bu dönem bilinmemektedir. Bu dönem sonunda Troya yeniden Küçük Asya sakinleri tarafından eski Troya üzerine inşa edilir. Homeros'un İlyada Destanı'nda anlattığı ve savaşlara sahne olan Troya'nın VI. katıdır. M.Ö. 85 yıllarında Troya'da Roma dönemi başlar. Roma imparatorları atalarının Troyalılara dayandığını kabul ederek Troya'ya özel bir önem göstermişlerdir. Kentle yakından ilgilenmiş ve mimari yapılarla donatmışlardır. Hatta Büyük Konstantinus M.S. 4. yüzyılda başkent Roma'yı Troya'ya taşımayı bile tasarlamıştır. M.S. 6. yüzyıldan başlayarak Troya'da yaşam gerilemeye başlar, 1. binde ise kentte yaşam son bulur ve kent ören yeri görünümüne bürünmeye başlar.

Heinrich Schliemann 1871-1894 tarihleri arasında Troya'da dokuz kazı dönemi çalışmıştır. Troya Kralı Priamos'un hazinesini bulmak amacıyla kazı yaptığı için -Troya'nın yerini saptamasına karşın- düzensiz çalışması ile Troya ören yerini köstebek yuvasına çevirmiştir. Dolayısıyla arkeolojik alanda

büyük tahribatlar yapmıştır. Bulduğu değerli buluntuları da yasa dışı yollardan yurt dışına kaçırmıştır. Heinrich Schliemann'ın 1890'da ölümünden sonra arkadaşı ve mimarı olan W. Dörpfeld (1853-1940) kazı başkanlığını üstlenerek Troya kazılarını 1893 ve 1894 yıllarında, iki yıllık bir süre için sürdürmüştür. Bu tarihten sonra çalışmalara ara verilmiştir.

*

Heinrich Schliemann, Troya Kazısı'nda saptadığı ve bütün dünyaya duyurduğu Troya kralı Priamos'a ait hazineleri yasa dışı yoldan önce Atina'ya oradan da Berlin'e kaçırdı. Bu hazine Berlin Müzesi'nde sergilendi. Ancak 2. Dünya Savaşı sonlarında, 23 Nisan 1945'te Berlin'i işgal eden Ruslar müze-deki Troya hazinesine el koydular. O tarihten sonra da bu hazinenin nerede olduğu bilinmiyordu. Nihayet 1984 yılında, Troya Hazinesi'nin Moskova'daki Puşkin Müzesi depolarında olduğu ortaya çıktı.

*

ABD'li Carl W. Blegen 1932-1938 yılları arasında Troya'da yedi kazı daha yapmıştır. 50 yıllık bir aradan sonra 1988 yılında Alman bilim adamı Prof. Dr. Manfred Korfman'ın başkanlığında Türk, Alman ve Amerikalı uzmanlardan oluşan uluslararası bir ekip Troya'da kazı çalışmalarına yeniden başlamıştır. 2005 yılında Prof. Dr. Manfred Korfman'ın yaşamını yitirmesi üzerine kazı başkanlığına Prof. Dr. Ernst Pernicka getirilmiş olup, kazı çalışmaları günümüzde de sürdürülmektedir.

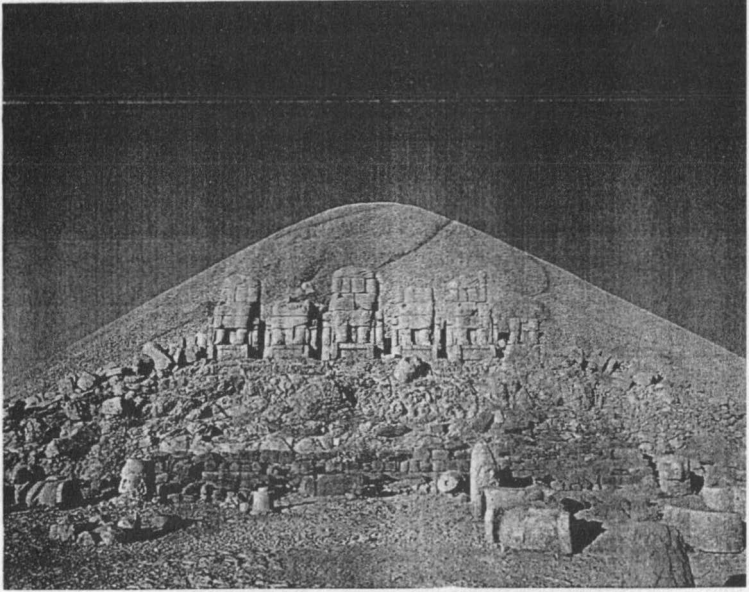
NEMRUT DAĞI EFSANESİ

(Kommagene Kralı Antiokhos I'in Mezarı)

Efsaneye göre Gök, evrenin tek yaratıcısıdır. Yeryüzünün de Gök'e en yakın yeri dağlardır. Masmavi ve sonsuz gibi görülen gökyüzüne doğru yükselen, bazılarının zirveleri karlarla kaplı olup, bulutlu veya dumanlı olan dağlar eski çağlardan beri insanlar için hep yücedir, uludur, gizemlidir, ıssızdır, korku doludur ve tanrının oturduğu yer olarak kutsallık taşırdı. Ayrıca dağların püskürmesi, kızgın lavlar, toz bulutları, dumanlar çıkarması, onlara kutsallık kazandırmıştır. İnsanlar doğadaki çözemedikleri, korktukları olaylara kutsallık vererek tapmışlardır. Orta Anadolu'daki Hasan Dağı ve Erciyes Dağı'nın korkunç püskürtmeleri Yeni Taş Çağı'na (Neolitik Çağ) ait Çatalhöyük (M.Ö.6000) yerleşmesinde bulunan duvar resimlerine konu olmuştur. Çok tanrılı dinlerde dağ tanrıları vardı. Tanrıların Gök'e yakın olan yükseklerde, dağ zirvelerindeki saraylarında oturduklarına inanılırdı. O nedenle her toplumun da kendisine göre kutsal dağı veya dağları vardı. Hititler tanrı ve tanrıçalarını dağların üzerinde tasvir etmişlerdir. Yüksek dağların bulunmadığı Mezopotamya Ovaları'nda Sümerler, tanrıya yakın olsun diye dağ biçiminde kat kat inşa ettikleri ziggurat denilen yüksek yapıların en üst noktasına tapınaklarını oturtmuşlardır. Mısır'da da yüksek dağların bulunmaması nedeniyle dağ gibi yüksek yapılan "piramit" şeklindeki eham denilen mezar anıtları, adına yapılan firavunların tanrıya daha yakın olacakları inancının sonucu olmalıdır. Hellen (Yunan) mitolojisinde de bütün tanrılar Olympos Dağı'nda otururlar ve oradan dünyayı yönetirlerdi. İlk Çağ'da Anadolu'da da pek çok dağa, tanrıların oturduğu yer olarak düşünülerek Olympos Dağı adı verilmiştir: Erciyes Dağı ve Uludağ gibi.

Tek tanrılı dinlerde de dağların kutsal konumu devam eder. Peygamberler tanrıya yakın olan yüksek dağlarda tanrıyla veya tanrının melekleri ile buluşup konuşurlardı. Nuh Peygamberin efsanesinin geçtiği yer Ağı (Ararat) Dağı'dır. Filistin'deki Zeytin Dağı, Tabor Dağı ve Golgotha Tepesi'nin İsa Peygamberin yaşamında önemli bir yeri vardır. Hz. Muhammet,

Tanrıdan ilk vahiyi Nur Dağı'ndaki Hira Mağarası'nda almıştır. Mekke'ye giden hacıların ziyaret ettikleri Arafat Dağı da kutsal bir dağdır. Musa Peygamber kendisine gönderilen on emri Sina Yarımada'sındaki Tur Dağı'nda (Tur-ı Sina) almıştır. Ayrıca Musa Peygamber ile Tanrı aralarındaki konuşmalar da bu dağda geçmiştir. İbrahim Peygamber de oğlu İsmail'i, Amoria Dağı üzerinde tanrıya kurban etmek istemiştir. Meryam Ana ömrünün son yıllarını Efes'teki Bülbül Dağı'nda geçirmiştir. Efsaneye göre, tanrıdan başka kimsenin bilmediği ve gidilemeyen, Zümrüdü Anka veya Simurg denilen hayali büyük bir kuşun yaşadığı, masallarda geçen ve Kaf Dağı olarak bilinen dağ da İslam dünyasında kutsal bir dağ olarak kabul edilmektedir.

Kral Antiokhos I'in Tümlüsü

Günümüzde de Anadolu'da inanç bağlamında kutsallığını sürdüren bazı dağlar vardır. Ancak, bu inanç yüce dağ bağlamında değil de o dağların zirvelerinde yatan ulu kişilere ait türbeler bağlamında kutsallıklarını sürdürmektedir. Kaz Dağı (İda Dağı), Munzur Dağı ve Baba Dağı gibi.

Dağlar bazen özgürlüktür, bazen de eşkıyalar için, kaçaklar için, savaşımlar için, mesken, sığınak ve kurtuluş yeri olmuştur.

Çok eski zamanlarda Adıyaman çevresinde hüküm süren Kommagene adında büyük bir krallık ve bu krallığın başında da Antiokhos adlı bir kral varmış. Bu kral, baba tarafından Perslere -yani Doğu'ya- (Kral I. Darius soyuna), ana tarafından da Makedonyalılara -yani Batı'ya- (Büyük İskender soyuna) dayanıyormuş. Halkı hem Doğulu, hem de Batılı olan tanrılara taparmış. Halk, krallarını çok severmiş. Ancak bu kral çok kibirliymiş, kendini çok büyük görür ve tanrılarla bir tutarmış; hem Doğulu, hem de Batılı olmakla hep övünürmüş. Ancak öldükten sonra da halkın kendisini unutmamasını ve tanrılar gibi hep anılmasını istemiş. Düşünür taşınır ve sonunda, başkent Arsameia çevresinde göksel tanrılara en yakın olan yüce Nemrut Dağı'nın tepesine, öldükten sonra gömülmesi için mezarını (tümülüs) yaptırır, çevresine de hem Doğulu, hem de Batılı tanrılarının heykellerini, kendi heykelini, atalarının kabartmalarını, tapınma mekanları, sunaklar yaptırır, heykellerin arkasına yasalarını, kitabelere de buyruklarını ve emirlerini yazdırır, doğum günü ve taç giyme günleri de her yıl iki defa kutlansa, o günlerde yenilmeli, içilmeli, kurbanlar kesilmeli, sofralar en güzel yemeklerle ve içkilerle donatılmalı, kokular sürülmeli, bayramlar yapılmalı dese hiç unutulmaz olacağını sanır. Böylece, hem yaşam boyu kendisine mutlu bir yaşam sağlayan tanrılara ve atalarına şükran borcunu ödemiş olacağını, hem de onlarla birlikte anılacağını ve unutulmayacağını düşünür.

Kral Antiokhos hemen idarecilerini ve komutanlarını çağırarak gerekli emri verir. Ülkedeki bütün mimarlar, heykeltıraşlar, taş ustaları, binlerce köle toplanır, aylar ve yıllar süren, gece gündüz durmadan çalışarak sonunda 2150 metre yükseklikteki Nemrut Dağı'nın zirvesine yumruk büyüklüğündeki taşların oluşturduğu tepe şeklindeki kral mezarı (tümülüsü) ve bu mezarın doğu, batı ve kuzey yönünde de avlulu üç teras yapılır. Bu teraslarda da sırtları mezara dönük Hellen (Yunan) ve İran tanrılarının ait koltuklara oturur durumda anıtsal

heykeller, sunaklar, tapınma ve ayin yapmak için tapınak inşa edilir. Koltuğa oturur biçimde blok taşlardan yapılan ve sıra sıra dizilen 8-10 m. yüksekliğinde Antiokhos, Tykhe, Zeus-Oromasdes (Ahuramazda), Apollon - Mithras - Helios - Hermes, Herakles - Artaknes - Ares gibi tanrı ve tanrıça heykellerin arasına Kral Antiokhos, kendi heykelini de diktirdiği gibi, heykel sırasının baş ve son kısmına da kendini ve tanrıları korumaları için bir aslan ve bir kartal heykeli diktirmeyi ihmal etmez. Büyük blok taşlardan doğu terastakilere Persli atalarının kabartmalarını, batı terastakilere ise Makedonyalı atalarının kabartmalarını işletir.

Kral Antiokhos I'in Tümülüsünden Heykel Başları

Kral Antiokhos büyük kült kitabesinde; “halkın ve ziyaretçilerin her yıl iki kere olmak üzere, onun doğum günü ve taç giyme gününde her yönden alay ayinleri için yapılan özel yolları izleyerek mezara, bu kutsal mekana çıkmalarını, önce Pers kıyafetli rahiplerin, ataların kabartmaları önündeki sunaklarda yığılan kurbanları ve güzel kokulu otları kendi geleneklerine göre uygun biçimde tutuşturmaları ve güzel kokuların gökyüzüne yükselmesiyle birlikte kült şenliklerini başlatmalarını, heybetli tümülüsün önündeki teraslara dizilen masalara, şenlik hizmetlileri tarafından, şenliğe katılan misafirlerin gönüllerince zevk almalarını sağlayacak yemeklerle ve suyla karıştırılmış şarapla dolu testilerle donatmalarını, bunların peşinden kadın ve erkek müzisyenlerin, tanrılar ve tanrılaştırılmış ataların şerefine çalıp söylemeye başlamalarını ve bunları halka öğretme görevini de yine Kral, rahiplere veriyordu. Artık rahipler için, kralın buyruğunu yerine getirmek hiç de zor olmazdı. Başrahip, törene katılan yerli ve yabancı bütün halkı, büyük misafirperverlikle kabul etmeli ve orada toplananların hepsinin beraberce zevk aldığı bir şölen hazırlamalıdır” der.

Kral Antiokhos ayrıca kitabesinde, bu kutsal mekana kötü niyetle, düşmanlıkla ve hırsızlık amacıyla gelenlerin Zeus-Oromasdes, Tykhe, Artagnes-Herakles, Apollo-Mithras, Helios ve Hermes’in gazabına uğrayacaklarını ve bu tanrılar tarafından en ağır şekilde cezalandırılacaklarını, iyi niyetlerle gelenlerin, adak adayanların, dua edenlerin, dürüstlük gösterenler için de yine bu tanrıların bağışlayıcı ve iyiliksever olacaklarını belirtir.

Gel zaman git zaman Kral Antiokhos ölmüş. Yabancı kralların da katıldığı büyük bir cenaze töreni yapılmış. Cenaze, Nemrut Dağı’nda inşa edilen tümülüsdeki istirahatgahına defnedilmiş. İşte o günden sonra da Kommagenelilerin, krallarının yazıtta bütün ayrıntılarını dile getirdiği şölenle ilgili vasiyeti nedeniyle, her yıl krallarının doğum günü ile taç giydiği gün olmak üzere yılda iki kez Nemrut Dağı’nda krallarını ve tanrılarını anmak üzere şölenler düzenleyip düzenlemediklerini bilmiyoruz. Bu konuda zamanımıza ulaşan bir bilgi ve kaynak da yok. Bizim bildiklerimiz sadece kitabede yazılı olan bilgilerdir.

*

Kommagene Krallığı M.Ö. 1. yüzyıl başlarında kurulup M.S. 72 yılında Romalılar tarafından tarih sahnesinden silinen ve bugünkü Adıyaman, Gaziantep ve Kahramanmaraş illerini içine alan bölgede egemenliğini sürdürmüş bir krallıktır. Başkentleri Nemrut Dağı eteklerinde ve Nymph Çayı (Kâhta Çayı) kıyısındaki Arsameia kentidir. Cendere Suyu üzerinde bulunan ve Roma Çağı'nda İmparator Caracalla tarafından 198-200 yılları arasında inşa edilen Cendere Köprüsü'nden geçilerek antik Arsameia kenti ile Kommagene Kralı Antiokhos I'in mezarına çıkılır. Kommagene Krallığı'nın diğer önemli kentleri de Samosata, Perrhe, Doliche ile Germanikeia Kaisareia'dır.

Antiokhos I, M.Ö.62-32 yılları arasında hükümdarlık yapmıştır. Bugünkü Adıyaman ili sınırları içinde bulunan ve denizden 2150 m. yükseklikteki Nemrut Dağı üzerinde yer alan Kommagene Kralı Antiokhos I'in tümülüsü (mezarı), yumruk büyüklüğündeki taşların oluşturduğu konik bir tepe biçiminde olup, 50 m. yükseklikte ve 150 m. çapındaki bir alanı kaplar. Tümülüs kayalık bir tepe üzerine yerleştirilmiştir. Kralın kemikleri veya külleri ana kayaya oyulmuş bir odaya konduğu ve yumruk büyüklüğündeki taşlarla örtülüp bir tümülüs oluşturduğu anlaşılmaktadır. Tümülüs, muhtemelen M.Ö.1.yüzyılın ortalarında inşa edilmiş olmalıdır. Nemrut Dağı Milli Parkı içinde korumaya alınan tümülüs, konumu ve gizemli heykelleri ile önemli bir arkeolojik merkezdir. Heykellerde Greko-Pers heykel sanatının ortak özellikleri görülmektedir. Ayrıca, bu dağda güneşin doğuşu ve batışına ilişkin doğa olayı, buraya ayrı bir büyüleyici ve esrarengiz bir güzellik katmaktadır.

KIZKULESİ EFSANELERİ

Kızkulesi, İstanbul Boğazı'nın Marmara Denizi'ne açılan tarafında, Harem ve Salacak kıyısında kayalık üzerine inşa edilmiş bir deniz feneri görevi görmektedir. Yüksekliği 18 m.dir. Kule yakın zamanlarda büyük bir onarım geçirmiştir. Günümüzde de turistik amaçlı olarak hizmet vermektedir.

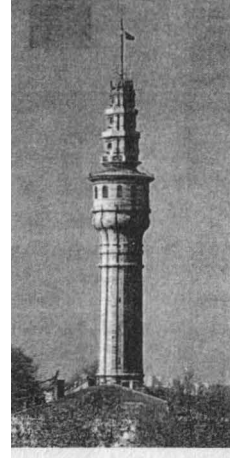
M.Ö. 410 yıllarında Atinalı komutan Alkibiades, Karadeniz'den Marmara Denizi'ne geçen savaş ve ticaret gemilerini kontrol altında tutmak ve gözetlemek için Salacak kıyılarında denizin içindeki kayaların üzerine taştan yapılmış bir kontrol kulesi inşa eder. Doğu Roma İmparatorluk döneminde, imparator Manuel I. Komnenos (1143-1180) zamanında bu kontrol ve gözetleme kulesi genişletilerek kare bir plana dönüştürülür. İstanbul'un 1453 tarihinde Osmanlılar tarafından fethinden sonra kule tekrar deniz feneri görevini yerine getirir. Bir yangın sonunda harap olunca, III. Ahmet (1703-1730) zamanında kule tekrar taştan inşa edilir. Sultan II. Mahmut (1808-1839) zamanında büyük bir onarım gören kule, 1857 tarihinde de Fenerler İdaresi'ne verilir.

Kızkulesi

Kızkulesi hakkında halk arasında söylenen değişik efsaneler vardır.

Doğu Roma İmparatorluk çağında, Konstantinus adındaki imparatorun güzel-ler güzeli bir kızı varmış. Gelecektek haber veren bir kâhin, bir gün imparator Konstantin'in kızının, bir yılanın sokması sonunda öleceğini bildirir. Bu kötü haberi alan imparator, kızını ölümden kurtarmak için nasıl önlem alabilirim diye çareler arar, düşünür taşınır, sonunda deniz içinde yılanın ulaşamayacağı yerde bir kule yaptırarak kızının orada, her türlü tehlikeden uzak olarak yaşayabileceğine ve böylece kızının yaşamının garantiye alınacağına karar verir. Bunun üzerine yapılacak kule için yer aranmaya başlanır. Sonunda İstanbul Boğazı'nın Marmara Denizi girişinde sağda Salacak açıklarında, denizin içindeki kayalıklar üzerinde bir kule yapımına karar verilir. Kısa zamanda mimarların, ustaların ve işçilerin yoğun çalışması sonunda kulenin inşası tamamlanır ve içi döşenir, İmparatorun kızı prenses kuleye yerleşir, yılan sokması tehlikesinden uzak olarak rahat ve huzur içinde yaşamını sürdürür.

Bayezit Kulesi

Kule devamlı kontrol altında tutulur, kimse yaklaştırmazmış. Kuleye yiyecek, içecek götüren görevliler, prensesi ziyaret için giden arkadaşları, dostları tedbiri elden bırakmamak için görevliler tarafından sıkı biçimde aranırlarmış. Bir gün prensesin sevgilisi, prensese bir sepet içinde üzüm gönderir. Meğer sepetin içinde bir yılan varmış. Prensese sevgilisinden gelen üzüm sepetini sevinçle alıp kapağını açınca, sepetin içinden fırlayan yılan prensesi sokar ve ölümüne neden olur. İşte imparatorun kızı için inşa edilen bu kule, o nedenle "Kızkulesi" olarak anılmaktadır.

*

Batılılar Kızkulesi'ne, Çanakkale Boğazı'na ait olan bir efsaneyi yakıştırmak için Leandros Kulesi derler. Efsaneye göre, bir zamanlar bu kulede Hero adlı bir kız, Galata'da ise Leandros

adlı bir delikanlı yaşarmış. Kentteki bir tören sırasında Hero'yu gören Leandros kızın güzelliğine vurulur ve ona aşık olur. Ancak kız rahibe olduğu için bir erkeğe varamaz. Leandros bir gece Galata sahillerinden denize bakarken Kızkulesi'nin tepesinde bir meşalenin yandığını görür. Hero elindeki meşaleyi sallayarak onu çağırmaktadır. Mehtap vardı, ay hafif dalgalı olan denizi aydınlatıyordu. Leandros iyi bir yüzücüydü, hemen denize atladı, meşalenin yandığı yönde kulaçlar atmaya başladı ve sonunda kuleye ulaştı. Hero ile Leandros arasındaki bu buluşma sürer gider. Yine bir gece Hero elindeki meşale ile işaret vererek sevgilisi Leandros'un kuleye gelmesini sağlamaya çalışırken, aniden çıkan bir fırtına meşaleyi söndürür. Dev dalgalar Leandros'un gövdesini sağa sola atar, meşale söndüğü için yönünü de tayin edemez, ayrıca bulutlar da ay ışığını kapatmıştır. Yorgun düşen Leandros'un artık gücü kalmamıştı, çaresizce kendisini denize bıraktı. Sabaha karşı dalgalar Leandros'un cesedini sahildeki kayalıkların üzerine atar. Hero, sönen meşalesini tekrar yakmış ve elinde tutarak umutsuzca sahile bakmaktadır. Sahildeki kayalıklar üzerinde sevgilisi Leandros'un cesedini görünce, Hero bu acıya dayanamaz ve kuleden denize atlayarak yaşamına son verir.

*

İslam kaynaklarında da Kızkulesi ile ilgili söylentiler vardır. Söylentiye göre halk kahramanı Battal Gazi, Emevî ordularının 7. yüzyılda Anadolu'ya yaptıkları sefere katılır. Konstantinopolis kentini kuşatırlar. Güçlü bir savunma ile karşılaşan Emevîler kenti alamazlar ve geri çekilip ülkelerine dönmek zorunda kalırlar. Rüyasında kızının kaçırılacağını gören imparator denizin içine bir kule yaptırıp kızını orada saklar. Battal Gazi kıza kavuşmak için yedi yıl surların önünde bekler. Daha sonra katıldığı Şam seferinden dönen Battal Gazi Kızkulesi'ne baskın yapıp, kızla birlikte imparatorun hazinesini de alıp ülkesine kaçırır. Yapılan büyük bir düğünle evlenirler. Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevete. İşte Kızkulesi ile ilgili olarak anlatılan bir söylence de böyle diyor.

EROS İLE PSYKHE EFSANESİ

(Sevgi ve Ruh)

Bir zamanlar Büyük Menderes nehrinin Ege Denizi'ne döküldüğü yerde Miletos adında zengin bir liman kenti ve bu kentin bir kralı ve kraliçesi ile birlikte üç tane de güzeller güzeli kızları varmış. İlk iki kız, zamanı gelince isteyenler de çok olunca hemen evlenmişler. Güzelliği ile ünü Miletos kenti dışına yayılan ve adı Psykhe olan bu en küçük kızın güzelliği ise herkes hayranlık duyuyordu ve insanlar bu kızın başı üzerine yemin ediyorlardı. Herkes ona bir tanrıça gibi tapıyordu. Artık kimse güzellik tanrıçası Aphrodit'in tapınağına gitmiyor, kurbanlar kesmiyor, armağanlar sunmuyor, sunaklardaki küller bile soğumuştur. Tanrıça Aphrodit bu duruma önce çok şaşar, sonra bir ölümlünün nasıl olurda bir tanrıçanın yerini alır diye öfkelenir. Psykhe'ye gerekli dersi vermek üzere sevgi tanrısı olan oğlu Eros'a başvurur. Oğlunu alıp Miletos'taki bomboş olan Aphrodit Tapınağı'na götürür. Bir ölümlünün yüzünden bu duruma geldiğini ve ondan öcünün almasını ve bunun için de sevgi okunu bu kıza yönelterek dünyanın en çirkin ve görgüsüz adamına gönül vermesini sağlaması ister. Sonra da arabasına binip gider.

Annesinin bu dileğini yerine getirmek üzere Sevgi tanrısı Eros hemen kanatlanıp Miletos'ta ki kralın sarayına gider. Fakat güzeller güzeli Psykhe'yi gören Eros kıza hayran kalır. Attığı sevgi oku yanlışlıkla gelir Eros'un kendi kalbine saplanır. Böylece Eros da Psykhe'ye çılgınlar gibi âşık olur.

Aylar ve yıllar geçer fakat bu güzeller güzeli Psykhe'ye evlenmek için kimse talepte bulunmaz. Çünkü güzellik tanrıçası Aphrodit kendilerine bir kötülük yapar diye çekiniyorlarmış. Kralın diğer iki kızı çoktan evlenmişlerdi. Bunu üzerine kral Didima'daki kâhine başvurur. Kâhin de kırala şu korkunç haberi verir. "Kızını gelinlik elbisesiyle Samson (Mikale) Dağı'nda ki bir kayanın üzerine bırak. Tanrıların ona seçtikleri koca, bir ejderhadır. Bu yaratık gelip oradan kıızı alıp götürüp kendine eş edecek" der. Kral ve ailesi bu duruma çok üzülürler. Ancak başka seçenekleri yoktur. Bir düğün alayı düzenlerler ve

kızı götürüp kayanın üzerine bırakır ve geri dönerler. Kız büyük bir korku içinde kocası olacak ejderhayı beklemeğe başlar.

Sevgi tanrısı Eros batı yeli Zephyros'u yardıma çağırır. Gece karanlığı basınca tatlı bir yel esmeğe başlar. Rüzgâr, Psykhe'nin gelinliğini şişirerek havalandırır. Kız neye uğradığını şaşırır ve kendinden geçer. Uzun bir uçuş sonunda rüzgâr kızı bir yeşillik arasına bırakır. Kız uyandığı zaman, biraz uzağında ağaçlıklar arasında berrak suları bulunan bir göl ve gölün ortasına saray yavrusu bir yapının olduğunu görür. Bu saray, sevgi tanrısı Eros'tan başka birine ait değildi. Saraya yaklaşır, fakat kimsecikler yoktur. Sarayın içine girip odaları gezerken, bu sessizlik arasında kız "bütün bunlar senindir ve biz de senin emrinizdeyiz, işte odan, yatağın, banyon, yıkan, giyin, kahvaltını verelim, biz peri kızlarıyız hep senin yanındayız ama görünmeyiz" diye bir ses duyar. Kız bu olay karşısında donar kalır.

Fena halde yorgun olan kız, banyosunu yapar, yemeğini yer ve sonra da sedire uzanıp dinlenir. Güneş batar, akşam olur. Artık hava kararmış, gökte yıldızlar parlıyor ve gece olmuş. Kızın ilk gecesi idi, büyük bir heyecanla ve korkuyla tanımadığı kocasının gelmesini bekliyordu. Nihayet kocası gelir. Karanlıkta görünmeyen kocası, söylendiği gibi bir ejderha değil insandı. Gece birbirlerine sarılıp uyurlar. Sabahleyin uyanınca kız yatağı boş bulur. Görünmeyen hizmetçiler gerekli hizmetleri yerine getirirler, akşam olunca yine görünmeyen kocası gelir, yemeğini yer, karısına sarılıp uyur ve sabahleyin yine erkenden kalkıp işine gider.

Günler böyle geçip gider. Ailesi ve bütün Miletoslular ejderhanın gece gelip kayanın üzerinden Psykhe'yi alıp götürdüğüne inanır. Kız uzun zamandan beri ailesinden bir haber alamadığı için merak eder ve üzülür. Annesini, babasını, kız kardeşlerini, arkadaşlarını özler, görmek ister. Bir gece o görünmeyen kocasından ailesini görmek için izin ister. Sonunda kocası razı olur ve kız baba evine gezmeye gider.

Kız yaşantısını en ince ayrıntısına kadar ailesine anlatır. Ancak, kız kardeşleri Psykhe'nin yaşantısını kıskanırlar ve görünmeyen kocasının ejderha olabileceğini ve bir gün ona

kötülük yapabileceğini, o nedenle de bir gece bir kandil yakarak onu görmesini, kendisine bir kötülük yapacağını da düşünerek yanına da bir bıçak alarak tedbirli davranmasını öğütlerler. Evine dönen kız, istemeye istemeye kız kardeşlerinin söylediğini yapmaya koyuldu. Aslında kocasını seviyor ve öldürmek istemiyordu, fakat en azından yüzünü görmeyi de çok merak ediyordu. Bir gece kocası uyuduktan sonra, yağ kandilini yaktı ve kocasının yüzüne tuttu, kocasının güzelliği karşısında dondu kaldı, ona bir kat daha âşık oldu. Heyecandan eli titredi ve yağ kandilinden bir damlası Eros'un omuzuna düşerken, elindeki bıçağın da yere düşmesiyle çıkardığı sestten uyanan Eros kanatlanıp uçmaya başlayınca, Psykhe yalvararak onun ayaklarına kapanır. Eros ona, "Annem seni bir ejderhaya vermemi buyurmuştu. Seni sevdim ve aldım. Beni can gözüyle görmek sana yetmedi, gözünle de görmek istedin. Sen ölümlüsün ben ise ölümsüz. Beraber olamayız" der ve uçup gider. O anda saray yok olur, Psykhe kapkaranlık gecede toprak üzerinde kalır.

Eros ve Psyke Mozaiği

Sabah uyanan Psykhe yaptığı akılsızlık nedeniyle dövünür, ağlar. Mutluluğunun yok olmasına kız kardeşlerinin neden olduğunu düşünerek onlardan öğ almaya kalkar. Önce büyük ablasının yaşadığı kente gider ve ablasını görür, ona “Yüzünü gördüğüm için Eros bana çok kızdı, aşağıladı ve beni kovdu seninle de evleneceğini söyledi” der. Sevinçten havalara uçan büyük kız kardeş hemen kayalıklara koşar. Eros’un kendisini kucaklayacağını sanarak “İşte geldim Eros” diye bağırarak kayalıklardan kendini aşağı atar ve paramparça olur. Psykhe aynı planı ortanca kız kardeşi için de uygular. Böylece mutsuzluğuna neden olan kardeşlerinden öcünü almış olur.

Sevgi tanrısı Eros, kalbi yaralı olarak Olympos Dağı’na döner. Gerek emrini yerine getirmeyen, gerek gönlünü bir ölümlüye kaptıran oğlunun durumu Annesi Aphrodit’i kızdırır, öfkeliendirir ve çılgına çevirir. Aphrodit oğlu Eros’u bir odaya kilitler. Psykhe’den de öğ almayı aklına koyar.

Eros’un aşkı ile yanıp tutuşan Psykhe ise, dağ taş demeden Eros’u arar. Bütün tapınaklara uğrar, tanrılardan yardım görmek ister. Ne var ki Aphrodit’in hışmına uğrayan bir ölümlüye hiç bir tanrı yardım etmeğe yanaşmadığı gibi Aphrodit ile arasının bozulmasını da istemez. Sonunda çıkar yol bulamayan Psykhe zorunlu olarak Aphrodit Tapınağı’na uğrar. Karşısında Aphrodit’i bulur. Psykhe, tanrılar katında işlediği suç ne kadar büyük olursa olsun çekmek istediğini, yeter ki sonunda bağışlansın ister. Bunun üzerine Aphrodit kızı bir odaya kapatır ve önüne buğday, darı, susam, afyon, yulaf ve arpa’dan oluşan birer torba getirip karıştırarak kızın önüne koyar ve akşama kadar da ayırmasını ve yine torbalarına koymasını ister, kapıyı da kilitleyip çekip gider. Olanaksız durum karşısında Psykhe ağlamaya başlar. Bu durumu gören karıncalar kıza acır ve yardıma koşarlar. Karınca ordusu kısa zamanda taneleri ayırır ve torbalarına yerleştirir.

Kızın bu olanaksız işi başarması Aphrodit’i fena halde kızdırdı ve ona daha zor, hatta imkansız bir görev olarak Styks Irmağı’nda bir kova su getirmesini ister. Styks bir yeraltı ırmağı olup tanrılar onun suları üzerine yeminler ederlerdi. Psykhe Zeus’un kartalı yardımıyla bu işi de başarır ve bir kova suyu

alıp Aphrodit'e getirir. Bunun üzerine Aphrodit "Sen büyücü müsün, nesin" diye kızar ve onu azarlar. Son bir görev olarak da, akşam gideceği bir şölende güzel görünmek ve süslenmek için, içine güzellik koyması için Psykhe'ye boş bir kutu verir ve yeraltı tanrıçası Persephone'ye götürmesini ister. Dönüşte yolda kutuyu açmaması için de sıkı sıkı tembihler. Psykhe, bir ölümlünün başarmasının imkansız olduğu bu görevde de yine tanrıların yardımıyla yeraltına inerek kutuyu tanrıça Persephone'ye ulaştırır. Dönüşte yeraltından yeryüzü ışığına çıkınca aklına bir şey gelir. "Bu kutu içinde tanrısal güzellik var, eğer açıp yüzüme sürersem, belki ben de tanrı olur ve Eros'a kavuşurum" der. Hemen kutuyu açar. Ancak, içi boş olan kutudan bir koku yayılır ve Psykhe bu kokudan dolayı ayrılması güç bir uykuya dalar.

Bütün bunları geç de olsa öğrenen Eros, kapısı kilitli olan odanın açık bulunan penceresinden kanatlanıp uçarak baş tanrı Zeus'a gider ve Psykhe'yi çok sevdiğini ve onu da ölümsüzler arasına katmasını ister, ona yalvarır. Ancak, sevgi (Eros) ruh'a (Psykhe) kavuştuğunda mutlu olabileceğini Zeus'a söyler. Bu durum karşısında baş tanrı Zeus buna dayanamaz, ölümsüzlük yiyeceği olan Ambrosia ile içeceği olan Nektar'ı Eros'a verir. Eros bunları götürüp Psykhe'ye yedirir. Böylece Psykhe de ölümsüzler kervanına katılır. Bu ara Zeus haberci tanrı Hermes aracılığı ile Aphrodit'e de haber gönderir ve Psykhe'yi af etmesini ister. Aphrodit, Psykhe'yi af eder. Hermes de Psykhe'yi alır, kendi eli ile götürüp Eros'a verir. O gece Olympos'da büyük bir şölen düzenlenir. Nikâhları kıyılır. Böylece, büyük mücadele sonunda, bir daha birbirinden ayrılmamak üzere Eros ile (sevgi) Psykhe'e (ruh) birbirine kavuşurlar.

*

Eski çağda Büyük Menderes Nehri'nin Ege Denizi'ne döküldüğü yerde bir liman kenti olan Miletos, nehrin getirdiği alüvyonların denizi doldurması nedeniyle, bugün denizin çok uzağında kalmıştır. Buradaki ilk yerleşmeler M.Ö. 2000 yıllarına kadar uzanmaktadır. Kent, Akdeniz ve Karadeniz'de bulunduğu koloniler nedeniyle çok zenginleşmiştir. M.Ö. 7 ve 6. yüzyıllarda en parlak devrini yaşamıştır. Pozitif bilimlerin

temeli, Miletos'ta atılmıştır. Thales, Anaksimenes, Anaksimandros gibi doğa filozofları, Hekataios gibi tarih ve coğrafyacı, kent planlayıcısı olan antik çağın ünlü mimarı Hippodamos, İstanbul'daki Ayasofya Kilisesi'nin mimarlarından biri olan İsidoros, bunların hepsi Miletoslu'durlar. Thales M.Ö. 585 tarihinde güneş tutulmasını önceden hesap ederek insanlara bildirmiştir. Bu, tarihte önceden bilinen ilk doğa olayıdır. Miletos kenti Batı Anadolu'da Pers İmparatorluğu'na karşı isyan ederek özgürlük meşalesini yakmıştır. Ancak başarılı olamamıştır. M.Ö. 394 tarihinde kenti zapt eden Persler, gerek Miletos, gerek Didima kentindeki bütün hazineleri yağmaladıktan sonra isyanın elebaşısı olan Miletos kentini ateşe verip yakıp, yıkarlar. Kent M.Ö. 334 tarihinde Büyük İskender tarafından zapt edilir. Hellenistik ve Roma Çağları'nda kent büyük imar çalışmalarına sahne olmuştur. Kentteki yapı ve kalıntılarını şöylece sıralayabiliriz. Tiyatro, Stadion, Faustina Hamamları, Serapis Tapınağı, Piskopos Kilisesi, Güney Agora, Bouleuterion, Anıtsal Çeşme, Athena Tapınağı, Batı Agora, Gymnasion, Kuzey Agora, Faustina Hamamları, Liman Anıtı

ile İlyas Bey Camii ve Kervansaray gibi.

Milet Ören Yerinden Bir Görünüş

Miletos'taki arkeolojik kazıları 1899 tarihinde Alman Th. Wiegand başlatmıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında kazılara ara verilmiştir. Günümüzde de

kazılar yine Alman bilim insanları tarafından yürütülmektedir. Kazılardan çıkan eserler ören yerindeki Milet Müzesi'nde sergilenmektedir. Osmanlı dönemindeki kazılar sırasında ortaya çıkarılan Güney Agora'nın görkemli Kuzey Kapısı Berlin'e taşınmış ve oradaki Pergamon Müzesi'nde yeniden ayağa kaldırılarak sergilenmiştir.

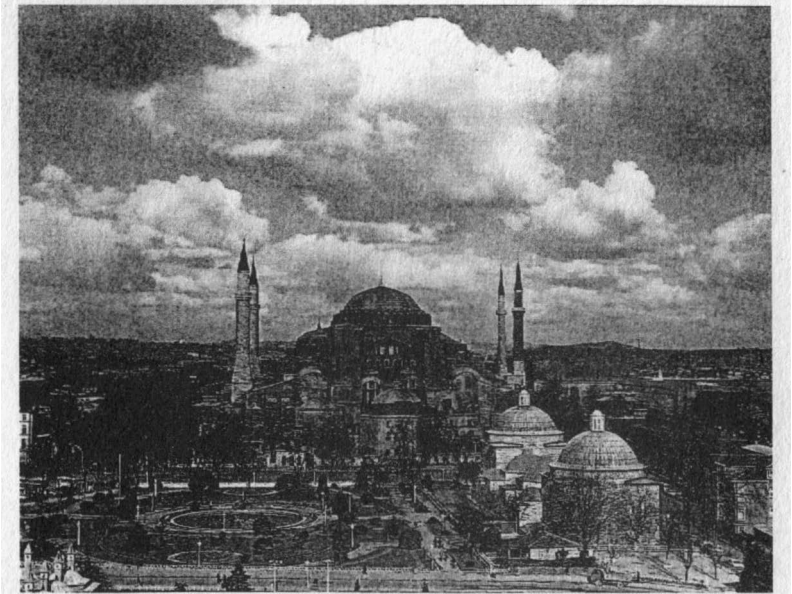
AYASOFYA EFSANELERİ

Söylentiye göre 29 Mayıs 1453 günü Osmanlılar İstanbul surlarını aşip kente girince, doğru Ayasofya Kilisesi'ne yönelirler. Askerler kiliseye girdikleri sırada bir rahip büyük mihrapta ayin yönetiyormuş. Rahip istilacıları görünce mihrabı terk edip galeriye çıkmış, askerler de peşi sıra rahibi takip ederler. Rahip, küçük bir kapıyı geçip kaybolunca, kapı o anda esrarengiz bir biçimde taş bir duvarla örtülüvermiş Askerler ellerindeki silahlarla duvara öfkeyle vurmaya başlamışlar, ama duvar bana mısın dememiş, duvar üzerinde ancak silahlarının izi kalmış, duvar yine de yıkılmamış. Bunun üzerine duvarcılar çağırılmış, fakat kazmalarla, balyozlarla bütün gün çalışmalarına karşın duvarı bir türlü yıkamamışlar ve sonunda bu işten vazgeçmişler. Daha sonra İstanbul'daki bütün diğer duvarcılar gelip denemişler, ancak hepsi de enerjilerini boşuboşuna harcamış ve duvarı yıkamayıp bu esrarengiz kapının önünde yığılıp kalmışlar. Derler ki bu kapı açılacaktı, ancak onuru kırılan kilisenin, İsa dinine geri verildiği gün açılacaktı ve işte o zaman Rum rahip, ruhani kıyafeti içinde, elinde şarap kâsesi ve pırıl pırıl bir çehreyle, mihrabın basamaklarını çıkarak, ayine bıraktığı yerden devam edecekmiş. İşte gelecek olan o gün, yeni yüzyılların tan ağartısı İstanbul kenti için parlacakmış.

Bir başka söylentiye göre, Ayasofya Kilisesi'nin ziyarete açılışından altı ay sonra imparator Justinianus aniden hastalanmış. Doktorların bütün tedavi yöntemlerini uygulamalarına karşın, her gün durum daha da kötüye gider. İmparatorun oğlu olmadığından yerine kuzeni Justin geçecekti. İmparator kuzenini çağırarak, öldükten sonra kilisesinin önüne, sütun üzerinde atlı bir heykelinin dikilmesini, bir elinde altın küre bulunurken, diğer elinin ise boş olmasını ister. Böylece, bu heykele bakan insanlar, bir zamanlar dünyanın dörtte birini elinde tutarken, sonradan elinin boş kaldığını ve her ölümlü gibi ölüme yenildiğini anlasınlar diye söylediği belirtilir.

Ayasofya'nın kuzey nefinin batı ucunda paye şeklinde taşıyıcı bir sütun vardır. İnsanlar bu sütuna "Terleyen Sütun",

“Dilek Taşı” gibi çeşitli yakıştırmalarda bulunurlar. Ayasofya kayalık bir zemin üzerine inşa edilmiştir. Tabanında suları toplayan bir sarnıç vardır. Sarnıç sularının buharlaşması nedeniyle tabandan nem çeken sütun, ıslak görüldüğü için, insanlar bunu düşünmeden sütuna, kutsallık ve esrarengiz bir havaya sokarak terleyen sütun adını vermişler. İnsanoğlu için taşın terlemesi bir mucizedir. Yine bu sütunun üzerinde bulunan küçük bir oyuk açıkta bırakılacak şekilde sütun tunç bir levha ile kaplanmıştır. İnsanlar buna da dilek taşı derler. Söylentiye göre, Hristiyanlık döneminden bu dilek taşıdaki dilek tutma olayı şöyle olurmuş: Önce dileğinizi tutuyorsunuz, sonra işaret parmağınızı sütun üzerindeki oyuğa sokuyor ve 20-30 saniye bekletiyor ve sonunda parmağınızı çıkarıyorsunuz. Eğer parmağınız hafif ıslandıysa dileğiniz kabul oldu, ıslanmadıysa kabul olmadı demektir. Ancak, soğuk olan mermer oyukta sıcak olan parmağınızın 20/30 saniye sonra hafif nemlenmesinin normal olduğunu da burada belirtelim.

Ayasofya

Osmanlı dönemine ait bir başka söylentiye göre de, İstanbul'un fethinden sonra Ayasofya Kilisesi camiye çevrilir. Fakat kilisenin apsisi (mihrap) doğu yöne bakar. İslam inancına göre mihrabın Kâbe'ye bakması gerekir. Bunun üzerine Hızır Aleyhi's selam bu sütunun (terleyen sütun) önüne gelir ve baş parmağını sütun üzerindeki deliğe sokup, elini de açarak sağ yönde kuvvetli bir yay çizerek apsisi (mihrabı) de Kâbe yönüne doğru çevirir. Söylenti böyle. Ancak Ayasofya Müzesi'ni ziyaret edenler, apside dikkatli bakacak olurlarsa mihrabın, apsisin tam ortasında değil de güneye doğru kayık olduğunu göreceklerdir.

Ayasofya'nın güney galerisinin doğu duvarında yer alan iki duvar mozağinden solda olanı imparator Konstantinos Monomakhos (1042-1055) ile karısı Zoe'nin tasvirlerini içerir. Zoe'nin Doğu Roma'nın (Bizans) en şirret imparatoriçelerinden biri olduğu ve üç kez evlendiği bilinmektedir. İmparatoriçenin burada betimlenen yüzüne dikkatli bir şekilde bakıldığında, huysuz, kavgacı, geçimsiz biri olduğu izlenimi vermektedir. Tasvir edilen imparator ise Zoe'nin üçüncü kocası olan Konstantinos Monomakhos'dur. Söylentiye göre imparatoriçenin her kocası değiştiğinde, bu mozaik tablodaki imparatorun çehresi ve adı da yeni imparatora ait olmak üzere imparatoriçe Zoe tarafından değiştirilirdi. İmparatorun tasvirine dikkatli bakılınca, gerek yüzünün kazınıp sonra işlendiği, gerek adının kazınıp sonradan yazıldığı anlaşılmaktadır.

Derler ki, zamanında Ayasofya Kilisesi'nin güney kapısının yanında Aziz Mikhael'e adanmış bir kilise varmış. Kilisenin inşası sırasında Aziz Mikhael buradaki şantiye bekçisine görünür. O anda inşaatta hiç kimse çalışmamaktaymış. Aziz Mikhael şantiye bekçisine işçilerin nerede olduklarını ve kilisenin adının ne olduğunu sorar. Şantiye bekçisi de işçilerin yemeğe gittiklerini, kilisenin adının da ne olduğunu bilmediğini söyler. Aziz Mikhael Şantiye bekçisine "git ustalarına haber ver, Aziz Mikhael'e adanan bu kiliseyi bir an önce bitirsinler" der. Şantiye bekçisi dönüp Aziz Mikhael'e "siz kimsiniz" diye sorar ve "ben Aziz Mikhael" diye yanıt alır. Bunun üzerine şantiye bekçisi "Saygıdeğer Aziz Mikhael, ustalarım dönene

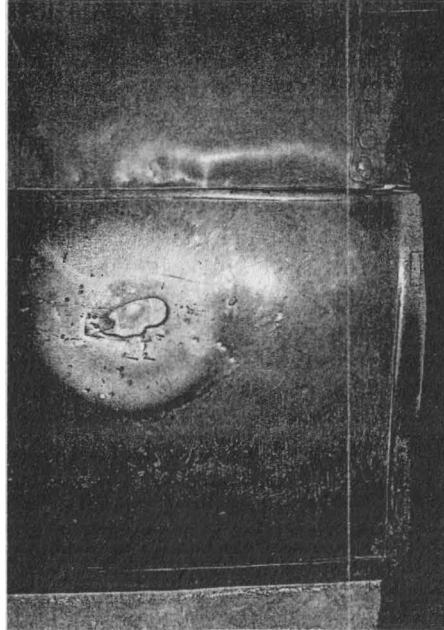
kadar ben buradan ayrılamam, ayrılırsam yaptıkları eserin yıkılmasına neden olurum” der. Bunun üzerine Aziz Mikhael şantiye bekçisine, “senin adın ne” diye sorar. Şantiye bekçisi “Mikhael” diye yanıt verir. Bunun üzerine Aziz Mikhael şantiye bekçisine der ki; “Mikhael, imparatora git ve ona söyle, Aziz Mikhael’e adanan bu kiliseyi bir an önce bitirmeleri için ustalarına emir versin, sen gelinceye kadar şantiyeyi ben bekleyeceğim, bende kutsal Tanrı İsa gücü bulunduğu için, sen gelmeden buradan ayrılmayacağım” der. Şantiye bekçisi hemen imparatora gider ve olanları anlatır. Bunun üzerine imparator yüreğinin sesini dinleyip şantiye bekçisini Roma’ya gönderir. Bekçi Roma’dan bir daha geri dönemeyeceği için, Aziz Mikhael de dünyanın sonuna kadar Ayasofya Kilisesi’nin ve Konstantiniye’nin koruyucusu olarak kalır.

Söylentiye göre, kilisesinin inşası tamamlandıktan sonra ziyarete açılması için büyük bir tören düzenlenir. İmparator İustinianus ve yanında patrik ile din ve devlet görevlilerinin de hazır olduğu halde birlikte kiliseye girerler. Işıl ışıl yanan kilisenin içinde ana kubbenin altına geldiklerinde, İmparator Justinianus bu anıtsal yapının, Kudüs’te bulunan Süleyman Tapınağı’ndan daha büyük ve görkemli olduğunu büyük bir heyecanla ve şu sözlerle dile getirir: “Yeryüzünde Âdem’den beri hiçbir krala nasip olmayan bir kilise inşa ettirdim, Ey Süleyman seni bile geçtim” der. Çünkü o güne değin yeryüzündeki en büyük tapınak olarak Süleyman Tapınağı bilinirdi.

*

Bugün anıt müze olarak hizmet veren Ayasofya, Doğu Roma İmparatoru I. Justinianus (527-565) zamanında ve 532-537 tarihleri arasında, beş sene gibi kısa bir sürede inşa edilmiştir. Kilisesinin mimarları Tralles’li (Aydın) Anthemios ile Miletos’lu (Balat-Söke) İsidoros’dur. Yapı bazilikal bir plana sahiptir. Apsisli, üç nefli, iç ve dış olmak üzere iki narteksli, yapının dört köşesinden rampalarla çıkılan ve yapıyı içten üç yönden çeviren galerilerden oluşmaktadır. Yapı içten 100 x 70 m ölçülerindedir. Kubbe, ortalama 31,5 m. çapında olup yerden yüksekliği 55 m.dir. Kubbe kasnağında 40 pencere

bulunmaktadır. Yapının alt katında 40, galerilerde ise 67 olmak üzere toplam 107 sütun kullanılmıştır. Yapının iç duvarları çeşitli mermer levhalarla kaplıdır. Yine iç duvarların üst bölümleri ile kubbe ve tonoz örtüler mozaiklerle kaplıdır. Mozaiklerin bir kısmı dökülmüştür. Figürlü mozaiklerin tamamı 9. yüzyıldan sonraya aittir. Yapının güney kapısı üzerinde Meryem, Çocuk İsa, İmparator I. Konstantinos (306-337) ve I. Justinianus'un betimlendiği Vestibül Mozaïği; İç narteksten ana mekana açılan ortakapı üzerinde İmparator VI. Leon (886-912), Meryem ve baş melek Gabriel'i betimleyen İmparatorluk Mozaïği; apsiste Meryem ve kucağında Çocuk İsa mozaïği ile sağdaki bema tonozunda baş melek Gabriel; güney galeri duvarında Meryem, İsa ve Vaftizci İoannes'i (Yahya) betimleyen Deisis mozaïği; güney galerinin doğu duvarında ise, solda İmparator Konstantinos Monomakhos (1042-1055) ile imparatoriçe Zoe, sağda ise imparator İoannes Komnenos (1118-1143), imparatoriçe Eirene ve çocukları Aleksios'un mozaik betimleri yer alır. Kuzey galerinin iç duvarında imparator Aleksandros (912-913) mozaïği; Yapının kuzey duvarının iç cephesinde yer alan nişler içinde ise İoannes Khryisostomos, Genç İgnatios ve İgnatios Theophoros adlı azizlerin mozaik tasvirleri yer almaktadır.

Dilek Taşı

1453 yılında İstanbul'un fethinden sonra Ayasofya Kilisesi camiye çevrildi. Sultan Abdülmecit (1839-1861) zamanında 1847-1849 tarihleri arasında İsviçreli mimar Gaspard Trajano Fossati tarafından büyük bir restorasyon geçirdi. 24 Kasım 1934 tarihinde müzeye dönüştürülen yapı, 1935 tarihinde de müze olarak ziyarete açıldı. Osmanlı döneminde yapıya dıştan dört minare, içine ise mihrap, minber, müezzin ve hünkar mahfilleri, vaaz kürsüsü eklendi, iç duvarlarına ise; Allah, Muhammet, ilk dört halife (Ebubekir, Ömer, Osman, Ali) ile Muhammet'in torunları olan Hasan ve Hüseyin'in adlarını içeren yuvarlak panolar asıldı. Ana kubbeye ise Nur Suresi yazılmıştır. Yapının güney yöndeki payandaları arasına 1739 tarihinde I.Mahmut zamanında kütüphane yapısı eklendi. Müzenin bahçesinde ise, Sultan II. Selim (1566-1574), III. Murat (1574-1595), III. Mehmet (1595-1603) ve Şehzadeler Türbesi ile, Sultan I.Mustafa (1617-1623) ile Sultan İbrahim'in (1640-1648) mezarlarını içine alan Vaftizhane binası, Muvakkithane, Sıbyan Mektebi, Şadırvan, Medrese kalıntısı, İmaret-hane ve Hazine Dairesi yapıları vardır. Ayasofya'nın Topkapı Saray yönünde ise, günümüzde mescit olarak kullanılan Sultan Kasrı yer alır.

FRYGİA KRALI MİDAS'IN EŞEKKULAKLI OLMA EFSANESİ

(Apollo - Marsyas - Midas)

Efsaneye göre dünyada ilk güzellik yarışması Anadolu'da Kaz Dağları'nda (İda Dağı), yine efsaneye göre dünyada bilinen ilk musiki yarışması da yine Anadolu'da, antik Lydia bölgesindeki Boz Dağları'nda (Tmolos) yapılmıştır.

Efsaneye göre Frygialı olan Marsyas ana tanrıça Kybele'nin alayında def ve kaval çalardı. Marsyas aynı zamanda iki borulu kavalın bulucusu olarak da kabul edilir. Kaval/Flüt aleti, zeka ve savaş tanrıçası Athena'nın buluşudur. Athena bir gün su kenarında kaval çalarken suda kendi suretini görür ve yüzünün ne kadar çirkinleştirdiğini görünce dayanamayıp kavalı fırlatıp atar. Kavalı yerden alanı en büyük cezaya çarptıcağına da ant içer. Bundan haberi olmayan Marsyas yerde bulduğu bu kavalı alır ve çalmağa başlar, kavalın çıkardığı sihirli sese bayılır ve mest olup kendinden geçer. Kavalıdan daha güzel ses veren bir çalgının dünyada bulunmadığını ve kavalı da en güzel kendisinin çaldığını iddia eder. İsteddiği takdirde Tanrı Apollo'nun Lir'i ile bile yarışabileceğini söyler. Bunu duyan tanrı Apollo, Marsyas'ı yarışmaya davet eder. Ancak Apollo bir koşul ileri sürer. "Kim galip gelirse, yenilene istediği cezayı verecek" diye.

Kendine güvenen Marsyas hiç düşünmeden bu koşulu

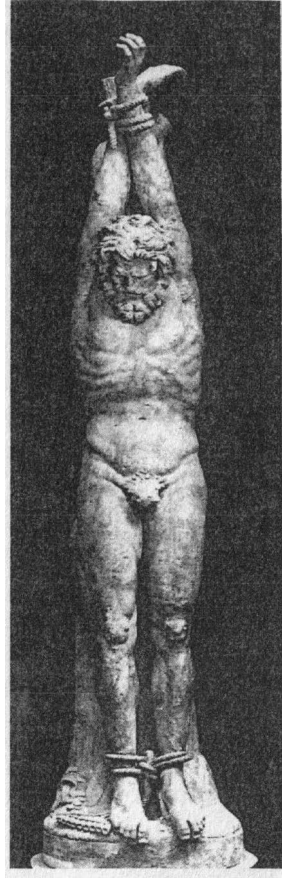
Kral Midas

kabul eder. Yarışma Boz Dağları'nda (Tmolos) yapılır. Hakem heyeti arasında Frygia Kralı Midas da yerini alır. Zor geçen yarışma sonunda, Kral Midas oyunu yurttaşı Marsyas'tan yana kullansa da, Marsyas yarışmayı kaybeder. Yarışma koşulu nedeniyle gereği yapılır. Apollo, Marsyas'ı bacağından ağaca asarak, diri diri derisini yüzerken, Marsyas acılar içinde can verir. Bu arada Marsyas'ın akan kanları ise suya dönüşerek bugünkü Çine Çayı'nı oluşturur. Daha sonra yaptığından büyük pişmanlık duyan tanrı Apollo Lir'ini yere atıp parçalayıp kırmıştır.

Tanrı Apollo, yarışmada kendisine oy vermeyen Frygia Kralı Midas'a çok kızmış ve onun kulaklarını uzatarak "eşek kulaklı" yapmıştır. Bu durum Kral Midas'ı son derece rahatsız etmiştir. Ülkesine dönen Kral Midas bir süre uzun kulaklarını külâhı altında gizlemiş. Berberi olmasaydı, belki de ömrü boyunca gizleyecekti. Ancak, her gün saçını ve sakalını kesen berber Kral Midas'ın uzun kulaklarını görür. Berber bunu bir sır gibi içinde saklamaya çalışır. Ancak bu sırdan kurtulup boşalma gereği duyar ve ormana gidip kuyuya benzer bir çukur kazarak açar. Sonra da kuyuya doğru eğilerek ve ellerini de ağzının yanlarına siper ederek kuyuya doğru, "Midas'ın kulakları eşek kulaklarıdır" diye defalarca bağırır ve içini boşaltır. Sonra da kuyuyu tekrar toprakla kapatır. Ancak, kapatılan çukurdan zamanla otlar ve sazlar çıkmağa başlar. Rüzgâr estikçe bu otların ve sazların birbirine çarparak "Midas'ın kulakları eşek kulaklı, Midas'ın kulakları eşek kulaklı" diye bir nağme ortalıkta yankılanırmış. Böylece Kral Midas'ın eşek kulaklı olduğunu bütün Frygia halkı duyar. Ancak berberin başına nelerin geldiğini ise kimse bilmez.

Bu efsane Güngör Dilmen'in "Midasın Kulakları" adlı tiyatro oyununa konu olmuştur. Yine tanrıça Athena'nın yere attığı kavalı alan Marsyas'ın öyküsünü anlatan "Athena Marsyas heykel grubu"nu, M.Ö. 5. yüzyılda yaşayan ünlü heykeltıraş Miron işleyerek heykel sanatına taşımıştır. Ayrıca bazı ressamalar da "müzik yarışması"nı vazoların üzerine resmetmişlerdir.

Kral Midas'ın çok yönlü ve renkli bir kişiliği vardır. Önemli bir yanı da "tuttuğunu altın yapan adam" olarak bilinir. Efsaneye göre, şarap tanrısı Dionysos'un adamlarından sarhoş Silenos, Frygia Dağlarında sızarak uykuya dalar. Uyandığında karşısında köylüleri bulur. Köylüler bu acayip kılıklı adamı yakalayıp doğru kralları Midas'a götürürler. Kral Midas Silenos'u hemen tanır. Onu yedirir, içirir günlerce sarayında konuk eder. Sonunda da bizzat kendisi Silenos'u alıp götürür ve Dionysos'a teslim eder. Şarap tanrısı Dionysos buna çok sevinir ve Midas'a dönerek "dile benden ne dilersin" diye. Aç gözlü Kral Midas da her dokunduğu şeyin altın olmasını ister. Aslında bu durumun çok tehlikeli bir şey olduğunu ve kötü sonuçlar doğuracağını bilmesine karşın Dionysos söz verdiği için, Midas'ın bu dileğini kabul eder. Kral Midas evine dönerken yolda; ağaçtan kopardığı dal, yerden aldığı çakıl taşı, dalından kopardığı meyveler altın olurmuş. Midas buna çok sevinmiş. Akşam sarayına gelince yemek için sofrasına oturmuş. Ancak tuttuğu ekmeği ağzına götürürken, şarap kadehini yudumlamaya kalkarken hemen altın külçesine dönüşür ve bu böyle devam eder. Sonunda buna dayanamayan Kral Midas şarap tanrısı Dionysos'a yakarır ve bu dileğinin geri almasını ve bağışlanmasını diler. Dionysos Kral Midas'ı bağışlar ve ona Sardes'e gitmesini ve oradaki Paktolos Çayı'nın kaynağına kadar çıkmasını, oradaki fışkıran sularda ellerini ve başını yıkamasını söyler. Kral Midas, Dionysos'un dediğini yapar ve Paktolos Çayı'nın kaynağına gidip yıkanıp ve arınarak

Marsyas

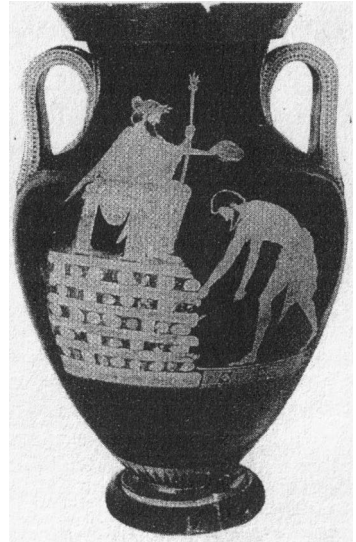
“tuttuğunu altın yapan adam” illetinden kurtulur. İşte Paktolos Çayı’nda altın bulunması ve Lydialıların başkenti Sardes kentinin zenginliğinin de bundan geldiği söylenir.

*

İşte böyle mitolojik, renkli bir kişiliğe sahip olup hakkında pek çok efsane bulunan Fryg Kralı Midas’ın doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte M.Ö. 738 – 695 tarihleri arasında krallık yaptığı kabul edilir. M.Ö. 695 tarihindeki Kiminer istilasına karşı koyamayınca boğa kanı içerek intihar edip yaşamına son vermiştir. Kral Midas’ın kenti Eskişehir yakınlarındadır. Kent, etrafı derin vadilerle çevrili yüksek bir plato üzerinde yer almaktadır. Akropol konumundaki kentte Fryg kaya mezarları, sunaklar, nişler, kayalara yazılmış Fryg yazıtları, Kayaya oyulmuş taht, çeşme, kayalara oyulmuş basamaklar, yeraltı mağarası, savunma duvarları gibi kalıntılar yer almaktadır. Kentin oturduğu platonun kuzey-doğu yamacında Yazılıkaya Anıtı yer alır. Anıtın sol üst kısmında yer alan yazıda geçen MIDAI sözcüğünden dolayı bu anıta “Midas Anıtı” da denir. Anıt, kayaya oyulmuş üçgen alınlıklı, dinsel törenler sırasında Kybele heykelinin konulmasına uygun olarak yapılan niş içeren bir Fryg kült anıtı idi.

LYDİA KRALI KROİSOS'UN (KREZÜS) HAZİNELERİ (Karun Hazinesi)

Başkenti Sardes (Salihli) olan Lydia Uygarlığı M.Ö. 700-300 yılları arasında yaşamıştır. Söylentiye göre, bir zamanlar Sardes'in başında Kandaules adında bir kral ve bu kralın da dünya güzeli bir karısı varmış. Kral hep karısının güzelliği ile övünürmüş. Askerleri arasındaki Gyges adlı komutanına bile karısının güzelliğini anlatmaktan geri kalmamış. Gyges bu duruma kayıtsız kalınca, karısının güzelliğine inanmadığını düşünen Kral Kandaules komutan Gyges'e isterse kraliçeyi ona çıplak gösterebileceğini de söyler. Gyges bunun çok ağır bir suç olduğunu düşünerek, kralın kendisinden böyle bir suç işlemesini istememesini ister. Kral, düşüncesinde samimi olduğunu ve Gyges'in korkmamasını ister. Sonunda Gyges kabul eder. Olay şöyle gelişir. Bir akşam kraliçe yatmadan önce, Kral Gyges'i kraliçenin yatak odasının kapısının arkasına saklar. Uyumak için odaya gelen kraliçe soyunmağa başlayınca, Gyges gizlendiği yerden güzel kraliçeyi hayranlıkla seyrederek. Kraliçe sırtını dönüp yatağına gireceği anda Gyges kapının ardından usulca çıkıp gider. Ancak kraliçe, çıkarken onu (Gyges) görür. Fakat kraliçe bu durumu hiç kimseye belli etmez, kocasına bile. Lydialılar'da çıplak görünmek büyük bir ayıp sayılırdı. Kraliçe, kendisinde onulmaz yaralar açan utanç verici bu durumun kocası Kandaules'un düzenlediğini sezer ve bunu ona ödetmeyi aklına koyar. Sabah olunca, en güvendiği adamlarından birini gönderip Gyges'i çağırır. Gyges de kraliçenin bir şeyden haberi olmadığını düşünerek emre

Kral Kroisos'un Yakılışı

uyarak saraya gider.

Kraliçe, karşısına çıkan Gyges'e şunları söyler: "Senin için iki yol var Gyges, birinden birini seçebilirsin, hangisini istersen onu yap. Ya Kandaules'i öldür, beni de Lydia Krallığı'nı da al, ya da Kandaules'e hoş görüneyim diye, görmemen gereken şeylere bir daha gözlerini kaldırmaman için, hemen şimdi ölmeye hazır ol. Evet, ikinizden biriniz geberecek, ya seni bu işe zorlamış olan o, ya da beni çıplak görmekle edep dışına çıkmış olan sen". Gyges bakar kurtuluş yok, ya kendi canı, ya da kralın canı. Sonunda Gyges kralı öldürmeyi kabul eder. Akşam olunca kraliçe Gyges'i, kendisini çıplak olarak gördüğü odanın kapının arkasına gizler, eline de bir hançer verir. Kral gece odasına gelip yatağına girip uykuya daldıktan sonra, kapının ardındaki gizlendiği yerden çıkan Gyges uyuyan kralın üzerine atılıp hançerleyerek onu öldürür. Böylece Gyges, hem kraliçeye, hem de Lydia Krallığı'na sahip olur ve tahta oturur.

Gyges'ten (M.Ö.680-652) sonra sıra ile Ardys (M.Ö.652-625), Sadyattes (M.Ö.625-610), Alyattes (M.Ö.610-575) ve Kroisos (M.Ö.-575-546) tarihleri arasında sıra ile Lydia Krallığı tahtına otururlar.

Lydia kralı Kroisos (Krezüs) (M.Ö. 575-546) zengin hazinelere sahip olmakla ün yapmıştır. Kral sahip olduğu bu zenginlikler nedeniyle, dünyada kendisinden daha mutlu bir insanın bulunmadığına inanıyordu. Bunun nedeni de zengin altın madenine sahip olan Paktolos Çayı'nın başkent Sardes'in içinden geçmiş olmasıydı. Bu çaydaki zengin altın madeni cevheri zenginliklerinin kaynağı idi.

Derler ki, o çağda Atina'da Solon (M.Ö. 640-560) adında bir devlet adamı vardı. Bu adam dünya turuna çıkar. Bu arada da yolu Sardes'e düşer. Solon bu zengin kentin, zengin olan kralının konuğu olur. Kral onu sarayında gayet güzel ağırlar. Saraydaki hazineleri, görkemli nesneleri Solon'a gösterir ve inceletir. Sonra da Kral Kroisos Solon'a der ki, "senin devlet adamı ve filozof olarak ününü duyduk, bütün dünyayı geziyorsun, tanıyorsun benden daha mutlu birine rastladın mı?" diye sorar. Bunun üzerine Solon hiç duraksamadan "Atinalı Tellos" diye yanıt verir. Kroisos "niçin?" diye sorar. Solon ise

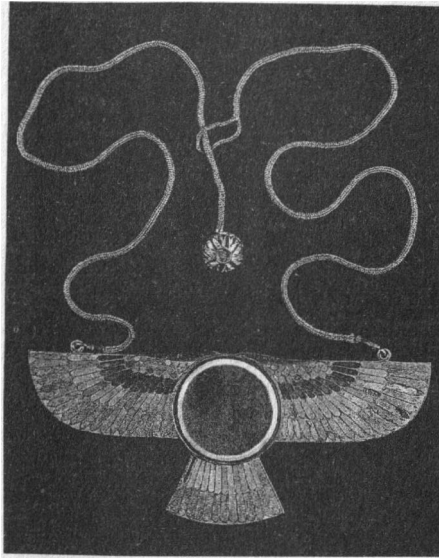
şu yanıtı verir: “Tellos zengin bir ülkede yaşıyordu, çocukları ile beraber mutlu bir hayat sürdürdü. Asıl önemlisi de, topraklarına saldıran düşmana karşı kahramanca savaştı ve ölümlerin en güzelini yaşadı. Atinalılar savaşta onun öldüğü yerde onun için ulusal bir tören düzenlediler ve onu ululadılar.”

Sorusunun yanıtını alan kral, “peki senin bildiğin, ondan sonra kim gelir?” olur. Kral Kroisos, en azından ikinci olarak kendisini söyleyeceğini sanır. Solon’un yanıtı, “Onlar da Atinalı Kleobis ve Biton kardeşlerdir” olur. Solon, bu iki kardeşin namusları ile yaşadıklarını, yarışmalarda birinci geldiklerini, varlıklı olduklarını, daha da önemlisi, tanrıça Hera adına düzenlenen bir bayrama bu iki çocuğun kötürüm olan annesinin de katılması gerekiyordu. Annelerini tapınağa araba ile götürmeleri gerekiyordu. Ancak otlaktaki öküzler henüz dönmemiş ve tapındaki törenin başlama saati de yaklaşmıştı. Hemen her iki çocuk annelerini arabaya taşıdılar, kendileri de öküzlerin yerine boyunduruğa geçtiler ve kırkbeş stadiya uzaklıktaki tapınağa annelerini götürürler. Çevredeki bütün insanlar hayranlıkla bu çocuklara bakarlar, Anaları ise mutluluktan başı dik olarak tanrıçanın heykeli karşısında, çocukları için iyi dileklerde bulunuyordu. Argoslular bu iki çocuğun heykellerini yapıp, üstün ve yüce kişiler sayarak Delphoi’ye (Delfi Adası’ndaki Apollo Tapınağı’na) sunarlar der.

Bunun üzerine kral öfkeyle; “Atinalı yabancı sen bu basit insanların yanında bizim mutluluğumuzu hiçe mi sayıyorsun?” der. Buna karşılık Solon krala, insan için talih ve talihsizliğin olduğunu, çok zengin olabileceğini ancak ömrünün güzel bir sonla bağlandığını görmeden -o insan hakkında- hiçbir şey söylenemeyeceğini belirtir. İnsan çok zengin olabilir, fakat mutlu olmayabilir de. Kıt kanaat geçinen bir insan ise daha mutlu olabilir. Her şeyin sonuna bakılmalıdır.

Pek hoşuna gitmeyen sözler eden filozof Solon’u, Kral Kroisos kapı dışarı eder. Gel zaman, git zaman Kroisos Kızılırmak’ın doğusunda kalan Pers topraklarına saldırır, ancak başarılı olamaz. Pers Kralı Kyrus (MÖ.559-529), bu anlaşmazlıklara son vermek için İran’dan büyük bir ordu ile yola çıkar,

Doğu ve İç Anadolu'yu aşarak Sardes önüne kadar gelir ve Kroisos'un başkenti Sardes'i kuşatır. Lydialılar Pers kuşatmasına karşı kentlerini savunurlar. Komşu devletlerden de yardım beklerler. Fakat yardım gelmez ve sonunda Sardes kenti düşer ve teslim olur. Sardes kenti Persler tarafından yağmalanır.

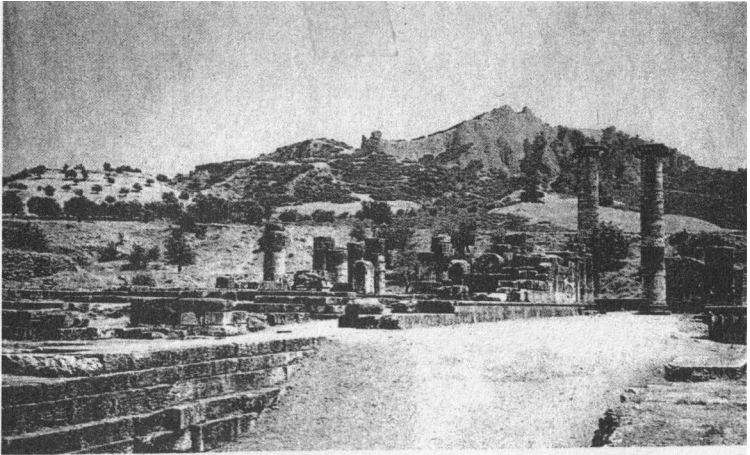
Güneş Kursu Biçimli Gerdanlık

Kroisos'un iki oğlu vardı. Bunlardan biri, bir domuz avı sırasında bir avcının attığı kargının isabet etmesi sonunda ölmüştü. Diğer çocuğu ise anadan doğma konuşamıyordu. Sardes kentinin düştüğü gün, Pers askerleri saraya girmiş ve kralı öldürecekleri anda dilsiz oğlu bu durumu görünce dili çözülür ve "Kroisos'u öldürme" diye bağırır. Kroisos canlı olarak düşmanın eline düşer. Askerler

Kroisos'u kralları Kyros'a götürürler. Kroisos'u yakmak üzere bir odun yığınının üzerine, zincirlere sarılı olarak çıkartırlar. Kroisos odun yığını üzerinde Solon'u ve onun söylediklerini hatırlar. "Hiçbir canlı mutlu değildir" diye düşünür ve büyük bir sesle üç kere, avazı çıktığı kadar "Solon, Solon, Solon" diye bağırır. Kral Kyrus adamlarına Kroisos'un kimi çağırdığını öğrenmelerini ister. Kroisos şu yanıtı verir: "Bir adam ki, dünyayı yöneten kişiler onunla konuşabilmiş olsalardı, bu benim için büyük hazinelerden daha değerli bir şey olurdu" der. Solon'un ne kadar haklı olduğunu söyler. Bu sözleri duyan Kyrus, Kroisos'a acır, kendi başına da böyle bir durumun gelebileceğini düşünerek, ateşi söndürmelerini ve Kroisos'u odunların üstünden indirmelerini söyler. Bu sırada odunlar da bir taraftan ateş almış ve alevler yükselmeye başlamış bile.

İnsanlar bir türlü ateşi söndürüp Kroisos'u odunların üzerinden indiremezler. O anda birden gökte kara bulutlar toplanır ve bardaktan boşalırcasına şiddetli bir yağmur yağar ve ateş sönerek Kroisos da böylece yanmaktan kurtulur. Kyrus, bu durum karşısında, Kroisos'un tanrılar katında erdemli bir insan olduğuna inanır ve zincirlerini çözdürerek onu alır, yanına oturtur.

Galip Kral Kyrus esir Kral Kroisos'a, "Pers topraklarına saldırmanızı size kim söyledi ve dost yerine düşman olarak karşılaşmalarımıza neden oldu" diye sorar. Kroisos da şu yanıtı verir; "bunu yapan senin iyi talihin benim de kötü talihimdir. Kabahat, senin üzerine yürümek gibi kendini beğenmişliği bana veren Yunanlı (Hellen) tanrılardır" der. Kroisos bu arada pence-re-den başkent Sardes'i yağmalayan, yıkan, yakan, kalabalığa bakar ve "bu insanlar büyük bir canla, başla ne yapıyorlar?" diye Kyrus'a sorar. Pers kralı Kyrus ise şu yanıtı verir; "Senin kentini yağmalıyorlar" der. Kroisos yanıtı ise "o yağma ettikleri benim kentim, benim varlığım değil, hiçbiri benim değil artık, yağma ettikleri, alıp götürdükleri hepsi senin malın" şeklinde olur. Kral'ın birden aklı başına gelir ve derhal emir vererek yağmayı durdurur.

Sardes Ören Yerinden Bir Görünüş

Pers Kralı Kyrus Lydia Kralı Kroisos'un zengin hazinelerine el koyar ve başkenti Persepolis'e götürür. Esir Kral Kroisos'un da Persepolis'e götürüldüğü ve ölünceye kadar da orada yaşadığı söylenir.

*

Lydia Devleti'nin başkenti olan antik Sardes ören yeri, Manisa ili, Salihli ilçesi yakınlarında bulunmaktadır. Tarihte ilk sikke M.Ö. 7. yüzyılda Lydialılar tarafından bu kentte darp edilmiştir. İran'da, Pers İmparatorluğu kenti olan Susa'dan başlayan "kral yolu" ise Sardes'te son buluyordu. Bu yol 2575 km. uzunlukta idi. Lydia uygarlığı ile birlikte M.Ö. 7 ve 6. yüzyıllarda kent en parlak devrini yaşamıştır. Hellenistik ve Roma çağlarında da kentte büyük imar çalışmaları yapılmıştır. Sardes'te ilk arkeolojik kazılar 1910-1914 yılları arasında A.B.D'li bilim adamları tarafından yapılmış ve çıkan eserler Amerika'ya taşınarak Nev York'taki Metropolitan Müzesi'nde sergilenmiştir. Buradaki kazılara uzun süre ara verilmiş ve 1958 tarihinde yine A.B.D'li bilim insanları tarafından kazılara başlanmıştır. Sardes kazılarından çıkan eserler Manisa Müzesi'nde sergilenmektedir. Sardes antik kentindeki en önemli yapılar ise, sıra ile Artemis Tapınağı, restorasyonu yapılan Sinagog ve Gymnasion, Tiyatro, Stadion, Bizans Kilisesi, Bronzlu Ev ve diğer yapı kalıntılarıdır. Ayrıca Sardes ile Marmara Gölü arasındaki ovada yüzlerce Lydia dönemine ait tümülüs vardır.

AKDAMAR / AHTAMAR ADASI EFSANESİ

Akdamar, Van Gölü'nün güney-doğu yönündeki körfez içinde yer alan ve sahilden 4 km. uzaklıkta bulunan ada, göl içindeki en büyük adadır.

Ada'daki en eski yerleşmeler Ermeni Dönemi'ne aittir. İlk yerleşmelerin M.S. 4. yüzyıla ait olduğu söylenir. Ada bir zamanlar Ermeni Krallığı'nın başkenti idi. Reştuni Ailesi tarafından yönetilen adada 653 yıllarında Tehodor Reştuni bir manastır inşa ettirmiştir. 924-959 tarihleri arasında Ermeni patrikleri bu adada ikamet ederlermiş. 915-921 tarihleri arasında Vaspurakan Kralı I. Gagik ise burada saray, kilise ve liman yaptırmıştır. Bu yapıtlardan günümüze, ancak ayakta kalan kilise gelebilmiştir.

Akdamar Kilisesi

Günümüze sağlam olarak gelen ve “Kutsal Haç Kilisesi” adlı yapı, Kral I. Gagik ve rahip-mimar Manuel tarafından yukarıda belirtilen tarihlerde inşa ettirilmiştir. Kilisenin inşasında kullanılan kızıl kum taşları Diyarbakır’dan getirilmiştir. Daha sonra ekler yapılarak kilise genişletilmiştir. Kilise dört kanatlı, haç biçimli bir plana sahiptir. Ana mekan silindirik bir gövde ve konik çatı ile örtülüdür. 1900 yıllarında kilisenin güney tarafına çan kulesi eklendi. Kilisenin içinde, badana

altındaki duvar resimleri (fresko) hala fark edilmektedir. Kilisenin dış duvarlarında ise kutsal kitaplardan alınmış sahneler (Âdem, Havva, Davut v.s.) ile Kral Gagik ve ailesi ile aziz kabartmaları işlenmiştir. Bu freskolar ve kabartmalar 1963 yılında Ermeni iş adamı Gulbenkian Vakfı tarafından restore edilmiştir. 2006 yılında kilisede de onarın çalışmalarına başlanmış ve Mart 2007’de anıt müze olarak ziyarete açılmıştır. Eylül-2010 tarihinde de kilisede bir ayın düzenlenmiştir. Ahtamar Adası’nın karşısında yer alan Gevaş’ta, Karakoyunlular dönemine ait 1358 tarihli Halime Hatun Kümbeti bulunur.

İşte bir zamanlar yeşillikler arasında, badem ağaçları ile kaplı, çeşitli kuşların cıvıldaştığı, martıların uçtuğu, canlı bir yaşamın sürdüğü, bolluk ve bereketin olduğu ve cennetten bir köşe olduğu söylenen bu güzel adaya bir gelen bir daha gitmek istemezmiş. Ancak ada keşiflere tahsis edildiğinden, keşif olmak isteyenlerden başkası adaya adım atamazmış. Zaten ayrılanlar da keşif olarak ayrılırlarmış.

Adada bulunan manastırın despot mu despot bir başkeşişi varmış. Başkeşişin tam tersine sessiz, sakın güzel mi güzel bir kızı varmış. “Hiç keşişin kızı olur mu?” diye sormayın, çünkü efsane böyle söylüyor. Kızın adı Tamara imiş. Kız bayramlarda süslenir, başına çeşitli çiçeklerden oluşan çelenk takarak kiliseye gider, bütün diğer keşiş kızları da ona hayran hayran bakar ve onu kıskanırlarmış.

Adanın karşısında bulunan Gevaş adlı küçük kasabanın yakınında da, kim olduğu, ne iş yaptığı, nasıl yaşadığı, nerede kaldığı bilinmeyen yakışıklı, yiğitliği dillere destan bir delikanlının yaşadığı, yine anlatılırmış. Bu delikanlı gündüzleri gölde yüzer, balık avlar, sonra onları pişirir yer, yorgun düşüncede, gölün kıyısında adaya bakan bir ağacın altına uzanıp uyurmuş. Delikanlı müthiş bir yüzücüymüş, ondan daha hızlı yüzücü yokmuş. Suyu bir girdimi, bir daha çıkmak nedir bilmez ve saatlerce yüzermiş. Yine böyle bir gün gölde, saatlerce yüzerken bir de bakmış ki adaya kısa bir mesafe kalmış. Yasak olduğunu bilmesine karşın, merak etmiş, ne olup bittiğini anlamak için gizlice adaya çıkmış. Etrafa bakarken, birden uzakta bir badem ağacının altından şarkı söyleyen bir kızın

sesinin geldiğini duyar. Hemen o tarafa doğru yönelir. Bir de bakar ki şarkı söyleyen, dünyalar güzeli genç bir kız. Kızın güzelliği delikanlının aklını başından almış. Delikanlı kıza yaklaşıırken, kız önce kaçmaya yönelmiş, sonra da delikanlının yakışıklılığı karşısında donup kalmış. Silkinip kendine gelen kız, delikanlıya, kim olduğunu ve adaya nasıl geldiğini, bir gören olur da yakalanırsa hayatının sonu olacağını söyler.

Delikanlı, karşı sahilde oturduğunu bütün yaşamının gölde geçtiğini, gölün kendisi için “her şey” olduğunu söyler. Kız da, adadaki başkeşişin kızı olduğunu, adının da Tamara olduğunu, kutsal kitaplardan ve keşişlerden sıkıldıkça başını alıp buralara geldiğini, kış mevsimini sevmediğini, ağaçların ve çiçeklerin onun dünyası olduğunu, dalgalı gölden korktuğunu, mavi ve durgun olduğunda kuytu ve kumsalı olan koyda göle girdiğini söyler. Kızın göle girdiği yer, delikanlının adaya ayak bastığı kayalık yer imiş.

Bir süre sonra delikanlı ile kız ayrılmışlar. Ayrılırken de tekrar buluşmak ve birbiri ile arkadaşlık yapmak üzere birbirine söz vermişler. Böylece, delikanlı ile kız zaman zaman gizli gizli ve herkesten habersiz kayalık yerde buluşurlar. Sonunda bu buluşmalar aşka dönüşür. Sık sık buluşmaya başlarlar. Ancak bu buluşmalar gündüzleri olduğu için kendileri için tehlikeli idi. O nedenle geceleri buluşmayı uygun bulurlar. Akşamları kız elinde mum ile kayalığa gelirken, karşıdan işareti gören delikanlı da yüzerek kayalığa gelecek ve orada buluşacaklar.

Delikanlı ile kız planladıkları şekilde akşamları kayalık-larda buluşurlar. Bu buluşmalar devam eder gider. Ne kadar sürer bilinmez. Ancak durumdan kuşkulanan keşişlerden birinin kızı Tamara’yı takibe alır. Tamara’nın her akşam kayalıklara gittiğini ve elinde yanan bir mumla beklediğini, bir süre sonra gölden bir delikanlının çıktığını ve buluştuklarını, gece geç saatlerden sonra Tamara’nın tekrar eve, delikanlının da göle döndüğünü görür. Adadaki bütün keşiş kızları gibi Tamara’nın güzelliğini kıskanan bu keşiş kızı da durumu, başkeşiş olan Tamara’nın babasına iletir. Despot yapılı başkeşiş bunu duyunca beyninden vurulmuş deliye döner. Bunun üzerine başkeşiş ihbarcı kıza, olaydan hiç kimseye söz etmemesini, karşılığında

da kendisini ödöl olarak rahibe yapacağını söyler. Ancak, bu durumdan emin olmak için de bir akşam bizzat başkeşişin kendisini, Tamara ile delikanlının buluştukları yere götürmesini ister. Keşiş kızı, başkeşişi o gece kayalıklara götürür. Kayalıklarda iki sevgilinin buluştuklarını başkeşiş kendi gözleri ile bizzat görür.

Herkes duyacak, şerefim, namusum on paralık olacak diye başkeşişi bir korku, bir telaş, bir sıkıntı almış. Nasıl yaparım da, hiç kimse duymadan bu olayı kapatırım diye. Düşünmüş, taşınmış sonunda, gölün dalgalı olacağı fırtınalı bir geceye uygun bir plan yapmış. Tamara ile delikanlı, havanın fırtınalı olduğu gecelerde, delikanlının yüzerek gelmesi olanaksızlaştığından buluşamazlarmış.

Bir gün hava bozmuş, gündüzden fırtına başlamış ve ada sahillerini dövüyormuş. Göle açılmak imkânsızmış, bütün gün fırtına sürdüğü gibi kesilmemiş, akşam da devam etmiş. Bunu üzerine Tamara, sevgilisi ile buluşamayacağını anlayınca akşamdan uyumuş. Baba başkeşiş planını uygulamaya koymuş ve hemen bir mum alıp kayalıklara gitmiş. Kayalıklarda mumun yandığını gören delikanlı çılgınca sevdiği Tamara'nın kendisini beklediğini düşünerek, fırtınaya ve azgın dalgalara bakmadan kendini göle atar ve yüzerek Tamara'ya ulaşmaya çalışır. Ancak azgın dalgalar delikanlıyı sağa sola atar, saatler sürer, dalgalarla boğuşan delikanlı yol alamaz, fena halde yorulur, hareket edecek kuvveti kalmaz ve göl delikanlıyı derinliklere doğru çekerken, delikanlı "Ah Tamara! Ah Tamara!" diye bağırmış. Fırtınanın ve dalgaların sesine karışan bu sesi duyan Tamara koşarak, her gece delikanlı ile buluştukları kayalığa gelmiş. Orada, elindeki mum ile babasını gören Tamara durumu anlamış ve kendisini kayalıklardan göle atıp yaşamına son vermiş.

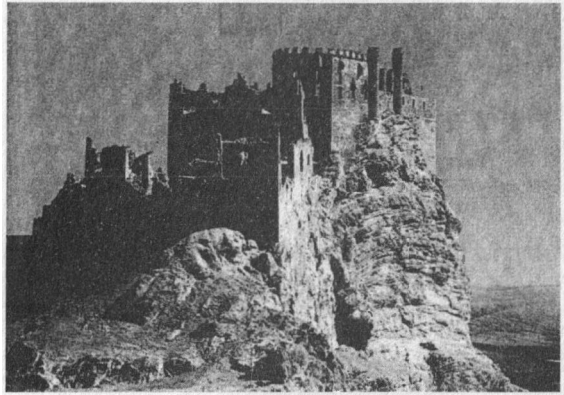
Derler ki, delikanlının "Ah Tamara! Ah Tamara!" diye bağırmasından çıkan ses, söylene söylene "Akdamar" biçimini almıştır. İşte, Akdamar Adası adının da bu efsaneden geldiği söylenir.

*

Akdamar Adası Van ili sınırları içindedir. M.Ö. 860-580 tarihleri arasında Van ve çevresine Urartular egemen olmuşlardır. Başkentleri Tuşpa'dır. Tuşpa, bugünkü Van Kalesi'dir.

Urartuları bir devlet haline getiren ve Tuşpa kentini kuran Kral I. Sardur (M.Ö.840-830), kalenin kuzey eteğindeki burcun duvarına, devleti nasıl kurduğunu anlatan kitabeyi yazdırmıştır. Etrafı surlarla çevrili olan kale Osmanlı döneminde de kullanılmış ve onarım görmüştür. Kalede, Osmanlı dönemine ait cami, medrese, askeri kışla ve depolar gibi yapılar yer alır. Kalenin eteğinde eski Van kenti bulunur. Burada 14. yüzyıla ait Ulu Cami ve Kaya Çelebi Camii, 16. yüzyıla ait Hüsrev Paşa Camii ile bazı eski yapı kalıntıları bulunmaktadır. Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) sırasında büyük yıkıma uğrayan Eski Van kenti terk edilip, “Bağlar” denilen yörede bugünkü çağdaş Van kenti iskan edilmiştir.

Van
Gölü’nün
kuzeyinde
Adilcevaz’da
Urartu dö-
nemi ait bir
yerleşme yeri
olan Kef Ka-
lesi bulunur.
Ayrıca Ah-
lat’ta da pek
çok kümbet
ile birlikte,

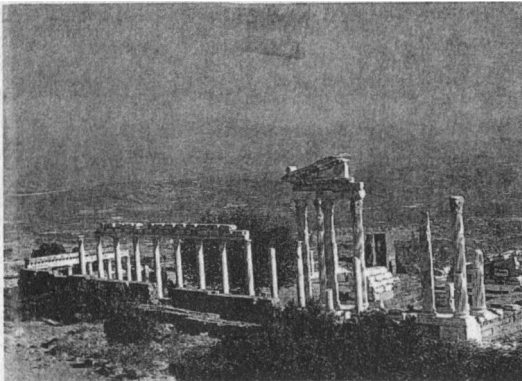
Hoşap Kalesi

yine Selçuklu Dönemi’ne ait mezar taşlarından oluşan mezarlıklar görülmeye değer yerlerdir. Kümbetlerin en önemlilerini şöylece sıralayabiliriz. Ulu kümbet (1273), Çifte Kümbetler (13.yy), Hasan Padişah Kümbeti (1274), Emir Bayındır Kümbeti (1481) gibi. Yine Van Gölü’nün güneyinde bulunan ve Mahmudiye aşireti beyi Sarı Süleyman tarafından 1643 tarihinde inşa edilen Hoşap Kalesi, 1335 tarihli Gevaş’taki Halime Hatun Kümbeti de görülmesi gerekli önemli yapılardan bazılarıdır.

PHİLEMON İLE BAUKİS EFSANESİ (Sevgi Ağacı)

Bir zamanlar Bergama'nın Phrygia Bölgesi yönündeki dağlarından birinde, bütün köylülerce mucize gösterilen bir ağaç varmış. Kocaman gövdesinden çıkan iki koca dal birbirine dolanıp düğüm olup kenetlendikten sonra biri bir yana çınar yaprakları, diğeri de öbür yana ıhlamur yaprakları yayarmış. Kısacası bu ağacın bir dalı çınar, diğeri dalı ise ıhlamurmuş. Bu ağacın neden böyle olduğu halk arasında şöyle anlatılıyormuş.

Söylentiye göre baş tanrı Zeus, Olympos Dağı'ndaki sarayında pek sıkılmış. Bir gün oğlu olan klavuz tanrı Hermes'i çağırır ve "şöyle bir Phrygia ovalarına gidip dolaşalım, bakalım halk ne durumda, kesilen kurbanların kokuları pek gökyüzüne yükselmiyor, acaba insanlarda tanrıya sevgi ve saygısı kalmadı mı" der. Hermes böyle bir geziye dünden razı. Zeus elindeki şimşekleri, Hermes de kerikayonunu bırakır ve tanınmamak için eski püskü elbiseler giyerek Bergama Ovası'nda bir köye giderler. Tanrı misafiri olarak kabul edilmek için çalmadık kapı bırakmazlar. Fakat bütün kapılar yüzlerine kapatılır ve kimse de bunları misafir olarak kabul etmez. Bir hayli taban teptikten sonra tanrılar, damı yerden pek yüksek olmayan yoksul görünümlü bir kulübeye varırlar. O kulübede yaşlı karı - koca olan Philemon ve Baukis otururlarmış.

Traianus Tapınağı

Bu karı - koca çift, yoksul olmalarına karşın uzun yıllar mutlu bir yaşam sürmüş ve sonunda da yaşlanmışlar. Çocukları ve yarıdımçıları olmadığı için bütün işlerini kendileri yaparlarmış.

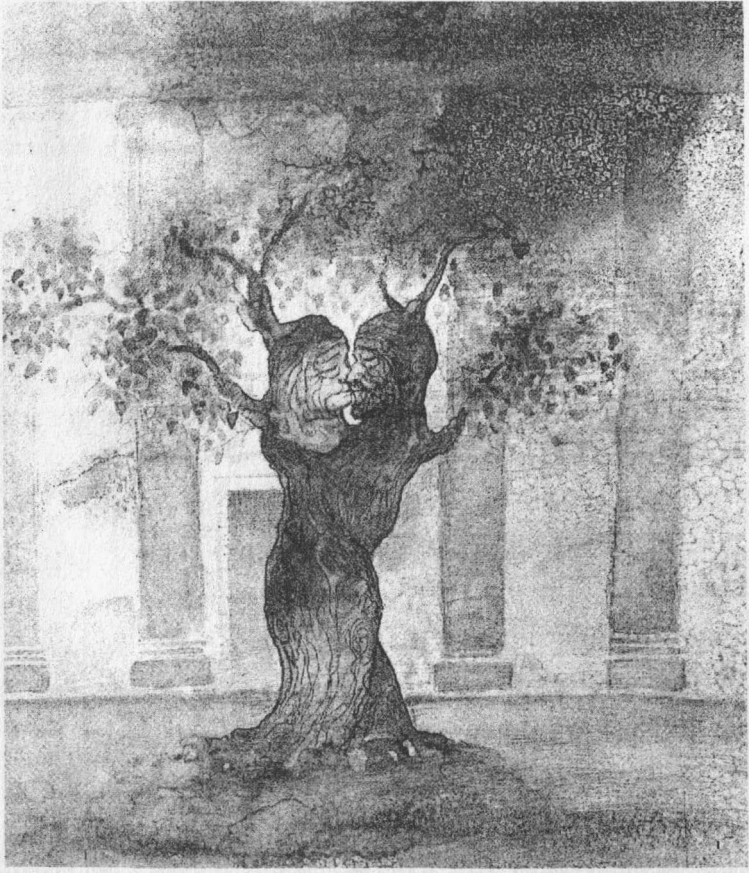
Evlerinin hem efendileri, hem de hizmetçileriymiş. Birbirlerine karşı da son derece saygılı ve itaatkârlarmış. İşte bütün kapıların yüzlerine kapandığı köyde, iki tanrı sonunda bu yoksulların kapısını çalarlar. Kapı açılınca tanrılar içeri girerler. Yaşlı çift, gelen misafirleri içten gelen bir sevinç ve coşkuyla karşılar, evin baş köşesine oturturlar. Sonra da ocaktaki korların üzerine kuru yapraklar ve odun kabukları koyup üfleyerek alevleri oluşturur, üzerine de odunları dizip ateşi yakarlar.

Bu sırada kocası Philemon bahçeden bir lahana getirir, Baukis lahanayı yıkayıp güvece koyarken Philemon ise duvarda asılı duran kuru etten bir parça kesip getirir. Ondan sonra bir tahta kaba su koyup ateşin yanında ısıtmışlar ve karı-koca iki misafirin ayaklarını bir güzel yıkamışlar, kuru havlularla da ayaklarını kurulamışlar. Yemek pişince, karı koca, güzel koksun diye masanın üzerine titrek ellerle mis gibi kokan yabani nane sürmüşler. Masanın ayağı da pek kısaymış. Dengede dursun diye masanın ayağının altına kırık çanak parçası konulur. Sofranın üzerine siyah ve yeşil zeytinler, kırmızı turplar, yeşil salatalar, külde pişirilmiş yumurtalar konmuş. Konuklar masadaki yerlerini alınca Philemon bir ağaç testiden, daha çok sirkeye benzeyen şaraptan ikram etmeye başlamış.

Ne var ki karı - koca kupalara sürekli şarap döktükleri halde testideki şarabın hiç azalmadığı dikkatlerini çekmiş. Önce bunu bir mucize sandılar. Sonra da misafirlerin ikisinin de tanrı olduğunu anlayan karı - koca diz üstü gelerek affedilmeleri için evlerinde konuk olan tanrılara yalvarmışlar.

Philemon ve Baukis'in var yok bir kazları varmış. Onu da yemek için değil, evlerini beklesin, bekçilik yapsın diye beslerlermiş. Karı-koca kazı, kesip, pişirip konuklara ikram etmek düşüncesiyle yakalamaya çalışırken, kaz kaçıp tanrı Zeus'un iki bacağı arasında durmuş. Bunun üzerine Zeus ayağa kalkar, ihtiyar karı koca Philemon ve Baukis'i de alarak kulübenin arkasındaki yamaca doğru tırmanırlar. Biraz yükseldikten sonra dönüp şehre bakınca, bütün şehrin sular altında boğulduğunu, ancak kulübelerinin bulunduğu yerde mermer bir tapınağın yükseldiğini görürler. Tanrılar Tanrısı Zeus bu ihtiyar insanlara; "Ey güzel insanlar, dileyin benden ne dilersiniz.

İyilikleriniz, cömertlikleriniz karşılıksız kalmayacak” demiş. İhtiyar karı - koca kendi aralarında konuştuktan sonra koca Philemon “Biz bu ihtiyar yaşımıza kadar beraber yaşadık, bir yastıkta kocadık. Dileğimiz şu ki, birimiz daha önce ölüp, ötekini ihtiyar kollarla mezara taşımak acısını çekmesin. İkimiz de aynı anda ölelim” diye yalvarmışlar.

Philemon ile Baukis

İhtiyarların dileklerini tanrı Zeus kabul etmiş ve ihtiyar karı-koca tapınağa bekçi olarak tayin edilmişler. İki ihtiyar ömürlerini orada geçirmişler. Aradan yıllar geçmiş, bir gün

tapınağın kapısının önünde iki ihtiyar güneşlenir ve gençlik çağlarını anarlarken Philemon, Baukis'e bakar ve onun taze ve yeşil yapraklarla titrediğini; Baukis de başını Philemon'na döndürünce onun kollarının dallara dönmekte olduğunu görür. Dallardan oluşan kollar birbirine sarılır. İkisinin de ayakları toprağa kök salmakta, ağaç kabuğu da gövdelerine, bacaklarından yukarı yayılmaktadır. İki ihtiyar birbirine:

“Mutlu yaşadık” diye vedalaşırlar. Ağaç kabukları dudaklarını örterken, o sırada oradan geçmekte olan bir yolcu, bir dalın öteki dalla konuşmakta olduğunu sandığı bir ağaç görür. “Acaba bana mı öyle geliyor?” diye hayretler içinde kalınca biraz önce işittiği insan sesinin ağaçların rüzgârda fısıldayan yaprakları olduğunu anlar.

*

Bergama'da arkeolojik kazılar, 1878 tarihinde Alman mühendis Karl Humann tarafından başlatılmıştır. Akropol'de ilk yapılan kazılar sırasında ortaya çıkarılan Zeus Sunağı, Sultan Abdülhamit'in (1876-1909) izni ile Berlin'e taşınmış ve oradaki Pergamon Müzesi'nde ayağa kaldırarak sergilenmiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında kazılara ara verilmiştir. Günümüzde de Bergama'daki arkeolojik kazılar Alman bilim insanları tarafından yürütülmektedir. Kazılardan çıkan arkeolojik eserler Bergama Müzesi'nde sergilenmektedir. Bergama Akropolü'nde açığa çıkarılan kalıntıları sıra ile şöylece sıralayabiliriz. Yukarı kentte: Heroon, Athena Tapınağı, Stoalar, Kütüphane, Traian Tapınağı, Saraylar, Askeri Malzeme Depoları, Tiyatro, Dionysos Tapınağı, Zeus Sunağı, Yukarı Agora. Orta ve aşağı kentte, Heroon, Auditorium, Mozaik döşemeli yapı, Hera Tapınağı, Prytaneion, Demeter Tapınağı, Asklepios Tapınağı, Yukarı Gymnasion, Kent Çeşmesi, Attalos Evi, Aşağı Agora, Kentin Güney Kapısı ve Serapeion (Kızıl Avlu bazilikası) yer alır. Bergama Akropol'ü ile Asklepieion arasında Amfitiyatro, Stadion, Tiyatro ile Virankapı harabeleri bulunur. Ayrıca Kestel Çayı üzerinde Roma Çağına ait tarihi köprü, ovada ise Maltepe ve Yığmatepe tümülüsleri yer alır.

BERGAMA ASKLEPIEION SAĞLIK YURDU

(Hekimler Tanrısı Asklepios'tan, Hippokrates ve Lokman Hekime)

Çağlar boyunca birçok uygarlıklara sahne olan Anadolu, inançlar nedeniyle de çeşitli efsanelere kaynaklık yapmıştır. Bunlardan biri de sağlık tanrısı Asklepios ve Asklepieion adı verilen “Sağlık Yurtları” ile ilgili söylentilerdir.

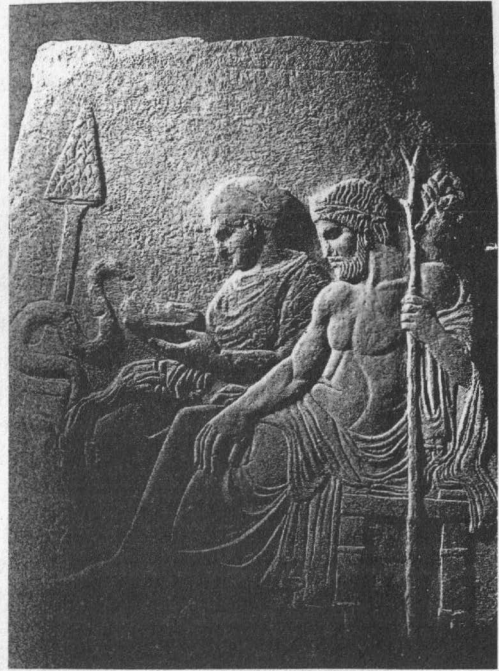
Söylentiye göre, hekimlik tanrısı olan ve ölü insanı diriltecek bilgiye sahip olmaya çalışan Asklepios, tanrı Apollon'un oğludur. Doğumu ile ilgili efsane şöyledir: Teselya Kralı Flegias'ın Koronis adında bir kızı vardı. Bu kız tanrı Apollo'dan gebe kalır. Güzel Koronis gebeliği sırasında başka bir erkekle yatar. Bu durumu kutsal kuzgun kuşu tanrı Apollo'ya ulaştırır. Tanrı Apollo da öfkesinden, bembeyaz olan bu kuşu karalara boyatır. Koronis'i ise korkunç bir cezaya çarptırır: Odun yığını üzerinde gebe Koronis yanacaktır. Ancak alevler arasında Koronis can verirken, Koronis'in karnındaki çocuğun yok olmasına tanrı Apollo'nun gönlü razı gelmez ve ölünün karnından çocuğu çekip alır. Asklepios adlı bu çocuğu büyütüp eğitmesi için at adam (kentavros) Kherion'na teslim eder Doğa içinde yaşayan, büyüyen bu at adam Kherion, açık havanın, güneşin, şifalı suların, bitkilerin, insanların sağlıkları üzerindeki bütün etkilerini ve yollarını Asklepios'a öğretir ve Asklepios usta bir hekim olarak yetişir. Asklepios bir gün ilaç yapmak için doğadan faydalı otlar toplarken, otlar arasında iki yılanın boğuştuğunu görür. Elindeki asayı fırlatarak onları ayırmak ister. Ancak onlar ayrılmaz ve asaya sarılırlar. Bu “iki yılanlı asa” hekimlerin simgesi olur. Asklepios hekimliğin ve cerrahlığın bütün inceliklerini öğrenir, ancak bununla da kalmaz, ölüleri diriltmeye kalkar. Yine efsaneye göre Perseus adlı bir kahraman Gorgo adlı Medusa'yı, başını keserek öldürür. Medusa'nın akan kanlarını toplayan tanrıça Athena bu kanları sağlık tanrısı Asklepios'a verir. Gorgo'nun sağ yanındaki damarlarından akan kan zehirli, sol yandaki damarlarından akan kan ise yararlıymış. Asklepios, işte bu yararlı kanı kullanarak ölüleri diriltmeye yönelmiş.

Baş tanrı Zeus, Asklepios'un haddini aşarak ölüleri diriltmeye kalkmasına kızar ve onu cezalandırmaya kalkar. Asklepios'un üzerine yıldırımlar yağdırarak onu yok eder. Derler ki, Asklepios ölmeden önce, ölüme karşı bir ilaç bulma uğraşı içindeymiş. Yazmış olduğu formüller arasında ölüme çare olan ilacın formülü de varmış. Zeus'un yağdırdığı yıldırımlardan yanan, uçuşan kağıtların arasından toprağa karışan ve ölüme çareyi içeren formüle ilişkin kağıttaki mürekkeple yazılı yazılar, yağın yağmurun etkisi ile eriyip akarak toprağa karışır. Bir zaman sonra da bu topraklarda sağlık için çok yararlı ve her yerde deva olan sarımsak bitkisi yeşerir.

*

Asklepios'un kızı Hygieia (Sağlık) ve oğulları (Asklepiades) da babalarının sanatını sürdürmüşlerdir. Halefleri, rahipleri, oğulları sayılan hekimler onun efsanevi olan kişiliğinden yararlanmışlardır. Bugün "hekimlerin babası" sayılan Hippokrates'in ne kadar efsane, ne kadar gerçek bir yaşam olduğu bilinmez.

*

Asklepios ve Kızı Hygieia

Hippokrates

(M.Ö.460-377) tarihleri arasında yaşamış Yunanlı (Hellen) hekimdir. Kos Adası'nda (İstanköy) doğan ve Teselya'nın bir kasabasında ölen Hippokrates tıp biliminin kurucusu olup, Batılılar tarafından "tıbbın babası" olarak kabul edilmiştir.

Hekimler, tıbbın babası olan “Hippokrates Yemini” ile meslek yaşamına başlarlar.

Hippokrates yemininin özgün biçimi şöyledir:

“Aşağıdaki sözlerimi ve yeminimi bütün kudret ve kuvvetimle yerine getireceğime; Hekim Apollon, Asklepios, Hygieia Panacea ve bütün tanrı ve tanrıçalar adına and içerim, onları tanık ve şahit tutarım ki, bu andımı ve verdiğim sözü gücüm kuvvetim yettiği kadar yerine getireceğim. Bu sanatta hocamı, babam gibi tanıyacağım, rızkımı onunla paylaşacağım. Paraya ihtiyacı olursa kesemi onunla bölüşeceğim. Öğrenmek istedikleri takdirde onun çocuklarına bu sanatı bir ücret veya senet almaksızın öğreteceğim. Reçetelerin örneklerini, ağızdan bilgileri, şifahi malumatı ve başka dersleri evlatlarıma, hocamın çocuklarına ve hekim andı içenlere öğreteceğim. Bunlardan başka bir kimseye öğretmeyeceğim. Gücüm yettiği kadar tedavimi hiçbir vakit kötülük için değil, yardım için kullanacağım. Benden ağrı (zehir) isteyenlere onu vermeyeceğim gibi, böyle bir hareket tarzını bile tavsiye etmeyeceğim. Bunun gibi gebe bir kadına çocuk düşürmesi için ilaç vermeyeceğim. Fakat hayatımı, sanatımı tertemiz bir şekilde kullanacağım. Bıçağımı mesanesinde taş olan muzdariplerde bile kullanmayacağım. Bunun için yerimi ehline terk edeceğim. Hangi eve girersem gireyim, hastaya yardım için gireceğim. Kasıtlı olan bütün kötülüklerden kaçınacağım. İster hür, ister köle olsun, erkek ve kadınların vücudunu kötüye kullanmaktan, mazarattan sakınacağım. Gerek sanatımın icrası sırasında, gerek sanatımın dışında insanlarla münasebette iken etrafımda olup bitenleri, görüp işittiklerimi bir sır gibi saklayacağım ve hiç kimseye açıklamayacağım.

Bu yemini hiç bozmadan yerine getirebilirim, hayatımı mutluluk içinde geçireyim, insanlardan daima saygı göreyim. Eğer yeminimi bozar, yerine getirmezssem bunların tersi olsun.”

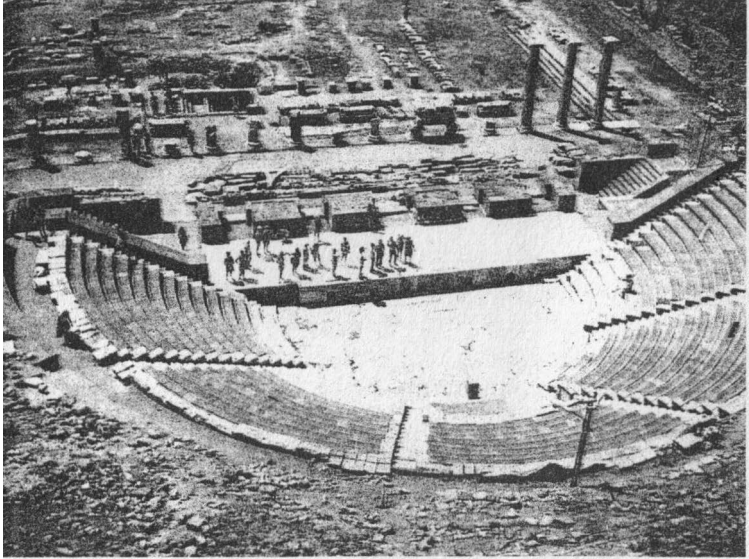
Günümüzde ise mesleğe yeni başlayan Hekim yemini:

“Tıp Fakültesi’nden aldığım bu diplomanın bana kazandırdığı hak ve yetkileri kötüye kullanmayacağıma, hayatımı insanlık hizmetlerine adayacağıma, insan hayatına mutlak surette saygı göstereceğime ve

bilgilerimi insanlık aleyhine kullanmayacağıma, mesleğim dolayısıyla öğrendiğim sırları saklayacağıma, hocalarıma ve meslektaşlarıma saygı göstereceğime, din, milliyet, cinsiyet, ırk ve parti farklarının görevimle vicdanım arasına girmesine izin vermeyeceğime, mesleğimi dürüstlükle yapacağıma namusum ve şerefim üzerine yemin ederim.”

*

İşte yukarıda, sağlık tanrısı ile ilgili anlatılan söylentiler sonunda, antik çağda Sağlık Tanrısı Asklepios Tapınağı içerikli ve nitelikli Asklepieionlar (Sağlık Yurtları) inşa edilmiştir. Bunlar, Batı Anadolu'daki Bergama ve Alliano ile Yunanistan'daki Epidauros ve Kos Adası'ndaki (İstanköy) Asklepios Sağlık Yurtları'dır. Ancak hiçbirisi, Bergama'daki kadar ünlü ve çok yönlü değildi. Bu sağlık yurtlarına yukarıda da belirtildiği gibi “Asklepieion” denir.

Asklepieion'dan Bir Görünüş

İşte Bergama'da bulunan Asklepieion Sağlık Yurdu da bunlardan biridir. Hellenistik Çağ'da kurulan ve Roma Çağı'nda büyüyüp genişleyen Asklepieion kutsal alanı, hekim tanrı Asklepios ile kızı Hygieia'yı ve bu sağlık kültüründen önce

Bergama’da var olan ve hastaların iyileşme (nekahat dönemi) tanrısı olan Telesphoros’u bir araya getirmekte ve eski çağda şifalı su, kaplıca, çamur banyosu, masajlar, temiz hava, güneş ve fizik tedavilerin yapıldığı, bunun yanında telkin, eğlence, kültür yolu ile hastaların tedavi edildiği hekimliği de gözler önüne sermektedir. Roma Çağı’ında bazı Roma imparatorları burada tedavi görmüştür. Ünlü hekimlerden Satyros ve Galenos da burada ders vermişlerdir.

*

Asklepieion’a, “Via Tecta” denilen iki tarafı sütunlu dar bir caddeden geçilerek gidilir. Üç tarafı stoalarla çevrili olan Asklepieion kutsal alanının doğu tarafında propilon denilen avlu ve giriş binası vardı. Tedavi için gelen hastaları, önce bu binanın alınlığındaki “ölüm buradan içeri girmez” yazısı karşılardı. Böylece hastalar önce psikolojik olarak rahatlardı. Giriş binasından başka kutsal alanda şu yapılar vardı: Kütüphane, tiyatro, Asklepios Tapınağı, küçük tapınak ve kült odaları, kadın ve erkek tuvaletleri, mermer havuzlar, tıbbi tedaviler binası, tedavi yapılarına açılan tünel (tünel telkinler için çok elverişli bir ortam sayılırdı.), toplantı odaları, uyku odaları, kutsal havuzlar, çeşmeler, çamur banyo havuzları gibi.

Yakın zamanda, Bergama yakınlarında, Paşa Ilıcası mevkiinde bulunan Allianoi antik kentinde yapılan kazılar sonunda Anadolu’da Sağlık Tanrısı Asklepios’a ait ikinci bir Sağlık Yurdu (Asklepieion) gün ışığına çıkarılmıştır.

Ancak “Sağlık Yurdu” bağlamında antik çağın sayılı örneklerinden biri olan Allianoi antik kenti ve aynı zamanda kültür mirası, 2010’un Eylül ayının ikinci yarısında ne yazık ki kültür katliamına uğrayıp kumla örtülerek Yortanlı Barajı suları altında bırakılmıştır.

*

Sağlık tanrısı Asklepios’un başına gelenlerle, Anadolu’lu Lokman Hekim’in başına gelenler, ne kadar da birbiriyle örtüşmektedir. Hastalara şifa dağıtıp, onları iyileştiren Lokman Hekim, ölümsüzlüğe de çare bulmak için uğraşır, didinir durur. Bütün hastalarını doğadaki çiçeklerden elde ettiği ilaçlarla sağlıklarına kavuşturan Lokman Hekim, ölümsüzlüğün ilacını

da yine çiçeklerde olduğuna inanır ve bu çiçeği aramaya koyulur. Çiçeklerin dilinden de anlayan Lokman Hekim, nihayet Çukurova’da bu çiçeği bulur. Çiçeği koparıp ölümsüzlük ilacı yapmak üzere defterinin arasına koyar. Ancak, tanrı insanların ölümsüz olmasını istemez ve bu çiçeği yok etmesi için baş melek Cebrail’i görevlendirir. Lokman Hekim, Ceyhan Nehri üzerindeki Misis Köprüsü’nden geçerken ona yaklaşan Cebrail, ani bir omuz darbesinde bulunur. Bunun üzerine Lokman Hekim koltuğunun altındaki defterle birlikte yere düşer, uçuşan sayfalarla birlikte ölümsüzlük çiçeği de uçuşup Ceyhan Nehri sularına karışıp yok olup gider. Böylece, her derde deva olan Lokman Hekim, insanlar için bir felaket olan ölüme çare bulamaz. Söylentiye göre bugün kullanılan ilaçlar, Lokman Hekim’in Ceyhan Nehri’ne uçuşan defterin sayfalarından toplayabildiği sayfalarda yazılı olan reçetelere ilişkin ilaçları içeriyormuş.

Eski bir halk türküsünden bir dörtlük:

Karadır kaşları ferman yazdırır
Bu aşk beni diyar diyar gezdirir
Lokman Hekim gelse yaram azdırır
Yaramı sarmaya yar kendi gelsin

BELLEROPHON İLE KHİMAİRA

(Yanartaş / Çıralı Efsanesi)

Antalya Körfezi'nin batısındaki 2375 metre yükseklikte, ormanlarla kaplı bulunan Tahtalı Dağları'nın denize bakan yamaçlarında, çağlardan beri yanan ve yaz-kış hiç sönmeyen, sürekli alevler çıkaran ateş günümüzde de yanmaktadır. Bu doğa olayı özellikle geceleri etkileyicidir. Doğal gazdan kaynaklanan ve yerden -fışkıran- çıkan bu alevlerin çıktığı yer Çıralı ve Yanartaş adları ile anılmaktadır. Yerden çıkan alevler buraya kutsallık kazandırmıştır. Burada, soluğundan ateş fışkıran bir canavarın yaşadığına inanılırdı. İnsanlar da burası için çeşitli efsaneler uydurmuşlardır. Çıralı'nın birkaç km. güney doğusunda antik Olympos kenti harabeleri vardır. Hellenistik Çağ'da (M.Ö. 330-30) deniz kıyısında ve denize dökülen küçük bir ırmağın iki yakasında kurulan ve Roma Çağı'nda büyük gelişme gösteren kentten, günümüze kalan ve görülebilir yapı kalıntılarını şöylece sıralayabiliriz. Kentin iki yakasını birbirine bağlayan köprü ile tiyatro, tapınak, hamam, sütunlu cadde, Hristiyanlık bazilikası, anıtsal mezarlar ve bir ortaçağ kalesi kalıntısı ile yukarı şehir (akropol) görülebilir.

Şimdi, yerden çıkan ve yanan ateş denilen ateşle ilgili olarak çağlardan beri söylenen ve süregelen efsaneden söz edelim.

Efsaneye göre Bellerophon, Kral Glaukos'un oğlu, Sisypheos'un da torunudur. Dede Sisypheos tanrılara karşı hilekârlık yaptığı için baş tanrı Zeus tarafından cezalandırılmış. Cehennem de dik bir dağın tepesine, tam dağın tepesine çıkaracağı sırada tekrar aşağı yuvarlanan ve sürekli tekrar eden kayayı, tekrar tepeye çıkarmaya mahkum eder. Kaya, tepeye çıkarılamaz ve ceza da böyle devam eder gider.

Bellerophon yakışıklı, yiğit bir delikanlıdır. Aslında babası denizler tanrısı Poseidon'dur. Tanrısal nitelikleri de ondan gelmektedir. Bellerophon'un hayali Pegasos atlı kanatlı ata binmektir. Ancak bu atı ele geçirmek kolay değildi. Bellerophon gidip derdini bir kâhine anlatır. Kâhin de delikanlıya gidip tanrıça Athena'nın tapınağında uyumasını

ister. Çünkü tanrılar insanların rüyalarına girer, onlara görünür ve onlarla konuşturlarmış. Bellerophon rüyasında tanrıçanın elinde parlak bir nesne tutarak ona yaklaştığını görür, tam başının üzerine gelince bağırarak “kalk delikanlı bununla istediğin atı ele geçireceksin” der ve kaybolur. Birden sıçrayarak uyanan Bellerophon yerde altın bir gem görür. Bellerophon “gem” i alıp hemen atı aramaya koyulur ve atı bir ırmakta su içerken görür. Delikanlı yavaşça ata yaklaşır, gemi atın başına takar, sonra da bu kanatlı ata binerek göklere doğru süzülür.

Bellerophon bir gün istemeden kaza sonucu Belleros adlı bir adamı öldürür. Bu nedenle yurdunu terk edip, suçundan arınacak birinin yanına gitmesi gerekir. Sonunda Tryns Kralı Proitos’un sarayına gider. Kralın Anteia adlı genç ve güzel bir kızı vardır.

Bellerophon ve Khimaira Mozaiği

Anteia, bu yakışıklı delikanlıyı görünce ona âşık olur ve onunla birlikte olmak ister. Bellerophon misafir olduğu krala olan saygısından dolayı kraliçeye yüz vermez. Delikanlıdan yüz bulamayan kraliçe Anteia, kendisine sarkıntılık ettiği yalanını kocasına söyleyerek onu cezalandırmasını, hatta öldürtmesini ister. Kral evine misafir olarak gelen bir yabancıyı öldürtmeyi soyluluğuna yakıştırmaz. Ona bir mektup vererek kayınpederi olan Lykia Kralı İobates’e gönderir. Kral mektubunda Bellerophon adlı delikanlının öldürülmesini ister. Lykia Kralı

Bellerophon'u iyi karşılar, konuk eder, günlerce yedirir içirir. Sonunda ondan mektubu ister, delikanlının verdiği mektubu alıp okur. Ancak, o da delikanlıyı kendi sarayında öldürmeyi, mertliğine, asaletine yakıştırmaz. Onu, bütün ülkeyi korkuya boğan, başı aslan, gövdesi keçi, kuyruğu ise yılan olan ve ağzından ateş saçılan Khimaira adlı canavarı öldürmeye gönderir. Kral bilir ki, delikanlının canavarı öldürüp oradan sağ salim olarak geri dönme olasılığı yoktur.

İşte, Bellerophon ile ilgili olarak İlyada Destanı'nda geçen bir bölüm;

(.....)

Gönderdi onu Lykia'ya,
eline uğursuz işaretler verdi,
üst üste katlanan bir levhaya
yazdı bir sürü ölüm yazıları,
Kaynatasına göstermesini buyurdu,
böylece yok olacaktı o,
Bellerophontes tanrıların eliyle vardı oraya.
Geline Lykia'ya, Ksanthos nehrine,
yaygın Lykia'nın kralı onu saydı.
Ağırladı onu tam dokuz gün,
dokuz tane öküz kurban etti.
Gül parmaklı şafak görününce onuncu günü,
Bellerophontes'e sordu,
damadımdan getirdiğin işaret hani, dedi.
Alır almaz damadının işaretini,
buyurdu önce azgın Khimaira'yı öldürmesini;
tanrı soyundandı o, insan değildi,
önü arslan, arkası yılan, ortası keçiydi,
yalımlı nefesiyle kötü soluyordu.
Bellerophontes uydu tanrıların isteğine,
onu bir anda yere serdi.

(.....)

Bellerophon, yukarıda sözünü ettiğimiz ırmakta su içerken yakaladığı, Medusa'nın kanından doğma olan kanatlı at

Pegasos'a binerek Khimaira canavarının üstüne uçar, attığı oklar ve okların ucundaki kurşunlar canavarın ağzındaki alevler arasında eriyerek, canavarın ağzını dağlayıp yakarak, böylece canavarı öldürür. Fakat canavarın ağzından çıkan alevleri söndüremez. Bundan dolayı alevler dağın yamacında kalır. İşte Yanartaş/Çıralı'daki alevler o günden günümüze sürerek gelmiştir.

Kral İobates bundan başka Bellerophon'a birçok görevler verir. Bellerophon hepsinin üstesinden gelir ve başarır. Kral, delikanlının yiğitliğine hayran kalır ve onun tanrı soylu olduğuna inanır. Kral, delikanlıyı kendi kızı ile evlendirir ve onu tahtı ve tacı için veliaht ilan eder. Ancak Bellerophon bütün bunları hazmedemez, gurura kapılır, küstahlık yapıp boyundan büyük işler yapmaya kalkar. Perseus'un öldürdüğü Medusa'nın boynundan fışkıran kandan doğan ve Pegasos denilen kanatlı ata binip göklere uçup oralarda dolaşmaya kalkar. Bu duruma fena halde kızan baş tanrı Zeus onu attan düşürür. Tanrıların lanetine uğrayan Bellerophon delirip ölür.

Yanartaş/Çıralı

*

Yanartaş/ Çıralı'nın yanında bir Tapınak vardı. Bu tapınak demirciler tanrısı Hephaistos'a aitti. Dolayısıyla demirci tanrının yanında sürekli olarak yanan bir ateş olmalıydı. Yine burada tapınağın yanında Hristiyanlık döneminde inşa edilmiş harap bir kilise kalıntısı da vardı. Bu tapınak ve kilise, yüzyıllar

boyunca buranın kutsal bir mekan olarak anılıp ve tapıldığını göstermektedir.

AZİZ NİKHOLAOS EFSANELERİ

(Noel Baba)

M.S. 300 yıllarında Likya kenti Patara’da doğduğu söylenen Aziz Nikholaos Hristiyanlara yapılan zulüm ve baskılardan, zincire vurularak payına düşeni almıştır. İmparator Büyük Konstantinus’un Hristiyan dinini seçmesi ve bu din üzerindeki baskıları kaldırmasıyla birlikte, bütün Hristiyanlar gibi Aziz Nikholaos da özgürlüğüne kavuşur. Zengin bir aile çocuğu olduğu söylenir. Yurt dışına gider. Ksanthos kentinde dini eğitim gördükten sonra Myra’da (Demre) piskoposluk görevine atanır. 325 yılında İznik’te yapılan 1. Konsül toplantısına katılır. Kesin olmamakla beraber 350 yıllarında öldüğü söylenir. Mezarı Myra’dadır. Hatta 11. yüzyılda Myra’ya gelen açgözlü İtalyan tüccarlar, Aziz ikholaos’un gömüldüğü mermer lahitin kapağını kırarak açıp soyar ve kemiklerini de alıp ülkele-
rindeki Bari kentine götürüp orada bir bazilikaya gömmüşler ve orayı bir haç yerine dönüştürmüşlerdir. Böylece Aziz Nikholaos’u doğduğu, kök saldığı topraklardan sökerek alıp götürmüşlerdir.

Aziz Nikholaos

Aziz Nikholaos’un yaşamı hakkında kesin bilgi yoktur. Cömertliği ve iyilik severliği ile ün yapmıştır. Denizcilerin, tüccarların, fakirlerin, düşkünlerin ve çocukların en büyük koruyucu ve kollayıcısı olmuştur. O nedenle ona “Kutsal İnsan” adı verilmiştir. Yaşamını, denize yakın canlı bir ticaret merkezi olan Demre’de geçirmiştir. Ayrıca burası önemli bir dini merkezdi. Zaten din görevlisi olan Aziz Nikholaos çocukların

ve denizcilerin koruyucusudur. Yaşamı efsanelerle doludur. Boğazlanarak öldürülen üç çocuğu önce diriltir, sonra da onları vaftiz eder. Haksız yere ölüme mahkum edilen üç genci cellatların baltasından kurtarır. Aziz Nikholaos annesini ve babasını kaybettikten sonra, onlardan kalan büyük serveti, tanrı adına yoksullara, kimsesizlere, yardıma muhtaç olanlara dağıtmayı tasarlar.

Aziz Nikholaos hakkında söylenen çok efsane vardır. Bunlardan bazılarını burada sıralayalım:

Söylentiye göre, geçmişte zengin olan, üç kız babası Myralı bir komşusunun düzeni bozulmuş ve yoksullaşmış. Kızlar büyümüş ve evlenme çağına gelmişler. Evlenmek için kızların çeyize gereksinimleri var. Ancak yoksulluk içinde bulunan baba çeyiz parasını nasıl bulurum diye düşünür taşınır, ne yaparın diye kıvrınır durur. Günah işlediği için yoksullaştığını düşünerek tanrıya dualar eder, günahlarının bağışlanmasını diler. Bu böyle sürer gider. Bir gün kızlar babalarına, içlerinden bir kızkardeşi esir pazarında satarak çeyiz parası sağlamasını önerirler. Ancak baba bunu onuruna yedirmez ve kabul etmez. Komşusundaki konuşmaları ve yüksek sesle yapılan tartışmaları duyan, yoksulların dostu Aziz Nikholaos gece gelerek pencereden üç kese altın içeri atarak yoksul komşusuna yardımda bulunur. Ancak yoksul komşu altın keselerini kimin attığını merak eder, hemen fırlayıp arkasından koşar, karanlıklar içinde kaçan adamı yakalar ve ayaklarına kapanır. Sonra başını yukarı kaldırıp karanlıklar içindeki adama bakınca, bir de ne görsün karşısındaki adam aksakallı komşusu Nikholaos. Aziz Nikholaos komşusuna, bu olaydan kimseye söz etmemesini ister. Böylece yoksul komşu kızlarını evlendirir. Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevete. Derler ki Aziz Nikholaos'un altın keselerini pencereden içeri attığı gece 26 Aralık imiş. İşte Hristiyan dünyasındaki Noel Baba kutlamalarındaki hediye verme geleneğinin bu efsaneye dayandığı söylenir.

Aziz Nikholaos'un Myra'da piskoposluk görevini sürdürdüğü yıllarda büyük bir kıtlık başgöstermiş. Halk kıtlıktan kırılmak üzeredir. Karadeniz'den gelip Mısır'a (İskenderiye) giden ancak Myra'da demir atan bir geminin ambarlarının

buğdayla dolu olduğu haberini alan Aziz Nikholaos gemiye gider ve gemicilerden, açlıktan ölümle karşı karşıya kalan kent halkı için buğday ister. Gemiciler buğdayın imparatora ait olduğunu ve vermeye yetkili olmadıklarını söylerler. Aziz Nikholaos ise gemicilere, açlıktan ölmek üzere olan insanlara yapacakları iyilikler nedeniyle korkmamaları gerektiğini, ayrıca onlar için dualar edeceğini söyler. Bunun üzerine gemiciler, buğdayları büyük kıtlık çeken Myra halkına dağıtırlar. Myra'dan ayrılan gemiciler İskenderiye Limanı'na vardıklarında, büyük bir korku içinde geminin kapaklarını açan gemiciler, gemi ambarlarında eksiklik bulunmadığını ve tıka basa buğdayla dolu olduğunu görürler. Aziz Nikholaos bu iyiliksever gemicileri karşılıksız bırakmamış.

Yine günün birinde Myra'lı balıkçılar denize açılırlar. Aniden bir fırtına çıkar ve gemileri ala bora olur, direkleri kırılır, yelkenleri parçalanır, batma tehlikesi ile karşı karşıya kalırlar. Balıkçılar ağlayarak, hayatlarında hiç yüzünü görmedikleri Aziz Nikholaos'a dua edip ondan yardım isterler. Aniden denizin üzerinde Aziz Nikholaos'un görüntüsü belirir ve korkmamaları gerektiğini ve kurtulacaklarını söyler. Birden fırtına, bıçakla kesilir gibi kesilir. Balıkçılar parçalanmış yelkenleriyle, kırılan direkleri onarırlar ve sağ salım Myra'ya döndükleri için tanrıya dua ederler. Hemen kiliseye gidip, kendilerine yardım eden piskopos Aziz Nikholaos'un elini öpmek isterler. Ancak Aziz Nikholaos ise balıkçılara yardım etmediğini, inançları nedeniyle tanrının onları koruduğunu söyler. O günden sonra balıkçılar denize açılmadan önce Aziz Nikholaos'un ahşaptan yapılmış küçük bir heykelini denize atıp ondan sonra denize açılırlarmış. Yolculuklarının kazasız belasız geçmesi için. Denizciler, Aziz Nikholaos'u denizler tanrısı Poseidon ile eş tutarlar. Kısacası Aziz Nikholaos denizcilerin de tanrısıdır.

İşte iyiliksever Aziz Nikholaos hakkında söylenen efsaneler böyle sürer gider.

*

“Aziz Nikholaos Kilisesi” adı ile anılan kilise Demre'dedir. Daha önce var olan bu kilisede Aziz Nikholaos piskoposluk görevini yürütmüştür. Hristiyan dünyasında azizlik düzeyine

yükselen Aziz Nikholaos ölünce, cenazesi bu kilisenin güney yönündeki orta apsisin içine yerleştirilen Geç Roma dönemine ait bir lahit içine gömülmüştür. Kilise üç apsisli, iki narteksli ve avlulu bazilikal bir yapıdır. 6. yüzyılda genişletilmiştir. Kilise, 7 - 9. yüzyıllardaki Arap akınları sırasında yağmalanmış ve büyük ölçüde hasar görmüştür. 11. yüzyılda imparator Konstantinos Monomakhos (1042-1055) ve karısı Zoe tarafından onartılmış ve çevresi bir duvar ile çevrilmiştir. 1087 tarihinde Aziz Nikholaos'un lahti İtalyan tüccarlar tarafından kırılarak soyulmuş ve yukarıda da belirtildiği gibi kemikleri alınıp İtalya'daki Bari kentine götürülmüştür. Kilise 19 ve 20.

Aziz Nikholaos'un Lahti

yüzyıllarda onarım görmüştür. 1950'den bu yana da Noel Baba ile ilgili olan bağlantısı nedeniyle ünlenmiştir.

Demre'nin hemen kuzeyinde Myra antik kenti yer alır. Burada M.Ö. 4 yüzyıla ait çeşitli tipte, kayalara oyulmuş, insanı etkileyen ve büyüleyen pek çok kaya mezarı ile çok iyi korunmuş durumda olan Roma Dönemi tiyatrosu bulunur. Yine Demre Çayı'nın denize döküldüğü yerde ise Myra'nın limanı olan Andriake kenti vardır. Burada da Roma Çağı'na ait önemli bir yapı olan ve İmparator Hadrianus (117-138) döneminde inşa edilen Granarium (buğday ambarı) yapısı yer alır. İşte Myra,

önemli bir kent olmasını Roma'nın yiyeceğini sağlayan büyük tahıl gemilerinin çıkış noktası olan bu liman kenti Andriake'ye borçludur.

KAPADOKYALI AZİZ GEORGİOS EFSANESİ

Kapadokyalı Georgios Roma ordusunda subay olarak görev yapmış bir askerdir. Roma imparatorluk dünyasında Hristiyanlığın yasak olduğu 4. yüzyıl başlarında, Romalıların Hristiyanlara karşı giriştikleri katliamlarda bu inançlı kişi de öldürülmüştür. Georgios, gerek Doğu ve gerekse Batı Hristiyanları tarafından Hristiyanlığın en büyük kurbanlarından biri olarak büyük bir saygı ile anılır. Kendisine mal edilen sayısız kahramanlıklar vardır. En büyük kahramanlığı ise “Canavar Öldürme” öyküsüdür. Bu öykü 5. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Ancak bu öykü Yunan (Hellen) mitolojisinde de iki ayrı yerde geçmektedir.

Kapadokya'dan Bir Görünüş

Öykülerden biri Herakles'in de atası olan kahraman Perseus ile Habeş prensesi Andromeda, diğeri ise Troya Kralı Laomeon'un kızı Hesione'yle ilgilidir. Georgios, canavarı öldürmekle Hristiyanlar arasında azizlik (ermişlik)

derecesine ulaşmıştır. Aziz Georgios'un canavarı öldürme olayı, Hristiyanlığın putperestliğe veya iyiliğin kötülüğe karşı kazanılan bir zaferi temsil eden bir olay olarak kabul görmektedir. Hristiyanlık dünyasında da bu konu çok işlenmiştir. Kapadokya Bölgesi'ndeki pek çok kilisede bu öykü resmedilerek hemşhri-leri tarafından Aziz Georgios ölümsüzleştirilmiştir. Batı kiliselerinde de bu tablo çok işlenmiştir. Kapadokya Bölgesi'ndeki Göreme ile Soğanlı ile Ihlara Vadileri'nde Aziz Georgios'un

resimlerini içeren ve “Yılanlı Kilise” olarak adlandırılan birçok kilise vardır.

Söylentiye göre Georgios, Suriye’ye yaptığı bir seyahat sırasında bir kentten geçerken, buradaki gölde yaşayan bir canavar bu kente musallat olmuş, insanlarda huzur bırakmamış ve yaşamı onlara zehir etmiş. Söylenenlere bakılırsa, ordular bile bu canavarla başa çıkamamış. İnsanlar bu canavarın öfkesini yatıştırmak için, her gün sıra ile iki adet beyaz koyunu bu canavara yem olarak verirlermiş. Gel zaman git zaman kentte koyun kalmamış. Sıra gelmiş insanlara. Bu defa da her gün canavara yem olarak bir genç delikanlı veya kız vermeye başlamışlar. Kız ve erkek gençler de bitince sonunda sıra kralın biricik kızına gelmiş. Sabahleyin genç prensesi canavara yem olsun diye götürüp kayalığa bırakmışlar. Korkunç canavar gölden çıkıp kayaya doğru yemine yaklaşmaya çalışırken, o anda oradan geçen Georgios hemen atını canavarın üzerine sürmüş ve mızrağı ile canavarın leşini yere sermiş. Canavarın başını da keserek bir ipe bağlayıp prensesin eline vermiş. Prens de bu canavarın başını kentin sokaklarından sürükleyerek hem halka teşhir etmiş, hem de canavara yem olmaktan kurtulup ailesinin yanına dönmüş oluyor. Böylece kentin insanları da bu beladan kurtulup huzura kavuşmuşlar.

Bir başka söylentiye göre, Aziz Georgios Kilikyalı bir demircinin oğludur. Büyüdükçe olumsuz işlerde ne kadar marifetli olduğunu gösterir. Çevresindeki insanları, kandırarak, onlara dalkavukluk yaparak, onları pofpoflayarak, yalan söyleyerek onların sırtından bolluk içinde yaşamını sürdürürmüş. Ancak buna dayanamayan insanlar ona orduya kurutulmuş domuz eti pazarlama gibi bir iş bularak çevrelerinden uzaklaştırır ve ondan böylece kurtulurlar. Georgios yeni işinde bütün sahtekârlık ve düzenbazlık becerilerini ortaya koyup kısa zamanda büyük bir servet sahibi olur. Ancak yaptığı sahtekârlıklar anlaşıp gün ışığına çıkınca ve olaya adalet el koyunca Georgios kaçır ve kendini dine verir. Din, tarih, felsefe ve retorik (hitabet) kitapları okuyup bilgi sahibi olur. Egemen düzen içinde piskopos olur ve İskenderiye piskoposluğuna kadar yükselir. Zaten çok becerikli olan Georgios bulunduğu

makamı da kullanarak servetine servetler katar. Devlet arazilerinin piskoposluğa geçirildiğini ileri sürerek halktan vergi toplamaya başlar, puta tapanların zengin tapınaklarını yağmalatır. Sonunda halkın şikayet ve baskıları sonunda imparatorun emri ile Georgios piskoposluk görevinden alınır ve iki yardımcısı ile birlikte zincire vurularak bir zindana atılır. Yargılama sürecinin uzamasına dayanamayan halk zindanı basar, tanrı ve insanlık düşmanı olan Georgios ile iki yardımcısını döverek öldürürler. Piskoposun feci biçimde öldürülmesi, onun yaşamı boyunca halka yaptığı olumsuzlukları, kötülükleri unutturur. Din uğrunda ölmüş, ermiş bir kişi olarak Hristiyanlık dünyasındaki saygın yerini alır.

*

Aziz Georgios

Güzel Atlar Ülkesi anlamına gelen Kapadokya, gerek doğal, gerek tarihsel, gerekse dinsel yönden de çok önemli bir bölgedir. Daha M.S. 3. yüzyıldan başlayarak Kapadokya Hristiyanlık dininin merkezi olmuştur. Kiliseler, Azizler ve kilise babaları bölgesidir. Aziz Georgios'tan başka Kapadokya'nın diğer ünlü azizleri; Kayserili Büyük Aziz Basileios, Nissa'lı Aziz Gregorios ve Nazianzos'lu Aziz Gregorios, başlıcalarıdır. Kapadokya'nın din merkezli bir bölge olması, hemen akla şu soruyu getiriyor. Acaba, Anadolu Selçuklu döneminde Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin Konya'da, Hacı Bektaş Veli'nin Sulucakarahöyük'te (Bugünkü Hacıbektaş ilçesi), Ahi Evren'in ise Kırşehir'de faaliyetlerini sürdürmeleri bir rastlantı mıydı?

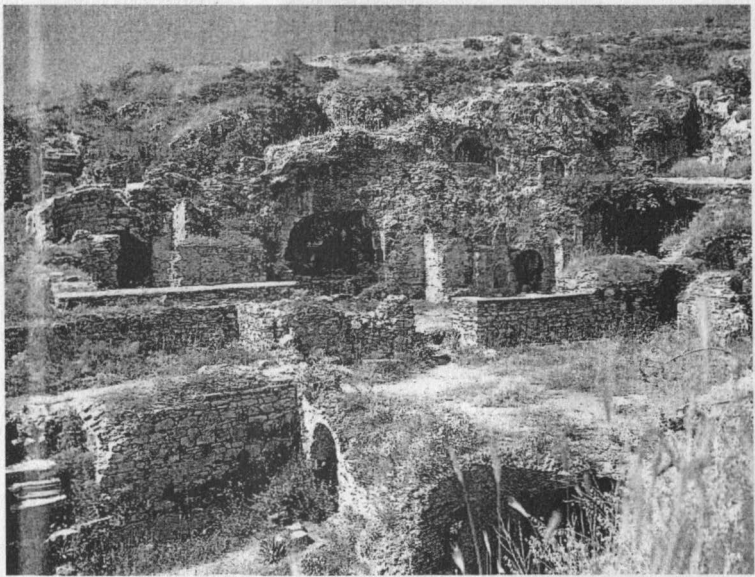
Kapadokya Bölgesi; günümüzün Nevşehir, Aksaray, Kırşehir, Kayseri, Niğde, Yozgat ve Malatya illerini içine alır. Tarihsel ve doğal zenginlikler olarak Kapadokya denilince akla Nevşehir'e bağlı Göreme, Ürgüp, Avanos, Uçhisar, Ortahisar, Çavuşin, Paşabağ, Zelve, Mustafapaşa (Sinassos), Derinkuyu ve Kaymaklı; Aksaray İline bağlı Güzelyurt ve İhlara Vadisi ile Kayseri ili sınırları içinde kalan Soğanlı Vadisi ilk akla gelen adlar ve yerlerdir. Derinkuyu ve Kaymaklı da yeraltı şehirlerine sahip önemli yerleşme yerleridir.

Orta Anadolu'daki Erciyes Dağı'nın püskürmesiyle çıkan lavların meydana getirdiği tuf kaya kütlelerinin yağmur ve rüzgar gibi doğa koşullarının aşındırması ile Peri Bacaları denilen oluşumlar meydana çıkmışlardır. Değişik bir dünyayı yansıtan bu oluşumlar, denebilir ki dünyanın en önde gelen doğa harikalarından biridir.

Kapadokya denilince akla ilk olarak Peri Bacaları, sonra da Göreme gelir. Göreme açık hava müzesinde kayalar oyularak yapılan ve içleri fresklerle süslenen şu yapılar vardır: Sıra ile Adsız Kilise, Elmalı Kilise, Azize Barbara Kilisesi, Yılanlı Kilise, Şapel, Adsız Kilise, Yemekhane, Karanlık Kilise, Çarıklı Kilise ve Kızlar Manastırı. Göreme Vadisi'nde ise Tokalı Kilise, Meryem Ana Kilisesi, Saklı Kilise ve El Nazar Kilisesi önemli kilise yapıları arasında yer almaktadır.

YEDİ UYURLAR EFSANESİ (Ashab-ı Kehf)

Hristiyanlık Filistin’de doğmuştur. Bu dinin ortaya çıktığı tarihlerde bu topraklara Roma İmparatorluğu egemendi. İmparatorluğun dini, çok tanrılı (paganizm) din idi. Tek tanrılı din yasaktı. Bu dine inananlar çeşitli baskı, zulüm ve işkence görüyorlardı. Bu nedenle ibadetlerini gizli yapmak zorunda kalıyorlardı. “Yedi Uyurlar” efsanesi, bu dinsel baskının ağır-laştığı imparator Decius (249-251) döneminde kaçıp bir mağara-ya saklanan ve orada 200/300 yıl uykuda kalan yedi gencin öyküsüdür. Bu efsane Müslümanların kutsal kitabı Kur’an’da ise “Ashab-ı kehf” adı altında geçer.

Efes’teki Yedi Uyurlar Mağara ve Kiliseleri

Söylentiye göre, Roma Çağı’nda Decius diye zalim bir imparator varmış. O zaman insanlar çok tanrılı dinlere inanırlarmış. Ancak o sıralarda, yakın zamanlarda doğan ve tek tanrılı bir din olan Hristiyanlık gizli gizli büyük bir hızla yayılı-yormuş. İmparator bunu engellemek için bu dine inananlara büyük baskılar, zulümler, işkenceler yapıyor, hatta sirklerde

aslanların önüne bile atıyormuş. Bu zalim imparatorun askerlerinin elinden kurtulan yedi inançlı genç, bir köpek ile birlikte kaçıp bir mağaraya saklanırlar. Bunlar; Yemliha, Mekselina, Mesliha, Mermuş, Debernuş, Sazınuş, Kefeştateyüş adlı yedi genç ve Kıtmir adlı köpek imiş. Batı öykülerinde ise bu yedi inançlı genç Maksimianos, Malkhos, İoannes, Markianos, Denis, Serapion ve Konstantinos adları ile geçmektedirler. Saklanma olayından haberdar olan zalim imparator Decius'un taraftarları bir gece, onlar uykudayken gelip mağaranın ağzını kayalarla kapatırlar. Gençler bu mağarada kimine göre 200, kimine göre 300 yıl uykuda kalmışlar. Nihayet bir gün mağaranın bulunduğu alanda sürüsünü otlatan çoban, mağaranın ağzındaki kayalardan birini oynatınca içeri ışık sızar. Böylece, geçen zamandan habersiz olan inançlı gençler uykudan uyanırlar.

İnançlı "Yedi Uyurlar" uyandıkları zaman müthiş bir açlık hissedirler. İçlerinden birini ekmek almak için çarşıya gönderirler. Ancak fırın sahibi, genç delikanlının verdiği paranın yüzyıllar öncesine ait olduğunu ve geçerli olmadığını söyler. Bunu duyan komşu dükkan sahipleri de koşup gelirler, çocuğun etrafını sararlar ve onu sorguya çekerler. Kimi paranın sahte olduğunu söylerken, kimisi de çocuğu kalpazanlıkla suçlar. Çocuğu St. Jean Kilisesi'ne götürürler. Bu eski parayı nerede bulduğunu sorar ve sorgularlar. Çocuk, sonunda başından geçen bütün olayları anlatır. Onlar da paranın gerçekten zalim imparator Decius zamanına ait olduğu kanısına varırlar. Genç, onlardan Hristiyanlık inancının artık serbest olduğunu, herhangi bir tehlikenin bulunmadığını, Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olduğunu, ayrıca imparatorluğun başında bulunan II. Theodosius'un (408-450) da inançlı bir Hristiyan olduğunu öğrenir. Daha sonra, başpapaz ile birlikte onları doğru saklandıkları mağaraya götürür. Böylece olayın gerçek yüzü anlaşılır. Hristiyanlar bu olayı Kutsal Ruh'un bir mucizesi olarak kabul ederler. Bu olay dinsel bağlamda da Yedi Uyurlar'a saygınlık kazandırır. Ayrıca bu olay imparatora da yansıtılır. Birer Hristiyan olarak yaşayan bu inançlı gençler zamanla yaşlanır ve ölürler. Bunlara ermiş gözü ile bakan İmparator

mağaranın bulunduğu yerde bir düzenleme yaparak bu yedi genci buraya gömmüşlerdir. İşte “Yedi Uyurlar” hakkında söylenenler bunlardır. Ancak buna benzer başka söylentiler de vardır.

*

Efes’in doğusundaki Panayır Dağı’nın doğu eteğinde yer alan mağara, “Yedi Uyurlar Mağarası” olarak bilinmektedir. İşte, uzun yıllar uykuda kalan Hristiyan dinine inanan bu yedi genç ölünce, imparator II. Theodosius zamanında bu mağarada inşa edilen mezar kiliseye gömülmüşlerdir. Bu gençler Hristiyan din şehitleri arasına girmişlerdir. Kutsal toprakları ziyarete giden Hristiyanların, haç yolu üzerinde olan Efes’teki Yedi Uyurlar’ın mezarına da uğramaları, burada bir kültün oluşmasına neden olmuştur. Zamanla burası hacıların ziyaret ettikleri kutsal bir mekan haline gelmiştir. Ortaçağ’da buraya gelen ziyaretçilerin yoğun olması ve buranın panayıra dönüşmesi nedeniyle olmalı ki, buradaki dağa Panayır Dağı adı verilmiştir. Müslüman dünyasında Asab-ı Kehf olarak adlandırılan Yedi Uyurlar Efsanesi, Müslümanların kutsal kitabı Kur’an’ın 18. suresi olan Kehf Suresi’nde de geçmektedir. Zaten, Müslümanlarca Asab-ı Kehf denmesi de bu nedenledir. Yedi Uyurlar Efsanesi, İslam sanatına da konu olmuştur. Anadolu’da Tarsus, Kahramanmaraş, Antalya ve Şanlıurfa’da da Yedi Uyurlar Mağarası olarak bilinen kutsal mekanlar vardır. Efes’teki Yedi Uyurlar Mağarası’nda 1926-1928 yılları arasında Avusturya Arkeoloji Enstitüsü tarafından kazılar yapılmıştır. Kazılar sonunda yöre insanların anlattıklarına ve Hristiyan inanışlarına uygun arkeolojik kalıntılar açığa çıkarılmıştır.

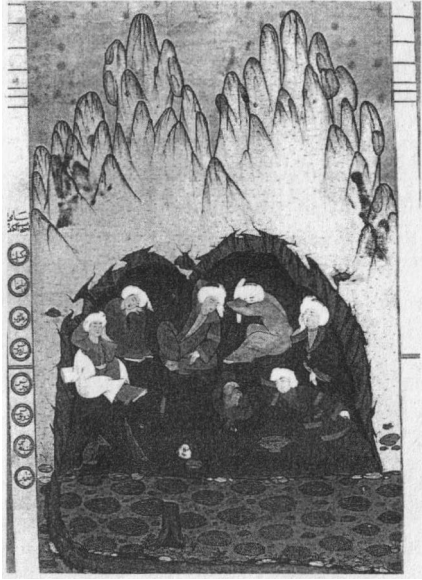
Antik Efes kenti M.Ö. 10. yüzyılda Küçük Menderes Nehri’nin denize döküldüğü Ege Denizi kıyısında kurulmuş bir liman kentidir. Nehrin getirdiği alüvyonlu toprakların denizi doldurması nedeniyle, kent bugün denizden 9 km kadar uzakta kalmıştır. Efes’te ilk kazı çalışmalarını 1869 tarihinde İngiliz arkeolog J. T. Wood başlatmış ve antik çağın yedi harika yapısından biri olan Efes Artemis Tapınağı’nı açığa çıkarmıştır. 1895 tarihinden başlamak üzere ise Avusturya bilim insanları Efes kazılarını yürütmektedirler. Birinci (1914-1918) ve İkinci (1939-1945) Dünya Savaşları nedeniyle kazılara ara

verilmiştir. Günümüzde de halen kazılar Avusturyalı uzmanlar tarafından yürütülmektedir. Kazılardan çıkan eserler Selçuk İlçesi'ndeki Efes Müzesi'nde sergilenmektedir.

Selçuk'taki Ayasuluk Tepesi'nde Hristiyanlık döneminde inşa edilmiş, Selçuklu döneminde de önemli ölçüde tahkim edilmiş bir kale bulunmaktadır. Yine bu tepede İmparator I. Justinianus (M.S.527-565) tarafından inşa ettirilen St. Jean Kilisesi bulunur. St. Jean'ın mezarı da bu kilisenin altında bulunmaktadır. Yine bu tepede bulunan ve Aydınogulları dönemi yapısı olan İsa Bey Camii de 1375 tarihinde inşası tamamlanan önemli bir yapıdır.

Antik çağın en ünlü kentlerinden biri olan Efes'te yapılan kazılarda meydana çıkarılan önemli yapıları da şöylece sıralayabiliriz. Vedius Gymnasionu, Stadyum, Bizans Hamamı, Meryem Ana Kilisesi, Liman Gymnasionu ve Hamamlar, Tiyatro Gymnasionu, Arkadiane Caddesi, Helenistik Çeşme, Büyük Tiyatro, Mermer Cadde, Celsus Kütüphanesi, Ticaret Agorası, Serapis Tapınağı, Skolastika Hamamları, Hadrian Tapınağı, Yamaç Evleri, Traian Çeşmesi, Menfis Anıtı, Domitianus Tapınağı, Devlet Agorası, Prytaneion (Belediye binası), Odeion, Özel Hamamlar, Büyük Çeşme, Doğu Gymnasionu ve Magnesia Kapısı gibi.

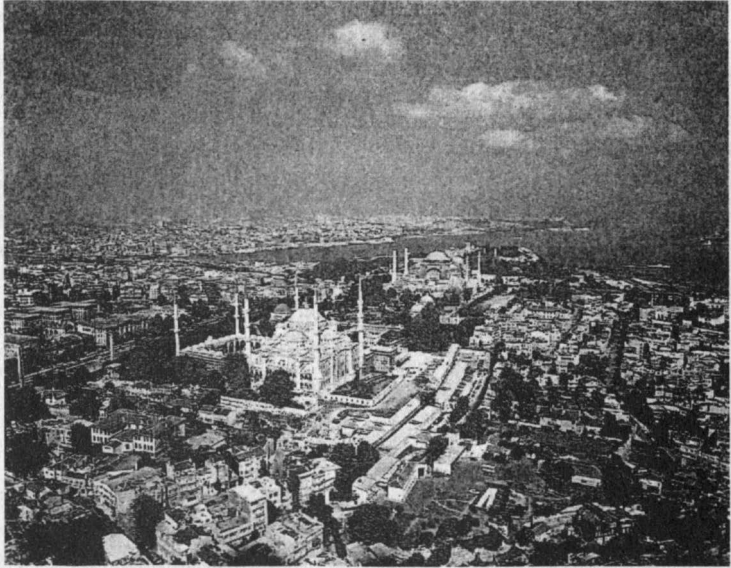
Meryem Ana'nın ömrünün son yıllarını Efes yöresindeki Bülbül Dağı'nda geçirdiği ve burada öldüğü söylenir. Bu dağdaki "Meryem Ana Evi" 1967 tarihinde Papa 6. Jean Paul'un ziyaretinden sonra Hristiyanlar için ziyaretgâha dönüşmüştür.

Mağara'da Yediuyurlar

İSTANBUL KENTİ'NİN KURULUŞ EFSANESİ (Bosphoros-Boğaziçi)

İstanbul çevresindeki yerleşmeler prehistorik çağlara kadar uzanmaktadır. Fikirtepe’de yapılan kazılarda elde edilen eserler, buradaki yerleşmeleri M.Ö. 4. bine kadar indirmektedir. Ayrıca Sultanahmet Meydanı’nda yapılan kazılarda da tarih öncesi çağlara ait kültür varlıkları saptanmıştır. Yenikapı-Marmaray Kazıları’nda ise M.Ö. 6500 yıllarına tarihlenen mezarlar saptanmıştır. Yine Altınşehir’deki Yarımburgaz Mağarası’nda da yapılan kazılarda, Eski Taş Çağın (Paleolitik Çağ) son evresi olan M.Ö. 40 000-10 000) yılları arasında burada insanların yaşadıkları gösteren bulgular ele geçmiştir.

Tarihsel Yarımada’dan Bir Görünüş

İstanbul kentinin kuruluşuna ilişkin çeşitli söylentiler vardır. Biz burada en çok ilgi gören efsaneden söz edeceğiz. Söylentiye göre bir zamanlar Yunanistan’ın Peloponessos (Mora) yarımadasında (o zamanlar ada imiş) Megara diye bir kent varmış. O zamanlar her kent ayrı bir devletmiş. Kentin nüfusu artınca toprak kalabalık nüfusu besleyemez duruma

gelmiş. Megara kenti halkının bir kısmı kentten ayrılmağa karar vermiş. Ancak nereye gideceklerine karar verememişler. Bunun üzerine, o zamanları adet olduğu üzere Delfi Adası'ndaki biliciye başvurur ve danışırlar. Bilici onlara, "gidin Körler Ülkesi'nin karşısına kentinizi kurun" der. Magaralı sakinler, biliciye "oraya nasıl gidebiliriz" diye sorarlar. Bilici de " Önce büyük bir denizi aşacaksınız, sonra dar ve uzun bir boğazdan geçeceksiniz ve tekrar bir denizi takip edeceksiniz ve karşınız yeni bir boğaz çıkacak. İşte bu boğazın sağ tarafı "Körler Ülkesidir. Onun tam karşısına kentinizi kurun" der.

Bunun üzerine Megaralılar Byzas adlı bir komutanın başkanlığında gemilere binip denize açılmış ve başlamışlar "Körler Ülkesi"ni aramaya. Ege Denizi'ni aşıp, Çanakkale Boğazı'nı geçtikten sonra Marmara Denizi'ne ulaşırlar. Tam İstanbul Boğazı'nın girişine gelince, bugünkü Topkapı Saray - Sarayburnu ve Gülhane çevresini görünce buraya hayran kalırlar ve bir de karşıya Kadıköy'ün bulunduğu yere bakmışlar ve oradaki insanların boğazın bu yakasına niçin yerleşmediklerine akıl erdirememişler. Fakat sonunda yerleşeceğimiz yeri bulduk diye sevinmişler. Burada (Kadıköy) yaşayan insanlar gerçekten kör, boğazın karşı yakasındaki güzelliği görüp oraya neden yerleşmemişler. İşte burası olsa olsa Körler Ülkesi olur demişler ve Sarayburnu'nda karaya çıkmışlar. Burada kurdukları kentlerine ise, komutanlarının adından dolayı Byzas adını vermişler. Boğaz'ın karşı yakasında insanların yaşadıkları ve hiçbir doğal güzelliği olmayan yere de "Körler Ülkesi" anlamına gelen Kalkhedon (bugünkü Kadıköy) adını vermişler.

Byzas'a gelince; Söylenceye göre Byzas, denizler tanrısı Poseidon ile baş tanrı Zeus'un kızı Keroessa'nın oğlu olup, yine bu kentin yakınında bir yerde doğmuştur. Bugünkü Haliç'in adı da Keroessa'dır. Byzas, tanrı Apollo ve Poseidon'un yardımcıları ile kendi kurduğu kentin etrafını surlarla çevirmiştir.

İstanbul Boğazı'nın (Boğaziçi) adı olan Bosphoros, "İnek geçidi", "Öküz geçidi" veya "Buzağı geçidi" anlamına gelir. Onun da kendisine göre bir efsanesi vardır:

Efsaneye göre Tanrılar tanrısı Zeus gönlünü Argos Kralı'nın kızı İo'ya kaptırır. İo'nun da Zeus'un aşkına yanıt

vermesi sonunda İo gebe kalır. Ancak karısı Hera'nın kötülüğünden korkan Zeus sevgilisi İo'yu inek kılığına sokar ve onu Hera'dan saklar. Durumdan haberdar olan Hera, inek kılığına giren İo'ya bir at sineği musallat eder. At sineği, ineği rahatsız ettiği için otlayamaz ve devamlı kaçar. İnek sürekli diyar diyar kaçarken İstanbul Boğazı'ndan da geçer. İşte o nedenle İstanbul Boğazı'na Bosporos adı verilmiştir.

Yine efsaneye göre, Bosporos'u (İstanbul Boğazı) geçen inek kılıklı İo, Keras'ın (Bugünkü Haliç) kuytu bir yerine saklanır ve orada kızı Keroessa'yı dünyaya getirir. İşte Haliç'in olan adı, Keroessa'dan gelir. Keroessa da daha sonra, yukarıda belirtildiği gibi denizler tanrısı Poseidon ile evlenir ve onlardan olan çocukları Byzas İstanbul kentini kurar.

*

İstanbul kenti M.Ö. 667 yılında kurulmuş. Kentin ilk adı kurucusundan dolayı Byzas'dır. Bundan kaynaklanan Bizantion adı M.S. 330 tarihine kadar kullanılır. Bu tarihte Roma İmparatoru I. Konstantinus (306-337), Bizantion olan kentin adını değiştirerek Konstantinopolis yapar ve bu kent aynı zamanda Roma İmparatorluğu'nun da yeni başkenti olur. Kent, geniş caddeleri, meydanları, anıtları ve güzel yapıları ile Roma'nın bir benzeri durumuna getirilir. Hatta bu yeni kente "İkinci Roma" ve "Yeni Roma" gibi sıfatlar verildi. 395 tarihinde Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla birlikte kent bu kez de Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti olur. 1453 tarihinde Osmanlıların eline geçen kent, Osmanlıların da başkenti olur. Osmanlı döneminde kent Konstantinopolis adı ile değil de Arapların kullandığı Konstantiniye adı ile anıldı. Ayrıca Osmanlı döneminde kent için Dersaadet, Der-i Aliyye ve Asitane gibi sıfatlar da kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nin 1922'de tarihe karışmasıyla birlikte kent başkentlik sıfatını yitirir. 1930 tarihinde de resmi olarak İstanbul adını alır. İstanbul adı, etimolojik olarak, Yunanca "şehir" veya "şehir doğru" anlamına gelen Εἰς Τὴν Πόλιν sözünün zaman içinde değişerek aldığı durumdur.

Üç büyük imparatorluğa başkentlik yapan İstanbul, dünya kültür mirasını bağrında taşıyan tarihsel bir kenttir. 1204 tarihindeki 4. Haçlı Seferleri sırasında kent büyük bir yağma ve tahribata uğramış, yağmalanan değerli eserler Avrupa'ya taşınmıştır.

Çemberlitaş

1453 tarihinde İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethi sırasında da kentin üç gün boyunca yağmalandığı bilinmektedir. Kentte bulunan ve korunamayan kültür değerlerinin bir bölümü geçen zaman içinde yıkıma uğramıştır. Ayakta kalan kültür varlıklarından bazılarını şöylece sıralayabiliriz. Kenti çeviren Surlar, Aya İrini, Kariye, Fethiye gibi kiliseler; Yerebatan ve Binbirdirek gibi sarnıçlar; Dikilitaş, Örne sütun ve Çemberlitaş gibi anıtlar; Anadolu, Rumeli ve Yedikule gibi hisarlar; Beyazıt, Şehzade, Fatih, Süleymaniye, Sultanahmet, Yenicaami, Rüstempaşa, Sokullu Mehmet Paşa Camii gibi camiler; Topkapı, Dolmabahçe, Yıldız, Çırağan ve Beylerbeyi gibi Saraylar; Galata, Beyazıt ve Kızkulesi gibi kuleler; ayrıca, Köşkler, Su yolları, Hamamlar, Medreseler, Hanlar, Arastalar, Çarşılar, Türbeler, Çeşmeler, Yalılar ve pek çok müzesi, sanat galerisi, tiyatrosu ve üniversiteleri ile tam bir dünya kültür ve sanat merkezidir.

AĞLAYAN KAYA EFSANESİ (Sipylos Dağı)

Manisa'da, antik çağda Sipylos adı ile adlandırılan bir dağ vardır. Günümüzde ise bu dağa Manisa Dağı denir. Bu dağda bulunan bir kayaya uzaktan bakıldığı zaman, boynu bükük, üzgün bir kadın başına benzetilir. Bu kayanın Niobe efsanesi ile örtüştüğü ileri sürülerek, bu kayaya Niobe Kaya'sı veya Ağlayan Kaya denir.

Eski çağda Manisa'nın da içinde bulunan bölgeye Lydia denilirdi. Bir zamanlar Lydia Devleti'nin başında yalan söylediği için tanrılar tarafından işkenceye tutulmuş ve lanetlenmiş Tantalos adında bir kral varmış. Bu kral Sipylos Dağı'ndaki görkemli sarayında otururmuş. Bu kralın Niobe adında güzeller güzeli bir kızı varmış. Niobe'nin çocukluğu ve gençlik yılları tanrıça Leto ile birlikte geçer. Evlenme çağına gelen Niobe Thebai Kralı Amphion ile evlenir. Niobe bu evlilikten altı kız, altı oğlan olmak üzere oniki çocuk sahibi olur. Çok çocuk sahibi olması ileriki yıllarda Niobe'nin başına iş açar ve efsaneye neden olur.

Baş tanrı Zeus ile birlikte olan güzel tanrıça Leto gebe kalır. Zeus'un karısı Hera durumu öğrenince fena halde kızar. Hera'nın hisminden korkan ve sağlıklı bir doğum yapmak isteyen Leto köşe bucak kaçır ve Delos Adası'na sığınır, orada çocukları olan Apollo ve Artemis'i dünyaya getirir.

Oniki çocuk sahibi olan Niobe, gençlik arkadaşı Leto'nun iki çocuk sahibi olmasını hafife alır. Çok çocuk doğurmakla gururlanır, kendini tanrıçadan daha üstün görmeğe kalkar. Bunu duyan Leto fena halde içerlenir. Çocukları Apollo ve Artemis'e Niobe'nin oniki çocuğunu da öldürmeleri emrini verir. Apollo Niobe'nin oğlanlarını, Artemis ise kızlarını bir çırpıda attıkları oklarla öldürürler. Ortalık kan revan içinde kalır. Bu kötü haberi duyan babaları Amphion çok üzülür ve bu acıya dayanamayıp canına kıyar ve ölür. Karısı Niobe ise çılgına döner, çocuklarının ölümleri arasında iki gözü iki çeşme ağlar, saçını başını yolar. O kadar çok ağlamış ki akacak gözyaşı kalmamış ve göz pınarları kurumuş. Tanrılardan korktukları için kimse ölümleri gömmek için Niobe'ye yardımda bulunmaz. Ölümler

açıktaki kalır. Ancak onuncu günü ölümleri gök tanrıları gömerler. Yemeden içmeden bitap kalan Niobe kendinden geçer. Bu acıya dayanamayan Niobe artık yaşamak istemez, ölmek ister. Zeus’a yalvarır ve taş haline getirmesini ister. Niobe’nin bu yalvarışlarına fazla dayanamayan Zeus onu taş haline getirir.

Niobe’nin dramını anlatan tragediyalar yazıldığı gibi, dünya müzelerinde de Niobe ve öldürülen çocuklarına ait heykellere, vazolar üzerinde ise resimlerine rastlanmaktadır.

İşte Manisa’daki Sipylos Dağı’nın yamacında bulunan,

Ağlayan Kaya

kadın başı biçiminde olan ve göz gibi düşünülen yerlerinden su sızan bu kayaya, çocuklarının ölümü nedeniyle taş kesilen Niobe efsanesinden dolayı “Ağlayan Kaya” derler.

Homeros, İlyada Destanı’nda bu öyküyü şöyle anlatır:

oynaşan su perilerinin
yatakları var derler ya, işte oralarda,
tanrı buyruğuyla taş olmuştur Niobe,
yüreğine sindirir durur a
(.....)

Güzel saçlı Niobe’nin de yemek geldi aklına,
oysa oniki çocuğu ölmüştü sarayında,
altı kızı, ergen altı oğlu.

Apollon öfkelenmişti Niobe’ye,
öldürmüştü oğullarını gümüş yayıyla,
kızlarını da okçu Artemis öldürmüştü,
Niobe güzel yanaklı Leto ile bir tutuyordu kendini,
diyordu Leto iki çocuk doğurdu, bense bir düzüne.

İki kişi, Apollo ve Artemis, öldürdü hepsini.
Ölümler yatıp kaldılar kanlar içinde,
kimsecikler yoktu onları gömecek,
herkesi taşa çevirmişti Kronos oğlu.
Göklü tanrılar gömdü ölümleri onuncu günü
işte o gün yemek geldi Niobe'nin aklına
göz yaşı dökmekten yorgun düşmüştü,
Bugün Sipylos kayalarında, ıssız doruklarında,
Akheolos ırmağı kıyısında cılarını.
(.....)

Lydia

Devleti M.Ö. 680 tarihlerinde Kral Giges (M. Ö. 680-652) ile tarih sahnesine çıkmıştır. Ancak M.Ö. 546 tarihinde ise Lydia Kral Kroisos'un (M.Ö.575-546) Pers Kralı II. Kyrus'a (M.Ö. 559-529) yenilmesiyle birlikte Lydialılar Pers egemenliği altına girerler.

Niobe'nin Çocuklarının Öldürülmesi Sahnesi

Büyük İskender'in Pers Kralı III. Dareius'u (M.Ö.336-330) yendiği M.Ö. 334 tarihine kadar geçen zaman içinde Perslerin egemenliği altında yaşarlar. Bilindiği gibi tarihte ilk para Lydialılar tarafından basılmıştır. Başkentleri Manisa'nın Salihli ilçesi yakınlarındaki Sardes'tir. İlk çağda, Sardes'ten başlayan "kral yolu" İran'daki Susa kentine kadar uzanırdı. Lydia Uygarlığı M.Ö. 300 yıllarına kadar sürmüştür.

HERMAPHRODİTOS VE SALMAKİS EFSANESİ

(Hermaphrodite)

Hermaphroditos hem erkekliği, hem de dişiliği olan tanrısal bir yaratık olup, güzellik tanrıçası Aphrodit ile tanrıların habercisi, tüccarların ve hırsızların koruyucusu olan tanrı Hermes'in oğludur. Salmakis ise kırlarda, ormanlarda, sularda yaşayan tanrısal dişi bir varlık olup bir pınar (su) perisidir.

Efsaneye göre bir zamanlar, Muğla'nın bir ilçesi olan Bodrum'un hemen yanında ve deniz kıyısında bugün Bardakçı denilen yerde, eskiden Salmakis diye anılan bir tatlı su pınarı varmış. Her tarafı yemyeşil ve ağaçlarla kaplı olup kuşların cıvı cıvı öttüğü ve cennetten bir köşe olan Bardakçı'nın ortasında suları berrak nilüferlerle kaplı bir göl varmış. Bu göl, işte suları tatlı olan bu pınarın suları ile beslenirmiş. Bu güzel gölde de Salmakis adında nymphe denilen bir peri yaşarmış. Avcı tanrıça Artemis'in perilerinden olmadığı için ok, yay kullanmaz ve ormanda yaşayan hayvanları öldürmezdi. Hep, çırıl çıplak göle girer yıkanır, rüzgarın uçuşturduğu saçlarını toplar ve gölün berrak sularını ayna gibi kullanıp tarardı, kendi kendine türküler söyler, kırlardan çiçekler toplar saçına veya çelenk şeklinde yapıp boynuna takardı.

Bir zamanlar Bardakçı Düzlüğü'nün bir yanında tanrı Hermes'in, öbür yanında da tanrıça Aphrodit'in tapınağı varmış. Bu iki tanrının birleşmesinden nur topu gibi doğan çocuğa, anne ve babası kendi adlarını birleştirerek Hermaphroditos adını koyarlar.

Yine böyle bir gün Salmakis göl kenarında çiçek toplarken, göl kenarına gelen yakışıklı bir delikanlı ile karşılaşır. Salmakis, daha

Hermaphrodite Heykeli

yeni çocukluk çağından kurtulan bu çekingen ve mahcup yakışıklı gence yaklaşıp. Bu delikanlının adı Hermaphroditos'dur. Hermaphroditos'taki büyüleyici güzellik Salmakis'in gönlünü çalar ve Salmakis tanrılara yalvararak delikanlıya yanaşır ve "Sen bir tanrı mısın değil misin bilemem. Eğer bir tanrı isen kesinlikle sevgi tanrısı Eros olmalısın. Ne mutlu seni doğuran anaya, seni emziren sütanneye ve kardeşlerine. Sana gelin olarak varan kız da onlardan yüzbin kere daha mutlu olmalı. Bugüne kadar evlenmediysen gel birlikte olalım. Eğer evli isen de gel şurada bir kaçamak yapalım, benim mutluluğum hırsızlama ve çalma bir zevk olsun" der ve yalvarır. Ancak delikanlı o ana kadar aklından hiç böyle bir şey geçirmemişti, utancından yüzü kızardı ve "git işine" der gibi Salmakis'i itti. Salmakis korkudan uzaklaştı ve bir ağacın arkasına saklanıp, delikanlıyı gözlemeye başladı. Gölün kıyısına gelen Hermaphroditos önce ayaklarını suya soktu, sonra etrafına baktı ve kimsenin olmadığını görünce soyunup, çıplak olarak göle girer ve yüzmeye başlar.

Aşk ateşi ile gözü kararan Salmakis yerinde duramaz, büyük bir mutluluk ve sevinçle "artık benimsin" diyerek elbiselerini hızla çıkardıktan sonra, yaydan fırlayan bir ok gibi kendini göle atar. Delikanlıyı, kollarından ve bacaklarından bir ahtapot gibi sarar ve bağrına basarak gölün derinliklerine doğru çeker. Delikanlı kendini kurtarmak için büyük çaba harcarsa da kurtaramaz. Hermaphroditos'a durmadan öpücükler konduran Salmakis,"artık seni elime geçirdim, seni bırakmam, benden ayırlamazsın" der. Tanrılara da seslenerek: "Ey tanrılar bu genci ne kadar sevdiğimi biliyorsunuz. Ne olur bizi birbirimize kavuşturun" diye onlara yalvarır.

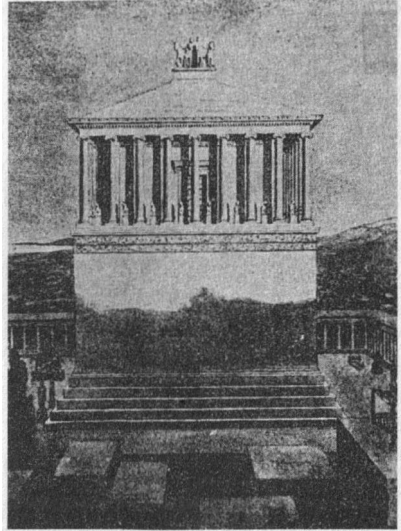
Salmakis'in böyle içten yalvarmalarına dayanamayan tanrılar, Salmakis'in dileğini yerine getirirler. Kızla gencin vücutlarını tek bir vücutta birleştirirler. Ne erkek, ne de kız olan bu bir tek vücuda "Hermaphrodit" denmiştir. İşte Salmakis efsanesi de böyle ortaya çıkmıştır.

Hermaphrodit, güzel sanatlar dalında da yerini almış ve pek çok heykeltıraşa, ressamı konu olmuştur. İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde gayet iyi korunmuş bir Hermaphrodit heykeli sergilenmiş durumdadır.

*

Bardakçı'nın bağlı bulunduğu Bodrum, önemli bir yerleşme yeridir. Bodru'm antik çağdaki adı Halikarnassos'tur. "Tarihin babası" denilen ünlü tarihçi Herodot da Halikarnassos'ludur. İlk çağda inşa edilen ve dünyanın yedi harikasından biri olan Mausolleion Mezar Anıtı da buradadır. Bu anıt M.Ö. 350 tarihlerinde Karia Satrapı Mausollos için karısı Artemisia tarafından yaptırılmıştır. Anıt ünlü mimar Pytheos'un eseridir. Anıtın kabartmaları, dönemin ünlü heykeltıraşlarından Skopas, Leokhares, Briaksis ve Timotheus'un eseridir. Bu anıtın kabartma ve mimari parçaları Rodos Şövalyeleri tarafından 1402 tarihinde inşa edilen St. Petrus Kalesi (Bodrum kalesi) inşasında kullanılmıştır. Petrus adı da zaman içinde değişerek Bodrum şeklini almıştır.

1846'da İngiliz büyük elçisi Lord Stratford Bodrum Kalesi inşasında kullanılan Mausolleion Mezar Anıtına ait mermer kabartmaları Osmanlı padişahı Sultan Abdülmecit'in (1839-1861) izni ile yerlerinden söktürüp Londra'ya taşıtmış, 1857 tarihinde de Newton tarafından mezar anıtı alanında yapılan kazılar sonunda açığa çıkarılan heykel ve kabartmalar da yine Sultan Abdülmecit'in izniyle İngilizler tarafından Londra'ya taşınmış ve dünyaca ünlü

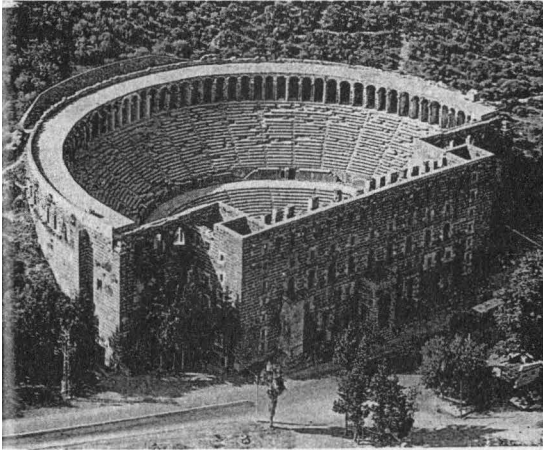
Mausolleion Mezar Anıtı

British Museum'da sergilenmiştir. Cumhuriyet döneminde Bodrum Kalesi büyük bir onarım görmüş olup, günümüzde de "Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi" olarak hizmet vermektedir. Sualtı kazılarından çıkarılan eserler bu müzede sergilenmektedir. Kentte bulunan ve Roma Çağı'nda inşa edilen antik tiyatro da önemli ölçüde onarım görmüştür.

ASPENDOS'LU BELKIZ EFSANESİ

Söylenceye göre Aspendos kralının bir kızı varmış. Kızın adı Belkız imiş. Kız, zamanla büyümüş, serpilip gelişmiş ve evlenme çağına gelen, güzeller güzeli genç bir kız olmuş. Kızın güzelliği dilden dile dolaşmaya başlamış. Kızı istemeye gelen giden o kadar çokmuş ki, fakat kral kızını kimseye vermezmiş. Akdeniz'in, Anadolu'nun bütün kralları bazısı kendine, bazısı da oğluna almak istemiş. Ancak Aspendos Kralı, kızının henüz evlilik çağına gelmediğini ileri sürerek onları başından savarmış.

Gel zaman, git zaman kız büyümüş, olgunlaşmış ve evlenecek çağa gelmiş, ayrıca kızı istemeye gelen giden de o kadar çok kişi olunca kral bakmış kurtuluş yok, kızı evlendirmeye karar vermiş. Ancak, kızı isteyen çok olduğundan kral şöyle bir fikir atmış ortaya. "Bir yarışma düzenleyelim. Aspendos kentimiz için en yararlı ve en güzel işi yapana Belkız'ı verelim demiş".

Aspendos Tiyatrosu

Demiş ve hemen; "Kim Aspendos kenti için en yararlı, en güzel işi yaparsa Aspendos Kralı kızını ona verecek" diye ilan etmiş. Bu haber bütün ülkeye ve komşu krallıklara yayılmış. Belkız'la

evlenmek isteyen insanları almış bir düşünce. Hele bir de iş yarışmaya kalınca, krallar dahil, kendine güvenen herkes, hatta dağdaki çoban bile başlamış düşünmeye. "Acaba Aspendos için nasıl bir şey yapsam da kral kızı Belkız'a sahip olsam" diye.

Onlar düşünce dursunlar, bazı eli çabuklar işe çoktan başlamışlar bile. Mimarlar en güzel yapılar, heykeltıraşlar en güzel heykeller, ressamalar en güzel resimler yapmaya, ozanlar en güzel şiirler yazmaya, türküler derlemeye, bilginler yararlı buluşlar bulmaya, filozoflar yeni düşünceler ortaya atmaya, kısacası herkes kendi düşüncesine göre uygun bulduğu en güzel ve yararlı işi gerçekleştirmeye kalkar.

Sonunda yarışma günü gelir çatar.

Kral, yapılan işleri sıra ile görmek için kent içinde dolaşmaya başlar. Önce ozanların yazdıkları şiirleri, derledikleri türkülerini dinler; sonra sıra ile heykeltıraşların yaptıkları birbirinden güzel heykelleri, ressamaların yaptıkları resimleri, bilginlerin buluşlarını, filozofların düşüncelerini dinler. Kral yapılanları gördükçe, içinden de güzel, yararlı veya yararsız dermiş. Kral daha sonra mimarların yaptıklarını tek tek gezmiş. Bakmış ki kimi Aspendos kenti içinde bir köprü, kimi bir çeşme, kimi bir sokak, kimi bir saray, kimi de bir tapınak yapmış. Fakat bir yere gelmiş bakmış ki kilometrelerce uzaklardan iki üç katlı kemerli suolları üzerinden Aspendos kentine gelen suların güröl güröl aktığını görür. Kral içinden büyük bir sevinç ve heyecanla “İşte Aspendos kenti için yapılan en güzel ve hayırlı iş budur” demiş.

Kral böyle demiş ve tam “ Belkız kızımızı Aspendos’a su getirerek en güzel işi yapan bu kişiye veriyorum” demek üzereyken, uzaktan koşarak gelen kralın adamlarından biri soluk soluğa krala yaklaşır ve ileride, bugüne kadar hiç görülmemiş bir yapının inşa edildiğini söyler. Kral merak eder ve “o halde gidip o yapıyı da görelim” der.

Kral ve etrafındakiler anılan yere vardıklarında, yarım yuvarlak şekilde olup geniş bir alanı kaplayan büyük bir yapı (tiyatro) ile karşılaşır. Yapının içine girdiklerinde yarım-yuvarlak sıralar halindeki oturma yerlerini, heykellerle süslü sahnesi ile büyük bir alanı içeren böyle bir yapıyı kral ilk defa görüyordu. Kral, yapı içindeki basamaklardan çıkarak en üst bölümdeki galeriye gelince burada oturarak aşağı yönde yapının sahne kısmına doğru bakarak etrafı seyrederek. O an kralın kulağına, aşağıdan dalga dalga yayılarak gelen ve sürekli yinelenen

“kral Belkız’ı bana verecek” sesini duyar. Kral bu sesin nereden geldiğini araştırmaya çalışır, acaba rüzgar uğultusu mu diye. Kral bir de bakmış ki, aşağıda düzlükte bir genç dolaşmakta ve kendi kendine “kral Belkız’ı bana verecek” diye söylenerek durmadan bu sözü yinelemektedir.

Gencin ağzından fısıltı biçiminde çıkan bu sözler büyüye büyüye net bir şekilde kralın ve yanındakilerin kulaklarına gelir. Kral o güne kadar duymadığı böyle sihirli bir sese, görmediği böyle bir yapı karşısında şaşırıp kalır ve hemen kararını verir. “Kızım Belkız’ı Aspendos için en güzel ve en yararlı yapıyı yapan bu gence veriyorum” der.

Böylece Aspendos Kralı’nın kızı Belkız ile Aspendos için en güzel ve en yararlı eseri ortaya koyan bu genç kırk gün kırk gece süren görkemli bir düğün sonunda evlenmişler. Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine.

*

Yukarıda, inşasına neden olan efsanenin anlatıldığı bu yapı, Aspendos Tiyatrosu’dur. Halk arasında bu tiyatro, Belkız’ın adından dolayı Belkız Tiyatrosu, Aspendos harabeleri de Belkız Harabeleri olarak bilinmektedir.

Aspendos Su Kemerleri

Aspendos, Antalya ili sınırları içinde ve doğu yönde yer alan antik bir kenttir. Kentteki tiyatro binası Roma İmparatorluk Çağı'na aittir. M.S. 2. yüzyılda imparator Markus Aurelius (161-180) zamanında inşa edilmiştir. Tiyatro yarım yuvarlak bir plana sahiptir. Yapının mimarı Zenon'dur. Bu görkemli yapı, antik çağdan günümüze gelen ve en iyi şekilde korunan tiyatrodur. Anadolu Selçukluları döneminde saray olarak kullanıldığı için yapı çok iyi korunmuştur. Tiyatro onbeşbin kişi kapasiteli olup, bir tepeye dayanmasına karşın oturma yerleri tonoz kemerler üzerine oturtulmuştur. En arkada bulunan revaklı galeri ise sonradan eklenmiştir. Sahne binası çok katlı olup, zamanında heykellerle süslüydü. Sahne binasının her iki yanındaki giriş (parados) bölümleri üzerinde yer alan Yunanca ve Latince yazıtlarda, Crispinus ve Auspicatus adlı iki kardeşin, tiyatroyu ülkenin tanrıları ile imparator ailesinin şerefine adadıkları belirtilmektedir. Tiyatro büyük ölçüde onarım görmüştür. Günümüzde de ziyarete açık olan tiyatro, zaman zaman çeşitli sosyal, kültürel, sanatsal etkinliklerine, opera ve bale festivallerine mekan olmaktadır.

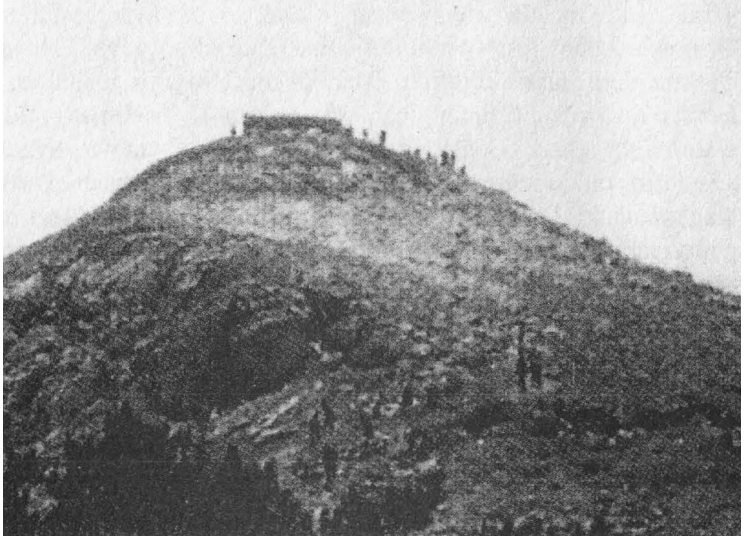
Aspendos antik kentinde bulunan ünlü tiyatro yapısından başka; kent kapıları, agora (pazar yeri), bazilika (yönetim binası), portiko, bouleuterion (kent meclisi binası), nymphaion (çeşme), akuadük (su kemerleri), hamam, gymnasium, stadion ve diğer yapı kalıntıları görülebilir.

SARIKIZ EFSANESİ

13. yüzyılda Asya'da Moğol baskılarına dayanamayıp Anadolu'ya gelen Türkmenlerin bir bölümü Adana yöresinde Toros Dağları'nda konar-göçer olarak yaşamaya başlarlar. Ormanda ağaç kesip biçtikleri için, Tahtacılar veya Tahtacı Türkmenleri olarak bilinirler. İstanbul'un fethi için donanmaya gereksinimi olan Osmanlı padişahı Sultan II. Mehmet'e, İda Dağı'ndaki (Kaz Dağı) ormanlarda gemi yapmaya uygun ağaçların bulunduğu bildirilmesi üzerine, Padişah Toros Dağları'ndaki Tahtacı Türkmenlerinin bir kısmını İda Dağı'na getirtir. Tahtacılar, ormanda yıllar süren, gemi yapımına uygun ağaçları keser ve biçerler. İşleri biten Tahtacılar, Padişah'a başvurarak tekrar yörelerine dönmek için izin isterler. Padişah da, yerlerinden memnunsalrı İda Dağı'nda kalabileceklerini söyler. Bunun üzerine İda Dağı'nda kalırlar. Tahtacı Türkmenlerinde kaz kutsal bir hayvandır. İç giysilerinin yakalarına kaz ayağı işlerler. Bunu uğur ve bereket sayarlar. O nedenle yaşamlarını sürdürdükleri ormanında ağaç kesip biçtikleri, dağında hayvanlarını güttükleri ve geçimlerini sağladıkları, Sarıkız efsanesine de konu olan İda Dağı'na da Tahtacı Türkmenlerinin "Kaz Dağı" adını vermelerinden daha doğal bir şey olmasa gerek. Ayrıca Kaz Dağı, Sarıkız efsanesinden başka pek çok efsaneye de konu olmuştur. Tahtacı Türkmenlerine "Çepni" de denir. Çepni 24 Oğuz boyundan biridir. Sözcük olarak "nerede bir düşman görse hemen savaşı" anlamına gelir. Günümüzde, Trabzon'un Şalpazarı ilçesi ve çevresinde de Çepni Türkmenleri yaşamaktadırlar.

Kaz Dağı'nda konar-göçer olarak yaşamlarını sürdüren Tahtacı Türkmenleri, özellikle 16. yüzyıldan başlayarak inançları nedeniyle -Anadolu'nun diğer birçok bölgesinde olduğu gibi- sünni ve devşirme Osmanlı yönetiminin bağınazlığından kaynaklanan büyük baskılar nedeniyle köyden, kentten uzak dağlara, vadilere adeta hapsedilmişler. Özellikle inançlarından dolayı potansiyel suçlu sayılmış, büyük zulüm ve kıyım görmüşlerdir. Ancak 1862 tarihinde Bursa'da Anadolu Ortakol Teftiş Nazırı olarak görev yapan Ahmet Vefik Paşa'nın, bölgesindeki konar-göçerlerin yerleşik düzene geçmelerini

zorunlu kılması üzerine, Tahtacı Türkmenleri Kaz Dağı eteklerinde ve Edremit Körfezi kıyısında inşa ettikleri evlerine yerleşirler.

Sankız Tepesi

İşte Türkmenlerin konar-göçer yaşadıkları Kaz Dağı ile ilgili pek çok efsane vardır. Bulardan en önemlisi kuşkusuz Sarıkız efsanesidir. Yöreyle özdeşleşen Sarıkız efsanesinden söz etmemek büyük eksiklik olur. Sarıkız efsanesi ülkemizin değişik yerlerinde değişik biçimlerde anlatılır. Biz burada, Edremit/Akçay/Tahtakuşlar Köyü'nde anlatılan Sarıkız efsanesinden kısaca söz etmeye çalışalım.

Ayvacak yöresinde yaşayan ve çobanlık yapan Cılbak Baba (*), karısı ölünce küçük yaştaki kızını da yanına alıp Edremit'in Güre Köyü'ne gelir. Burada da çobanlığa devam eder. Koyunlarla dağa gider- gelir. Kızını yanından hiç ayırmaz. Meşgul olsun diye ona da birkaç kaz alır. Baba yaşlanınca, kız da büyüyünce ikisinde de ermişlik olayları başlar. Gün gelir

* Cılbak: Çıplak, kırsal alan, ağaçsız alan.

Baba iyice yaşlanır, kızını köyün imam olan ailesine emanet edip hacca gider. Uzun süren hac sırasında köyün gençleri kızın etrafında dolaşmaya başlar ve kıza evlenmek önerisinde bulunurlar. Kız bu önerileri kabul etmeyince de çok çirkin dedikodular çıkarırlar. Bu dedikodular iftiraya dönüşür. Hac'dan dönen ve bütün bu dedikodu ve iftiraları duyan yaşlı baba, köylüler tarafından dışlanınca kimsenin yüzüne bakamaz olur ve kızını öldürmeye karar verir. Sabahleyin, dağa gitmek üzere kızı ile birlikte evden çıkacakları zaman, köyün çocukları çevreden kıza bozuk yumurta atarlar. Yumurta sarıları içinde kalan kıza çocuklar "Sarıkız" adını takarlar. Baba ile kız köyün dışına çıkınca, kız babasına, bütün bu söylenen dedikodu ve iftiraların yalan olduğunu söyler, babasına kabul ettiremeyince de iftiracılar beddua da bulunur ve onlara lanetler yağdırır. Baba ile Sarıkız, Kaz Dağı'ndaki, günümüzde Sarıkız Tepesi denilen tepeye çıkarlar. Baba önce aptes almak için kızından acele su ister. Elindeki taşı uzatarak Ege Denizi'ne daldıran Sarıkız anında suyu babasına verir. Verilen suyun tuzlu olduğunu anlayan baba, bu defa da kızından tatlı su ister. Anında verilen tatlı sudan şüphelenen baba, niçin daha önce tuzlu su verdiğini sorar. Kız da "acele ettiğin için" diye karşılığını verir. Bu durumda kızının ermiş olduğuna inanan baba, yapılan bütün dedikodu ve iftiralara inandığı için pişman olur, kızının yüzüne bakamaz ve kızından kendisini affetmesini ister. Sonra da kızına, orada kendisini beklemesini, biraz dolaşip gezdikten sonra da döneceğini söyler. Fakat baba ayrılıp gözden kaybolunca, dağın tepesini korkunç derecede siyah bir bulut kaplar. Dağda sürülerini yayan çobanlar bunun tehlike işareti olacağını düşünerek kendilerini ve sürülerini toplayarak korumaya alırlar. Gök gürlemesi ve şimşeklerin çakması ile birlikte müthiş bir yağmur yağmaya başlar, seller akar. Yağmur kesilip bulutlar kalkınca, çobanlar sürülerini tekrar yayarlar. Bu arada çevreyi gezdiklerinde iki ayrı tepenin üzerinde baba ile Sarıkız'ın cesetleri ile karşılaşır. Çobanlar, onları bulundukları yerlere gömerek taşlardan türbeler yaparlar. İşte bu tepelerden biri, bu günkü adı ile Cılbak Baba Tepesi, diğeri ise Sarıkız Tepesi'dir. İnançları gereği olarak yöre halkı her yıl ağustos ayında, ermiş olduklarına inandığı Sarıkız ve Cılbak

Baba'nın Kaz Dağı'ndaki türbelerini ziyaret ederler, hayırlarını verir, dualarını okur, toplu semah dönmeleri ile birlikte ziyaretlerine son veriler.

*

Tahtakuşlar Köyü Özel Etnografya Galerisi

Kaz Dağı'nın güneyinde ve Edremit Körfezi kıyılarında antik çağlardan kalan önemli yerleşme yerleri vardır. Bunlardan kaplıcaları ile ünlü Güre'de Astyra, Altıoluk'ta Antandros, Burhaniye'de ise Adramyttion antik kentleri yer alır. Körfezin batı ucuna yakın yerde ise, ünlü düşünür Aristoteles'in üç yıl felsefe dersleri verdiği Assos (Behramkale) antik kenti yer alır. Assos'da bulunan; Kent surları, Athena Tapınağı (M.Ö.530), Tiyatro, Agora, Gymnasion, Bouleuterion, Hellenistik ve Roma dönemi nekropleri, I. Murat Camii, Osmanlı köprüsü görülmesi gereken önemli mimari yapı ve kalıntılarından bazılarıdır.

Ayrıca, tanınmış turizm beldesi Akçay'a 5 km uzaklıktaki Tahtakuşlar Köyü'nde ise, UNESCO ödüllü Türkiye'nin ilk köy müzesi olan "Tahtakuşlar Köyü Özel Etnografya Galerisi" adı altındaki müze bulunur.

BALIKLIGÖL EFSANESİ / HALİL-ÜR RAHMAN GÖLÜ

“Halil-ür Rahman Gölü” olarak bilinen Şanlıurfa’daki “Balıklı Göl” önemli bir efsaneye konu olmuştur. Efsane, çok tanrılı dinlerin egemen olduğu, Nemrut’un da kral olduğu dönemde, Yahudi Peygamberi İbrahim’in çocukluk çağlarında iken putların bulunduğu puthaneye girerek putları kırması ve sonraki gelişen olayları içerir.

Nemrut çok zalim bir kralmış. Dünya kurulalıdan beri onun gibi halkına zulüm yapan bir kral henüz dünyaya gelmemiştir. Kral Nemrut bir gece çok kötü bir düş görür. Sabahleyin kalkınca bütün bilicileri çağırır, gördüğü düşü anlatır ve onların yorumlamalarını ister. Bilicilerin yorumu çok can sıkıcıdır. Bilicilerin yorumuna göre, o yıl doğacak olan çocuklardan biri büyüyünce onu (kral Nemrut’u) öldürüp tahtına geçeceği yönündedir. Bunun üzerine kral Nemrut, bir emir yayınlayarak o yıl doğacak olan bütün çocukların öldürülmesini emreder. Bu emir, askerleri aracılığı ile ülkenin en ücra köşelerine kadar duyurulur.

İbrahim’in Ateşte Yakılışı

Zorbalar katliama başlamışlardır bile. İbrahim’e gebe olan Sara bu haberi duyunca köşe, bucak demez kaçır ve bir mağaraya sığınır. Vakti saati gelince İbrahim dünyaya gelir. Sara, ona ağaç dallarından bir beşik yapar. Onu ceylan sütü ile besler. Kimse kuşkulanasın diye günlük işlerini normal olarak yürütür. İbrahim yedi yıl bu mağarada kalır. Bir gün Nemrut’un askerleri çocuk İbrahim’i mağarada bulurlar. Hemen kralın huzuruna çıkarırlar. Ancak aradan uzun yıllar geçtiği için Nemrut geçmişte olanları

unutmuştur. Çocuğu korumasına alır. Günler geçer, çocuk daha da büyür ve gelişir, delikanlılık çağına ulaşır.

Kral Nemrut gün geçtikçe daha da zalimleşir, halkın putlara tapması için baskılarını daha da artırır. İbrahim düşünmeye başlar ve insanların kendi elleriyle yaptıkları putlara, tekrar tanrı diye tapmalarına bir anlam veremez. Putların tanrı olamayacağını düşünür. Düşüncelerini halka da anlatır, ancak korku nedeniyle insanlar arasında ilgi görmez. Dolayısıyla düşüncelerini kimseyle paylaşamaz. Ancak İbrahim, Kral Nemrut'un evlatlık olarak aldığı Zeliha ile düşünceleri örtüşmeye başlar.

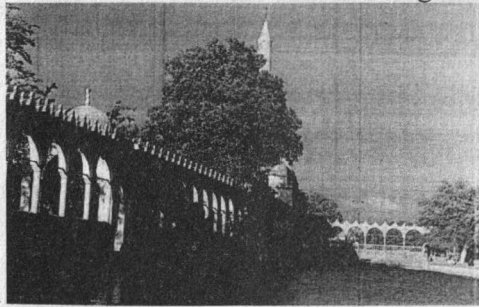
Bir bayram günü büyük bir tören yapılır. Herkes bu törene katılır. Bunu fırsat bilen İbrahim, putların bulunduğu salona girer. Elindeki balta ile bütün putları kırar, işi bittiğinde de baltayı büyük putun omuzuna asıp salondan ayrılır. Tören sonunda saraya dönenler, bütün putların kırıldığını görünce dehşete kapılırlar ve durumu hemen Kral Nemrut'a iletirler. İbrahim'in düşüncelerini beğenmeyen ve ona karşı olan rahipler, törene sadece İbrahim'in gelmediğini, o nedenle putları İbrahim'in kırmış olabileceği düşüncesinde birleşirler.

Nemrut bir araştırma kurulu oluşturup, soruşturma yapar. Önce İbrahim sorguya çekilir. İbrahim'in yanıtı, "Balta büyük putun omuzunda olduğuna göre bu işi o yapmıştır" şeklinde olur. Nemrut fena halde öfkelenir ve "Taştan olan put nasıl olur da baltayı alıp diğer putları kırar" der. İşte o zaman İbrahim der ki "Siz kendi ellerinizle taştan putlar yapıyorsunuz, sonra da karşınıza geçip tanrı diye onlara tapıyorsunuz. Bu putlar gerçekten tanrı iseler, niçin en büyük put olan tanrı, diğerlerini kırmamın" der.

"Tanrılara hakaret ediyor" diye bütün insanlar İbrahim'in üzerine yürür. Kral Nemrut hemen buna engel olur ve İbrahim'in yakılmasını emreder. Kral Nemrut bir buyruk yayınlar ve Halil-ür Rahman Gölü'nün bulunduğu alana odunlar yığılmasını ister. Dağ gibi yığılı böyle bir odun yığınının çıkacak olan alevlere yaklaşmak ve İbrahim'i ateşin içine atmak zor olacağından, Şanlıurfa Kalesi'ne "mancınık" görevi yapması için iki sütun diktilir. Bu iki sütun arasına gerilecek halatlarla İbrahim fırlatılıp, ateşe atılacak. İbrahim'e âşık olan

Zeliha, bütün yalvarmalarına karşın babası Nemrut'u ikna edip kararından caydıramaz. Nihayet infaz günü gelir ve İbrahim sütunlar arasına gerilen halatlar aracılığı ile dağ gibi alevlerin göğü yaladığı ateşin içine fırlatılır. İbrahim tam ateşin içine düştüğü an birden bire bir mucize olur ve alevler berrak bir suyun oluşturduğu göle, odun parçaları da balıklara dönüşür. Bu göl, Balıklı Göl de denilen bugünkü Halil-ür Rahman Gölü'dür. İbrahim ateşe atılırken, buna dayanamayan Zeliha da kendisini ateşe atar. Zeliha'nın düştüğü yerde de alevler suya dönüşür ve bir göl oluşur. Bir söylentiye göre de günlerce ağlayan Zeliha'nın gözlerinden akan yaşlar bir göl oluşturur. İşte bu göl de bugünkü Ayn-ı Zeliha Gölü'dür.

Göl kutsal bir mekan olduğundan, balıkları da kutsal

Halil-ül Rahman Gölü

sayıldığından kimse dokunmaz. Balıkları avlamaya veya onlara fenalık yapmaya kalkanların başına büyük kötülükler ve felaket geleceğine inanılır. İşte Halil-ür Rahman veya Balıklı Göl hakkında

söylenen efsane böyledir

*

Onbin yıllık bir geçmişi olan ve İbrahim, Eyyup ve Şuayb gibi peygamberlerin yaşadığı bir kent olduğu için "Peygamberler Şehri" olarak bilinen Şanlıurfa, kültür ve uygarlığın dünyaya yayıldığı bölge olması nedeniyle arkeoloji literatüründe "Bereketli Hilal" diye adlandırılan topraklar üzerinde kurulmuştur.

Balıklı Göl çevresinde görülmeye değer yerleri şöylece sıralayabiliriz: Yarım Kubbe, Halil-ür Rahman Camii, Halil-ür Rahman Gölü, Rızvaniye Camii, Ayn-ı Zeliha Gölü, Şanlıurfa Kalesi, Mevlüdü Halil Camii, İbrahim Peygamber'in doğduğu mağara, Hasan Padişah Camii... gibi.

KUTSAL MENDİL EFSANESİ

Hristiyanların peygamberi İsa'nın 5. yüzyıl sonlarına kadar yapılan resim, mozaik, duvar resimlerinde ve olasılıkla da ikonalarda sakalsız ve genç delikanlı olarak betimlenmiştir. Ancak 6. yüzyıldan başlayarak betimlenen İsa figürleri gür saçlı ve sakallı olarak işlendiği görülmektedir. İsa'nın böyle değişik bir yüz ile betimlenmesi bir efsane ile ilgilidir.

Efsaneye göre, Hristiyanlık dinini kabul eden Edessa (Şanlıurfa) prensi Abgaros İsa'nın uğradığı işkence ve eziyetler sırasında hastalanır. Prens, hastalığına şifa da bulunması için İsa'ya bir elçi göndererek Edessa'ya gelmesi ricasında bulunur. İsa'ya gönderilen elçi Ananias, aynı zamanda usta bir ressamdı. Prens Abgaros, elçiye, bir de İsa'nın resmini yapması emrini vermişti. Elçi, prensin mektubunu İsa'ya sunduktan sonra İsa'nın resmini yapmaya çalışır. Ancak İsa'nın etrafını saran kalabalık nedeniyle elçinin resim yapması güçleşir. Ananias en azından yüksek bir yere çıkıp oradan İsa'nın resmini çizmeye çalışır. Ancak bunda da başarılı olamaz. İnsanların en gizli düşüncelerini bile sezen İsa, bunun üzerine yüzünü yıkamak ister ve uzatılan bir mendil ile yüzünü kurular ve bu mendili de elçi Ananias'a verir. İsa'nın yüzünün resmi mendilin üzerine çıkmıştır. Bu kutsal mendil, yani "Agion Mandilion" nedeniyle Edessa prensi Abgaros sağlığına kavuşur. Daha sonra prensin emri ile bu mendil bir tahta üzerine gerdirilip kentin ana kapısı üzerindeki bir nişin içine konularak korunur. Ancak zamanla putperestlik Edessa'ya yeniden egemen olunca, bu resmi tahripten kurtarmak isteyen bir piskopos, resmin bulunduğu

Kutsal Mendil İkonası

nişin önünü bir duvar ile ördürür. Bundan sonra yüzyıllar geçer, çaresizlik içinde kalan Hristiyanlar duvarı kaldırarak, niş içindeki resmi açığa çıkarırlar. Vaktiyle resmin önünde yakılmış olan kandilin hala yandığını söylerler.

Bu efsane her yıl kiliselerde yinelenir. Kilise bu efsaneyi yaşatmak için üzerinde İsa'nın resmi bulunan söz konusu beyaz mendili resim halinde yaptırmıştır.

Edessa kenti 544 yılında Hüsrev I. Anuşirvan başkanlığındaki İran ordusu tarafından kuşatılır. Kutsal mendil resminin bulunuşunu bildiren efsanenin de bu muhasaranın yapıldığı sıralarda ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Yine bir efsaneye göre, bu kuşatma sırasında bir gece Edessa piskoposu Evlalius'a görünen insanüstü bir kadın hayaleti, Piskopos'a, "İnsan eliyle yapılmamış bir resim" ile bir ayin yapılması gerektiği ve bu nedenle de bir mucizenin gerçekleşeceğini bildirmişti. Piskopos gerek Edessa, gerek başka bir yerde böyle bir resmin varlığından haberi olmadığı yanıtını verince, hayalet ona böyle bir resmin kent kapılarından birinin üzerinde belli bir yerde gizli olduğunu haber vererek, bu yeri tarif etmiştir. Gün doğarken piskopos, dualar okuyarak kendisine tarif edilen yere koşmuş ve burada bir araştırma yapınca önünde hala bir kandilin yandığı

Harran Ören Yerinden Bir Görünüş

resmi bulmuştur. Yine aynı efsaneye göre bu resmin görülmesi İran ordularının Edessa'daki kuşatmayı kaldırarak geri çekilmeleri için yeterli bir neden olmuştur.

Doğu Roma Hristiyanlık sanatında Edessa prensi Abgaros'a gönderildiği söylenen İsa resmini temsil etmek üzere yapılan

ikonalarda, İsa'nın yüzü bir mendil üzerinde gösterilir ve ikonaya "Agion Mandilion" yani "Kutsal Mendil" adı verilir.

Şanlıurfa'nın 47 km güneyinde yer alan ve yöreye has konik evleri ile tanınan Harran'ın geçmişi çok eski çağlara kadar uzanmaktadır. Harran adı M.Ö. 2000 yıllarındaki çivi yazılı tabletlerde geçmektedir. Ayrıca, İbrahim Peygamber'in Filistin'e gitmeden önce bir süre bu kentte yaşadığı söylenir. Eski kaynaklar Harran'da Sin Tapınağı'nın varlığından söz etmektedirler. M.Ö. 9. yüzyılda kente Asurlular egemen olur. M.S. 382 tarihinde Roma imparatoru II. Theodosius Sin Tapınağı'nı yıktırır. 5. yüzyılda ise burada bir kilise inşa edilir. 6. yüzyılda ise Justinianus kenti çeviren surları yeniler. 4 km. uzunluğundaki surlar üzerinde 187 burç ve yedi kapı bulunmaktadır. Bu kapılardan beşi görülebilir durumdadır. Bunlardan doğuda Musul Kapısı, Batıda Halep Kapısı, kuzeyde Aslanlı Kapı, güneyde ise Rakka ve Roma Kapıları yer alır. Ayrıca surun güneydoğusundaki iç kale içinde Emevi hükümdarı II. Mervan zamanında inşa edilen saray yer almaktadır. II. Mervan (744-750) Harran'ı Emevilerin başkenti haline getirmiştir.

Kentin kuzeydoğu eteğinde ise yine Emeviler döneminde II. Mervan tarafından yaptırılan külliye içinde Ulu Cami, medrese, hamam ve hastane yer alır. Bugün caminin yıkık duvarları ve kule biçimindeki kare gövdeli minaresi ayakta. Daha eski dönemlere ait olan bu kule, gökteki güneş, ay ve yıldızları izlemede "gözlemevi" olarak kullanılmış olduğu bilinmektedir. Abbasiler (750-1258) döneminde Harran'da kurulan Üniversite büyük üne sahipti. 1260 tarihlerine kadar çeşitli İslam devletlerinin egemenliğinde kalan Harran, bu tarihte Moğol kuşatmasına ve işgaline uğrar, kent yakılıp yıkılır. 1516 tarihinde de Memluk Devleti ile yapılan ve Mercidabık savaşı sonunda Harran Osmanlı İmparatorluğu toprakları içine katılır. Harran'ın ortasında tarihi M.Ö. 3000 yıllarına kadar uzanan bir höyük yer almaktadır. Buradaki arkeolojik kazılar Dr. Nurettin Yardımcı tarafından yürütülmektedir.

ADINI EFSANEDEN ALAN KÖY / MOLLAKÖY

Mollaköy, Erzincan'ın 13 km güneyinde, ovada bir tepe önünde kurulmuş olup, turistik ve mesire yeri olan Girlevik (Çağlayan) şelalesine giden ana yolun üzerindedir.

Mollaköy adını, efsanelere konu olmuş sevimli, dost, insancıl ve bilgili bir Molla'dan (Ehmedi Pekerîç) alır. Mollaköy'de, caminin yanında kaynayan buz gibi berrak ve içinde balıkların yaşadığı su için şu efsane anlatılmaktadır.

Eskiden bugünkü caminin bulunduğu yerde bir kilise varmış. Bir İslam beldesinde kilise değil, cami bulunması gerektiğini düşünen Ehmedi Pekerîç adlı molla, bu kiliseyi yıkmak, yerine bir cami yaptırmak istemiş. Bunu haber alan kilise mensupları bölgenin valisine baş vurarak şikayetlerini arz etmişler.

Bölgenin valisi, mollaı huzuruna getirmek için bir adamını göndermiş, giden adam mollaı tarlada bir çift geyikle çift sürerken bulmuş. Molla'nın elindeki massa (*) da bir yılanmış. Hayretler içinde kalan adam Molla'ya yaklaşmadan, uzaktan Molla'ya Vali'nin emrini bildirmiş.

Molla, tarladaki çift sürme işini bitirdikten sonra hemen kente valinin yanına gitmek için hareket etmiş. Molla'dan önce kente varan valinin adamı, gördüklerini bütün ayrıntılarıyla birlikte valiye bir güzel anlatmış. Daha sonra kente gelen sevimli molla, valinin huzuruna çıkmış. Molla, valinin huzuruna çıkar çıkmaz şiddetli bir deprem olmuş. Vali, adamın anlattıklarını da göz önünde bulundurarak depremin molladan dolayı olabileceğini tahmin etmiş ve kilise sorumlularının şikayetlerini düşünmeden mollaya cami yapması için izin vermiş.

* Çift sürerken hayvanın hızlı gitmesi için, hayvanı dürtmeye yarayan ucu sivri uzun sopa.

Molla, camiye yapmaya başlamış. Caminin inşası bitince yanında berrak buz gibi bir su kaynayarak akmış. Suyun içinde

Girlevik Şelalesi-Erzincan

iki tane de balık varmış. Molla, yazın işini bitirince geyiklerden birini Allah adına kurban olarak keser, diğerini de dağa salarmış. Kışı dağda geçiren geyik, her gün dönümünde (22 Haziran) bir çift (iki adet) olarak geri gelirmiş.

Bu durum yıllarca böyle devam etmiş. Molla yaşlanmış, köylülere de aynı durumu bir gelenek olarak devam etmelerini tavsiye etmiş. Gelin görün ki, köylüler mollanın tavsiyelerini unutturmuşlar. Yine bir gün dönümünde su içmeye gelen geyiklerden ikisini de yakalayıp kesmişler. O andan başlayarak buz gibi akan berrak su kurumuş. Suyun kurumasıyla birlikte kalan çukurlukta tavuklar eşinir olmuşlar. Bu tavukları da her akşam telli duvaklı bir gelin gelir alır götürürmüş.

Yine bir günün akşamında telli duvaklı gelin tavukları almaya gelince birden bire su fışkırmaya başlamış, telli duvaklı gelin de bu suda boğularak kaybolmuş. Bu olaydan sonra her yıl gün dönümünde burada oturan insanlar tarafından, ölen bu telli duvaklı geline ve geyiklere Allah rızası için kurbanlar kesilirmiş.

Molla, keramet sahibi bir kişidir. Cami, su ve sudaki balıklar kutsaldır. Balıklara kimse dokunamaz. Balıkları bulun-

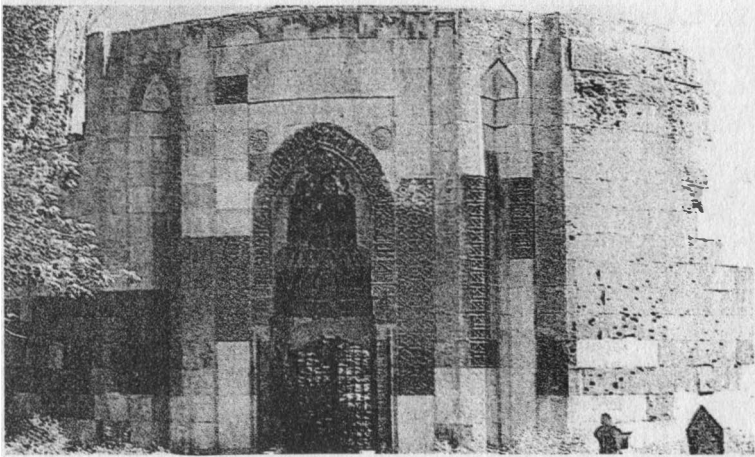
duğu su bir kaynak (göze) suyudur ve Mollaköy'e hayat verir. Mollaköy'den gelip geçen insanlar burada mola verip araçlarından inerek, şifa niyetine buradaki sudan içerler. Ayrıca bu suyun, sütü kesilen annelere de iyi geldiğini söylüyorlar.

Efsanede, kutsal olan varlıklara zarar vermemeyi, onlara inanmayı ve korumayı telkin ediyor. Zarar verenlerin sonunun iyi olmayacağı anlatılmağa çalışılıyor.

Yukarıda efsanesi anlatılan ermiş kişi molladan dolayı köye Mollaköy adı verildiği söylenmektedir. İster inanın ister inanmayın, efsane böyle söylüyor.

*

Erzincan, kuzeyinde Keşiş Dağı, güneyinde ise Munzur Dağları ile çevrili düz ve verimli bir ovada kurulmuştur. Yöre, tarih öncesi çağlardan başlayarak (M.Ö. 2000) yerleşme görmüştür. Jeolojik yapısı bakımından fay hattı üzerinde bulunması nedeniyle, tarihten günümüze kadar çağlar boyunca büyük depremlere ve ölümlere neden olmuştur. Bu durum, kentin büyüüp gelişmesine nüfusunun artmasına engel olmuştur. Erzincan ve çevresine tarih boyunca, sıra ile Hititler, Urartular, Medler, Persler, Araplar, Doğu Romalılar (Bizanslılar), Selçuklular, Akkoyunlular, Osmanlılar ve son olarak da Türkiye Cumhuriyeti Devleti egemen olmuştur.

Mama Hatun Türbesi

Depremeler nedeniyle kent sık sık yıkılıp yeniden inşa edildiğinden, kentte tarihsel yapılara rastlanmaz. Ancak, deprem nedeniyle terk edilen eski Erzincan yerleşme alanında bazı yapı kalıntılarına rastlamak olasıdır. Kentin 15 km. doğusunda, M.Ö. 900-600 yılları arasında Doğu Anadolu Bölgesi'nde büyük bir devlet kuran Urartulara ait önemli bir yerleşme yeri olan Altın-tepe ören yeri bulunur. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Tahsin Özgüç tarafından burada yapılan kazılar sonunda tapınak, saray, sütunlu kabul salonu, açık hava tapınağı ve mezarlar, açığa çıkarılan önemli kalıntılardır. Urartular maden sanatında çok ileri gitmişlerdir. Özellikle boğa başlı kazanları ünlüdür. Etrürya'ya (İtalya) kadar ihraç edilmiştir. Altın-tepe kazılarında çıkan eserler ise bugün Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir.

Erzincan'a bağlı Tercan ilçesinde 13. yüzyılda inşa edilen Mama Hatun Kervansarayı ve Türbesi bulunur. Ayrıca Kemah ilçesinde, Kemah Kalesi, ilçe merkezinde Gülabi Bey Camii, ilçe girişinde ise 1191 tarihinde inşa edilen Mengüçük Oğulları'ndan Melik Gazi Türbesi görülmeye değer tarihsel yapılardır. Erzincan'ın 13 km. doğusunda ise Ekşisu mevkiinde maden suyu ve sağlık turizmi açısından önemli olan sıcak su kaplıcası bulunur. Ayrıca kentin 30 km. güney-doğusundaki Girlevik şelalesi, doğal güzelliği ve serinliği ile yörenin tanınmış bir turistik ve mesire yeridir.

ANAVARZA KALESİ EFSANESİ

Anavarza Kalesi, bereketli topraklar içeren Çukurova'nın kuzey doğusunda, Ceyhan ilçesinden Kadirli ilçesine giden yolun sağında, ovalık arazinin bittiği yerde ve sarp bir tepe üzerinde yer alır. Ovada ise antik Anavarza kenti kalıntıları bulunmaktadır. Kaynaklarda Anazarba, Aynzarba ve Anazarbus gibi adlar geçmesine karşın günümüzde Anazarva adı kullanılmaktadır. Kentin tarihi M.Ö. 1. yüzyıla kadar uzanmaktadır. İmparator Claudius (M.S.41-54) zamanında kent Roma egemenliğine geçer. Roma Çağı'nda kentte büyük imar çalışmaları yapılır, kent gelişir ve zenginleşir. İmparator Justinus (518-527) ve Justinianus I (527-565) zamanında meydana gelen depremler de kent büyük yıkıma uğrar ve yeniden inşa edilir. 6 ve 7. yüzyıllarda Arap akınlarına uğrayan kent sonunda zapt edilir ve Ain Zorba adlı bir Arap kenti olur. Daha sonra sıra ile Doğu Roma (Bizans), Kilikya Ermenileri, Moğollar ve Memlukluların eline geçen kent 1375 tarihinde tekrar Kilikya Ermenilerinin eline geçtiyse de, kent eski canlı yaşamına kavuşamadı ve sonunda terk edildi. Daha sonra da bölge, Osmanlıların egemenlik alanına girdi.

Geniş bir alana yayılan Anavarza harabeleri üzerinde, günümüzde Dilekkaya Köyü yer almaktadır. Antik kentin etrafı surlarla çevriliydi. Kentin dört ana kapısı vardı. Surları ise 56 kule ile tahkim edilmişti. Antik kentte bilimsel kazılara başlanmamasına karşın, temel kazıları sırasında zengin taban mozaikler açığa çıkarılmıştır.

Anavarza Kalesi ile ilgili olarak söylenen efsanelerden biri şöyledir:

Söylentiye göre, bir zamanlar Çukurova Bölgesi'nde Anavarza diye bir krallık varmış. Bu Anavarza Kralı'nın da güzelliği dillere destan bir kızı varmış. Bir gün Sis (Kozan) Kralı, Anavarza Kralı'na elçiler göndererek kralın kızını oğluna ister. Elçi, kızını vermediği durumda ise kralın kendisine savaş açılacağını söyler. Bölgenin en büyük krallığı olan Sis Kralı'nın gücünden çekinen Anavarza Kralı, bir süre düşünmesi gerektiğini elçi aracılığı ile Sis Kralı'na iletir. Ancak bu işin içinden nasıl çıkacağını düşünürken, olayı duyan ve yine bölgede

önemli bir krallık olan Misis Kralı'nın elçisi çıkagelir. O da kendi kralının isteğini Anavarza Kralı'na iletir. Onun da isteği, kralın güzeller güzeli kızını oğluna istemesi olur. Vermemesi halinde savaşın kaçınılmaz olduğunu iletir. Anavarza Kralı ona da düşünmek için zaman ister.

Kral kızını kime vereceği konusunda bir ikilemde kalır. Kızını Sis Kralı'nın oğluna verse, Misis Kralı ile savaşmak zorunda kalacak. Misis Kralı'nın oğluna verse bu kez

Anavarza Kalesi-Kozan

de Sis Kralı ile savaşmak durumunda kalacak. Her iki durumda da çok insanın ölebileceğini, hatta tahtının bile elden gidebileceği söz konusu olabilirdi. İki kralın isteği karşısında zor durumda kalan Anavarza Kralı kendince bir çıkış yolu bulamadığından üzüntüden, içine kapanıp kimse ile konuşmaz, yemeden içmeden kesilir ve perişan bir duruma gelir. Babasının bir sorunu olduğunu hisseden kızı, babasına “niçin perişan bir durumda olduğunu sorar”. Babası ise olayları bütün açıklığı ile kızına anlatır. Bunun üzerine kızı babasına, bugüne kadar niçin konuyu kendisine açmadığını söyleyerek babasına çıkışır. Kral kızı güzelliği ile olduğu kadar, kafa yapısı ile de akıllı ve zeki bir kızmış.

Kralın kızı, babasının içinden çıkamadığı sorunu şöyle çözümlemiş. O zamanlar Anavarza Kalesi'ne gelen su çok yetersizmiş. İnsanlar su getirmek için kilometrelerce uzaktan eşek sırtında su taşımak zorunda kalırlarmış. O nedenle, hangi kral Anavarza Kalesi'ne suyolu yaparak, su getirip insanları bol suya kavuşturursa kızını o kralın oğluna verebileceğini ve böylece çıkabilecek bir savaşın da önlemiş olacağını belirtir.

Kral, kızının bu çözüm önerisine çok sevindi. Hemen, Sis ve Misis Krallarına haber göndererek, anılan konuyu görüşmek

üzere elçilerini Anavarza Kalesi'ne davet eder. Kral, gelen elçilere, bir kızı olduğunu, taliplilerin ise iki krallık olduğunu, dolayısıyla iki krallık arasında bir seçim yapamayacağını, ancak suyu çok yetersiz olan Anavarza Kalesi'ni kim önce bol suya kavuşturursa kızını o kralın oğluna verebileceğini iletir. Söylemi alan elçiler konuyu kendi krallarına iletirler.

Bunu üzerine her iki kral da öneriyi kabul eder. Ve Anavarza Kalesi'ni bol suya kavuşturma yarışı başlar. Sis Kralı çalışmaları kaleden, Misis Kralı ise suyun kaynağından çalışmaları başlatmış. Sis Kralı su yolunu gayet düzgün ve kesme taşlardan sağlam bir şekilde yaparken, Misis Kralı ise daha kalitesiz malzeme kullanarak çalışmaları yürütüyormuş. O nedenle Sis Kralı'nın çalışmaları yavaş ilerlerken, Misis Kralı'nın çalışmaları hızla ilerliyormuş. Günler, haftalar ve aylar geçmiş, sonunda Misis Kralı'nın yaptığı suyolları kaleye yaklaştırmaya başlamış, ancak Sis Kralı'nın çalışmalarından bir eser görünmüyordu. Bunu gören kralın kızı, bölgede yiğit bir delikanlı olarak bilinen Sis Kralı'nın oğlunu severmiş, o nedenle de elçileri aracılığıyla ona haber gönderip acele etmelerini ister. Günler geçtikçe Misislilerin kaleye daha da yaklaştığını, Sisli-lerin ise görünürlerde hiç bulunmamaları üzerine kralın kızı fena halde sıkıntıya düşüp, üzülür ve panikler. Nihayet Misislilerin yaptıkları su yolu gelip Anavarza Kalesi'ne ulaşır. Ancak, gönlü Sis Kralı'nın oğlunda olan ve Misis kralının oğlu ile evlenmek istemeyen Anavarza Kralı'nın kızı, kendisini Anavarza Kalesi'nin kayalıklarından aşağı atarak canına kıyar. Böylece

ülke savaştan korunur, kral tahtını korur ve kale suya kavuşurken, Anavarza Krallığı'nda bu olay, ülke yaşamında kara bir gün olarak değerlendirir ve işte o tarihten sonra da Anazarva'da hiç şenlik yapılmadığı söylenir.

Misis Köprüsü

ŞAHMARAN EFSANESİ

Şahmaran, efsanevi bir yaratık olup Yılanların Şahı veya Padişahı anlamına gelir. Şahmaran, betimlerde başında taç bulunan, koç boynuzlu ve insan yüzlü, boynunda kolyesi bulunan, vücudunun diğer kısımları pulla örtülü, altı yılan başlı ayağı olan ve kuyruğu da ağzı açık ejderha başlı biçiminde gösterilmiştir. Şahmaran'la ilgili olarak İslam dünyasında efsanelere konu olan değişik söylentiler vardır.

Adana ili sınırları içindeki Misis'in 15 km. kuzeydoğusundaki kayalık bir tepe üzerine, ortaçağda inşa edilen ve bütün Ceyhan Ovası'na hâkim olan bir kale vardır. 700 metre uzunluğundaki bir surla çevrili ve dört

Şahmaran

cep-heli olan kale sekiz burçla da tahkim edilmiştir. Kale içinden bütün surlara ve burçlara çıkan merdivenler vardır. Söylentiye göre burada çok yılan yaşadığı için Yılanlıkale olarak adlandırılan bu kale, yöre halkı tarafından Şahmaran Kalesi olarak da bilinmektedir.

Söylentiye göre yılanların şahı Şahmaran, Yılanlı Kale denilen bu kalede yaşarmış. Bu bölge de onun ülkesiymiş. İzinsiz olarak hiç kimse bu ülkeye giremezmiş. Günün birinde yolunu şaşırarak bir insan bu ülkeye ayak basar. Bunun üzerine Şahmaran'ın yılanlardan oluşan korumaları yeri göğü inleyen büyük bir gürültü ve hışırta ile insanoğlunun üzerine saldırırlar. Yılanların tam insanoğlunu sokup öldürmek üzere iken yetişen Şahmaran, insanoğlunu ölümden kurtarır. Ona, kendisinin yılanların şahı Şahmaran olduğunu, ülkesine ilk ayak basan insan

olduğu için canını bağışladığını ve hemen ülkesini terk etmesini ve bir daha da ülkesine girmemesini söyler. İnsanoğlu, birkaç yılanın korunmasında ülkesinin sınırına kadar getirilir. Yılanlar, insanoğluna artık serbest olduğunu, karşı tarafın insanoğlunun ülkesi olduğu için geçemeyeceklerini, fakat sadece Yılanlar şahu Şahmaran'ın ara sıra yıkanmak için karşı taraftaki Misis'e geçip oradaki Taş Hamam'da yıkandığını söylerler. İnsanoğlu, Şahmaran'ın ülkesini terk edip Misis'e giderken, korumacı yılanlar da ikametgâhları olan Yılanlı Kale'ye geri dönerler.

Gel zaman, git zaman bir gün yörede yaşayan çok zengin bir bey, dermansız bir hastalığa yakalanmış. Bütün ünlü hekimlere gitmiş, önerilen bütün ilaçları kullanmasına karşın bir türlü iyileşip sağlığına kavuşamamış. Hiçbir hekim, beyin hastalığına çare bulamamış. Çünkü beyin yakalandığı hastalık dermansız bir hastalıkmış. Bey günden güne erimiş ve daha da ağırlaşmış. Ölüm her an kapıda. Son olarak doktorunu çağırıp, derdine mutlaka bir çare olmasının gerektiğini söyler. Doktor da, dermansız bir hastalığın olamayacağını söyler. Bey de, “Peki çaresi nedir” diye sorar. Doktor, “seni sağlığına kavuştu-racak tek şey kaldı, o da yılanlar padişahu Şahmaran'ın gözleri” der. Ancak, bey bunun hemen hemen imkânsız olduğunu söyler. Şahmaran'ın nerede olduğu bilinmez. Bilen kişi de yerini söylemez. Çünkü Şahmaran'ın ölümüne neden olan kişinin sağ kalamayacağına inanılır.

Başka çaresi kalmayan bey, hemen bütün Çukurova'ya haber salıp, Şahmaran'ın yerini bilip söyleyene veya bulup da onun gözlerini oyup getirene ağırlığınca altın vereceğini söyler. Bunu duyan, bir zamanlar Şahmaran'ın ölümünden kurtardığı insanoğlu hemen beye gelip, Şahmaran'ın yerini bildiğini, ancak önce ödülünün verilmesini ister. Ödülünü alan insanoğlu, beye; Şahmaran'ı ya Yılanlı Kale'de, ya da zaman zaman yıkanmak için gittiği Misis'teki Taş Hamam'da bulabileceklerini söyler.

Bunun üzerine beyin adamları Şahmaran'ı aramaya başlamışlar. Yılanlı Kale'ye gitmenin olanaksız olduğunu, ancak nasıl olsa yıkanmak için hamama gideceğini düşünerek, Misis'teki Taş Hamam'ın karşısında sipere yatıp, Şahmaran'ın hamama gelmesini beklemişler. Nihayet bir gün Şahmaran yıkanmak için hamama gelir. Beyin adamları hemen atağa geçip

hamamda Şahmaran'ı kısıkrak yakalar ve boynunu uçururlar, gözlerini de oyup beye getirirler. Şahmaran'ın gözlerini yiyen bey iyileşip yeniden eski sağlığına kavuşur.

Derler ki yılanlar, padişahları Şahmaran'ın öcünü bir gün insanoğlundan alacak. O nedenle de Misis yılanla yok olacak derler. Hatta Çukurova çevresinde, "Adana selle, Ceyhan yelle, Misis ise yılanla yok olacak" diye bilinen ve eski-

Misis Mozaiği

den gelen bir söylenti vardır. Bu söylentinin açıklaması da şöyledir: Bilindiği gibi ilkbahar mevsiminde Toroslardaki karların erimesi ile birlikte Seyhan ve Ceyhan Nehirleri taşarak bütün Çukurova'yı sular altında bırakır, Adana'ya ulaşınca da, sel kenti alır gidermiş. Ceyhan ilçesinde ise evler kamış ve ottanmış. Bir yel esince Ceyhan'daki bütün evler yıkılıp yerle bir olmuş. Misis ise yukarıda anlatılan efsanede belirtildiği gibi, yılanların şahı Şahmaran'ın öldürülmesi nedeniyle sabıkalı olduğundan, bir gün yılanların hücumu ile yok olacaktı.

*

İlk çağda yerleşme gören Misis, Orta Anadolu'dan Pers Ülkesi'ne (İran'a) giden ana yol üzerinde yer alan önemli bir merkez konumundaydı. Misis aynı zamanda Doğu Roma İmparatorluğu'nun (Bizans) önemli sınır kalelerinden birine sahipti. Tarihsel kültür varlıkları bakımından da zengin bir kenttir. Kentte antik döneme ait akropolü, sur duvarları, tiyatro, su yolları, stadium yapılarına ait kalıntılar vardır. Geç Roma dönemine ait zengin taban mozaiklerine sahiptir. Misis'ten geçen Ceyhan Irmağı üzerinde bulunan ve antik çağdan günümüze kadar sağlam olarak gelen ve "Misis Köprüsü" (M.S. 4. yüzyıl) olarak bilinen çok gözlü bir köprü bulunur.

YUNUSBALIĞI SIRTINDAKİ ÇOCUK

Ege'nin şirin kenti İzmir'e bağlı Selçuk ilçesindeki Efes Müzesi'ni gezenler, vitrinlerden birinde yer alan ilginç bir bronz heykelcikle karşılaşır. Heykelcik, yunusbalığı ve sırtındaki bir çocuktan oluşmaktadır. Roma Çağı'na ait olup M.S. 2. yüzyıla tarihlenen bu heykelcikte yer alan çocuk figürünün, aşk tanrısı Eros'a ait olduğu söylendiği için, bu heykelcik "Yunusbalığına binmiş Eros" olarak bilinmektedir. Ancak efsanelere konu olan Güllüklü Hermiyas'ın öyküsünü bilenler ise bu eseri görünce, hemen "Aaa..., bu yunusbalığı sırtındaki çocuk Güllüklü Hermiyas'tır" derler.

Yunus Balığı Sırtındaki Çocuk

Hermiyas adlı çocuğun öyküsüne gelince: Antik çağda, önemli yerleşme merkezlerinden biri olan Milas antik kentinin, Ege Denizi kıyısında, bugünkü Güllük denilen yerde küçük bir limanı varmış. O zamanlar Güllük küçük bir köy olduğundan

bütün insanlar birbirini tanımış. Güllük halkı yaşamını balıkçılıkla sürdürürmüş. Bu liman köyünde insanlar tarafından çok sevilen Hermiyas adında güzel bir çocuk varmış. Babası daha önce ölen bu çocuğun anasından başka da kimsesi yokmuş. O nedenle annesi, yaşamdaki tek varlığı ve her şeyi olan oğlu Hermiyas'ı hiç dizinin dibinden, gözünün önünden irak tutmazmış.

Yaz mevsiminin sıcak bir gününde, bir gün arkadaşları Hermiyas'ın kapısına dayanır ve birlikte denize gitme öneri-

sinde bulunurlar. Ancak annesi Hermiyas'e izin vermez. Bunun üzerine arkadaşları Hermiyas'la, "hâlâ anasının dizinin dibinden ayrılmayan çocuk, anasının kuzusu" diye onunla dalga geçmeye kalkarlar. Sonra da bir türkü tuttururlar;

"Deniz çekiyor bizi
biz Güllük çocuklarını
ama ne diyelim,
ne edelim,
yaz güneşi de tepemizde,
kavurur ayaklarımızı toprak,
çeker bizi Ege,
hadi çocuklar denize,
hadi Hermiyas denize".

Arkadaşlarının dalga geçerek söyledikleri sözler Hermiyas'ın gururunu incitir ve üzer. Bunu anlayan annesi, gözünü budaktan sakındığı tek varlığı olan oğlu Hermiyas'ın, arkadaşları ile birlikte denize gitmesine izin verir, ancak dikkatli olmasını, fazla açılmamasını, denizle oyun oynanmayacağı konularında tembihler, uyarılarda bulunur. Bunun üzerine Hermiyas büyük bir sevinç içinde arkadaşlarına katılır, hep birlikte koşarak sahile giderler ve kendilerini Ege Denizi'nin serin sularına bırakırlar. Çocukların sevinç ve çılgınlıklarından oluşan bağırtilar, gürültü bütün sahili kaplar. Yüzmekten yorulan çocuklar bir süre sonra sahile çıkarlar. Sahil yine çocukların sesleriyle çınlar. Ancak aralarında Güllük'ün güzel çocuğu Hermiyas yoktu. Bu kötü haber anında bütün Güllük'e, "Ege Denizi, Güllük'ün güzel çocuğu Hermiyas'ı yuttu" diye yayılır. Bütün insanlar sahile akın ederler.

Haberi duyan Hermiyas'ın annesi çılgına döner, saçını başını yolup dövünür ve deniz kıyısından hiç ayrılmaz. Bütün kayıkçılar, balıkçılar, usta dalgıçlar Ege Denizi'nin köpüklü ve dalgalı suları arasına dalıp Hermiyas'ı aramaya koyulurlar. Fakat Hermiyas'ı bulamazlar. Her sabah denize açılan balıkçılar, denize attıkları ağlarına takılacak olan balıklarla beraber Hermiyas'a da ulaşacağı umudunu hiçbir zaman yitirmezler.

Nihayet bir gün balıkçılardan biri, denizde avlanırken Güllük'ün güzel çocuğu Hermiyas'ı bir yunusbalığı sırtında görür. Balıkla birlikte Hermiyas denizin köpüklü sularına bir dalıp bir çıkıyor ve bu ara balıkçıya da el sallamayı ihmal etmiyordu. Sahile dönen balıkçı gördüklerini arkadaşlarına anlatır. Ancak kimse inanmaz. Güllüklüler, balıkçının düş gördüğünü söylerler ve "hiç yunusbalığı sırtında adam taşır mı?" diye de eklerler. Balıkçı, yemin-billah ederek, koca bir yunus balığının sırtında Hermiyas'ı gördüğünü ısrarla söylese de kimseyi inandıramaz.

Gümüşkesen Mezar Anıtı

Her ne kadar Güllüklüler balıkçıya inanmamışlarsa da içlerine bir kuşku düşer. Aradan günler, haftalar ve aylar geçer. Bir gün sabahın erken vaktinde Hermiyas'ın ölüsünün sahilde kumlar üzerinde bulunduğu haberi bütün Güllük'e yayılır. Bunu duyan tüm Güllük halkı denizin kıyısına koşar. Sahilde kumlar üzerinde Hermiyas'ın cansız bedeni ile yanında da bir

yunusbalığı cesedi ile karşılaşır. Bunun ne anlama geldiği balıkçılar arasında tartışılırken, yaşlı insanlardan biri "bu, yunusbalığı ile Hermiyas arasındaki dostluktur, yunusbalığı dostu Hermiyas'ın cesedini kıyıya çıkarmış, dostunun ölümüne dayanamadığı için kendi yaşamına da son vermiş" der.

Bu olay nedeniyle çok duygulanan Güllüklülerin, aralarında para toplayarak, bir dostluk simgesi olarak bronzdan “Yunusbalığı sırtında Hermiyas” heykelini yaptırıp, bir söylentiye göre limana, bir başka söylentiye göre de gymnasionun bahçesine diktirdikleri söylenir.

*

Antik çağda “Milasa” olarak bilinen Milas, önemli bir dini merkez olduğu gibi aynı zamanda Karia Bölgesi’ne başkentlik de yapmıştır. Milas’ın Hisarbaşı Mahallesi’nde bulunan ve antik çağdan günümüze kadar gelen Zeus Tapınağı’na ait kalıntılar, Baltalı Kapı ve kent surlarına ait izlerle, Gümüşkesen Mezar Anıtı kentte görülebilecek eserlerdir. Gümüşkesen Mezar Anıtı üzerindeki aslan heykeli 19. yüzyılın ortalarında İngiliz arkeologu Newton tarafından yerinden sökülerek British Müzesi’ne taşınmıştır. Menteşeoğulları dönemine ait Hacı İlyasbey Camii (1330), Ulucami, kiliseden camiye çevrilen Belen Camii ile Osmanlı dönemine ait Firuzbey Camii (14.yüzyıl sonları), Ağa Camii (1737) ile Çöllü Han, Yanık Han, Sünnetçi Hanı, Çaput Hanı gibi mimari yapılar da günümüze kadar gelmiştir. Milas’ın 5 km güneyinde Menteşeoğulları tarafından 14. yüzyılda inşa edilen Peçin Kalesi bulunur. Bu kalenin içinde de Yelli Cami, Ahmet Gazi Medresesi (1375) ve Kızıl Han gibi tarihsel yapılar yer alır. Yine Milas’a 12 km uzaklıkta, Milas-Söke karayolunun sağında bulunan ve Roma İmparatoru Hadrianus dönemine (117-138) tarihlenen, korint düzeninde inşa edilen “Euromos Zeus Tapınağı” da görülmesi gereken önemli mimari yapılardan biridir.

SÖZLÜK

A

Afrodit (Venus): Aşk ve Güzellik Tanrıçası.

Aieneias: Troya Savaşı'ndan sağ kurtulan Troya kralı Priamos'un oğlu.

Akhilleus: Troya Savaşı'na katılan Akha'lı savaşçı.

Akropol: Surlarla tahkim edilmiş yukarı şehir, İç kale.

Ambrosia: Tanrılara ait ölümsüzlük yemeği.

Andromakhe: Troya'nın kahraman savaşçısı Hektor'un karısıdır.

Apollon: Baş tanrı Zeus ile Leto'nun oğlu olan Apollo Işık, Güzeli Sanatlar ve Bilicilik Tanrısıdır.

Ares (Mars) : Savaş Tanrısı Ares, Baş Tanrı Zeus ile Hera'nın oğludur.

Artemis (Diana) : Baş tanrı Zeus ile Leto'nun kızı olan Artemis, Avcılık ve Bakirelik Tanrıçasıdır.

Asklepieion: Asklepios Sağlık Yurdu.

Asklepios: Tanrı Apollo ile Koronis'in oğlu olan Asklepios sağlık, tedavi ve hekimlik tanrısıdır. Asklepios hekimlik sanatını at adam Kheiron'dan öğrenir. Kutsal yılanı, günümüzde de hekimlerin simgesidir.

Astyanaks: Hektor'la Andromakhe'nin oğludur. Akhalı Odysseus, Troya Savaşı'nda Astyanaks'ı Troya Surları'ndan atarak öldürür.

Athena (Minevra): Zeka ve Savaş Tanrıçası olan Athena, Zeus ve Metis'in kızı.

B

Bellerophon: Kanatlı At Pegasus'a binerek ağzından ateş püsküren canavar Khimaira'ı öldüren kahraman.

Bosporos: İo efsanesinden dolayı İstanbul Boğazı'na "İnek Geçidi" anlamında olan Bosporos (Boğaziçi) ismi verilmiştir.

D

Demeter (Ceres) : Toprak ana, verim ve Bereket Tanrıçasıdır.

Dionysos (Bacchus): Şarap Tanrısı, Zeus ve Semele'nin oğlu.

Dioskur'lar: Zeus'un delikanlıları anlamına gelir. Zeus ile Leda'nın çocukları olan Kastor ve Polydeukes'e verilen isimdir.

E

Epimetheus: "Sonradan düşünen" anlamına gelir. İapetos ve Klymene'nin oğlu olup, Prometheus'un da kardeşidir.

Eos: Şafak Tanrıçası.

Eris: Kavga Tanrıçası olup, Savaş Tanrısı Ares'in kızkardeşidir.

Eros: Aşk tanrısı, Savaş Tanrısı Ares ile Güzellik Tanrıçası Afrodit'in oğludur.

G

Gaia (Tellus) : Yeri, toprağı, yeryüzünü simgeleyen ilk kadın tanrıça.

Galenos (M.S. 129 Bergama-99 Roma): Roma Çağı'nda Bergama'da yaşamış, "Eczacılığın Babası" olarak kabul edilmekte olup ünlü bir hekim ve düşünürdür.

Gigant'lar: Uranos'un kesilen üreme organının saçılan kanlarından meydana gelen devlerdir.

Gorgo'lar: Phoryks ve Keto'nun üç kızı vardı, bu kızlar korku salan canavarlardı. Medüsa da bunlardan biridir.

H

Haldi: Urartular'ın baş tanrısı.

Hades: Yeraltındaki Ölümler Ülkesi'nin tanrısı.

Hefaistos (Vulcanus): Ateş ve Demirciler Tanrısı olan Hefaistos, baş tanrı Zeus ile Hera'nın oğludur.

Hekabe: Troya kralı Priamos'un eşi.

Hektor: İlyada Destanı'nda adı geçen kahraman olup, Troya kralı Priamos ile Hekabe'nin oğludur.

Helena: Zeus ile Leda'nın kızı, Troya kralı Priamos'un oğlu Paris tarafından Troya'ya kaçırılan ve Troya Savaşı'nın çıkmasına neden olan Isparta kralı Menelaos'un da eşi.

Helios (Sol): Güneş Tanrısı

Hermaphrodit: Hem erkek hem de dişi cinsi kendinde birleştiren yaratık olup, Hermes ve Afrodit'in oğludur.

Hera (Iuno) : Baş tanrı Zeus'un hem kız kardeşi, hem de eşidir.

Herakles (Hercules) : Baş Tanrı Zeus'un Alkmene'den olan oğlu olan Herakles gücü ve oniki macerası ile ünlüdür.

Hermes (Mercurius) : Tanrıların Habercisi ve Tüccarların Tanrısıdır.

Herodotos (M.Ö. 490 - 425): Halikarnassoslu (Bodrum) olan Herodotos "Tarihin Babası" olarak bilinir. Ünlü tarihi dokuz kitaptan oluşmaktadır.

Hestia (Vesta): Kronos ile Rheia kızı olup, Ocak Ateşi Tanrıçasıdır.

Hesiodos: M.Ö. 8.yüzyılda (700 civarında) yaşamış Boiotia'lı bir şairdir. Theogonia (Tanrıların yaratılışı), İşler ve Günler adlı yapıtları vardır.

Hippokrates (M.Ö.460-377): Yunanlı (Hellen) hekimdir. Tıp biliminin kurucusu olup, Batılılar tarafından "Tıbbın Babası" olarak kabul edilmiştir. Hekimler, "Hippokrates Yemini" ile meslek yaşamına başlarlar.

Homeros (M.Ö. 8.yüzyıl): Smyrna (İzmir) doğumlu olup ünlü İlyada ve Odyssea Destanları'nın yazarıdır.

Hygeia: Sağlık Tanrıçası, olup, Sağlık Tanrısı Asklepios'un da kızıdır.

I

İda Dağı: Pekçok efsaneye konu olan Edremit'in kuzeyindeki Kaz Dağı'na antik çağda verilen ad.

İkona: Tahta üzeri boya resim.

İlyada Destanı: Akalarla Troyalılar arasında yapılan ve tarihte yapılan ilk doğu-batı savaşı olarak nitelenen efsanevi Troya Savaşı'nı anlatan Homeros'un ünlü destanı.

İris: Gök kuşağını simgeleyen tanrıça İris, ayağına çabuk, hızlı, kanatlı bir habercidir.

K

Kassandra: Troya kralı Priamos ile Hekabe'nin bilici kızı.

Kherion: Kronos'la Philyra'nın oğlu olup, hekimlik bilen bilge bir at adamdır (Kentaur).

Khimaira: Ağzından ateş püsküren canavar.

Kroisos: M.Ö. VI. yüzyılda yaşamış karun gibi zengin olan Lydia kralı.

Kronos: Uranos ile Gaia'nın oğludur.

Kybele: Anadolu'nun "ana tanrıça"sı olup, Friglerin de baş tanrıçasıdır.

Kyklop'lar: Tek yuvarlak gözlü, iri yarı devlerdir.

Kyrus: M.Ö. VI. yüzyılda yaşamış Pers kralı olup, M.Ö. 546 tarihinde başkent Sardes kentini zaptedip Lydia Krallığı'na son verir.

L

Leda: Zeus'un kuğu kılığında yaklaşp gebe bıraktığı Kastor ve Polydeukes adlı ikiz kardeşlerin annesi.

Leto: Zeus'un eşlerinden biri olup, Tanrı Apollo ve Artemis'in annesi.

Lokman Hekim: İslamıktan önce yaşadığına inanılan, efsane kahramanı hekim.

Laokoon: Denizden çıkan iki yılan tarafından oğulları ile birlikte öldürülen, Apollo Tapınağı'nda görevli Troyalı rahip.

M

Mainadlar: Şarap tanrısı Dionysos'un dinsel törenlerine katılan kadınlar alayı. Mainadlar'ın bir diğer adı da Bakkhalar'dır.

Marsyas: Tanrı Apollo ile müzik yarışmasına giren Silenos.

Menelaos: Paris tarafından Troya'ya kaçırılan Güzel Helena'nın kocası ve aynı zamanda Isparta kralı.

Midas: Eşek kulaklarıyla efsanelere konu olan Frigya kralı.

Mitoloji: Efsanelerin doğuşlarını, anlamlarını yorumlayan bilim dalı, Efsaneler Bilimi.

Mitos: Efsane, halk hikayesi.

Musa'lar: Zeus ile Mnemosyne'nin kızları olup ilham perileridir. Sayıları dokuzdur. Kalliope şiir Musa'sı, Euterpe flüt Musa'sı, Thalia komedia Musa'sı, Melpomene tragedia Musa'sı, Terpsikhore dans Musa'sı, Erato korolu şiir Musa'sı, Polymnia pantomim Musa'sı, Urania gök bilimi Musa'sı, Klio tarih Musa'sı.

N

Nektar: Tanrılar'a mahsus ölümsüzlük içkisi.

Nike (Victoria) : Zafer Tanrıçası. Kanatlı ve hızlı uçan bir kız olarak canlandırılır.

Niobe: Tantalos'un kızıdır. Oniki çocuğa sahipti. İki çocuklu olan Leto'yu küçümser, buna kızan Leto çocukları Apollo ve Artemis aracılığı ile Niobe'nin oniki çocuğu da öldürtür.

Nympha'lar: Baş örtülü "gelin" anlamına gelen ve Zeus'un kızları olan Nymphalar kırlarda, sulara, ormanlarda (doğada) yaşayan tanrıçalardır.

O

Odyseeia Destanı: Troya Savaşı'ndan ülkesi İthaka'ya dönen İthaka kralı Odysseus'un yolculuk sırasında başından geçen maceralar, Homeros tarafından yazılan bu destanda yer almaktadır.

Odysseus: Troya Savaşı'na katılan İthaka kralı olup, şeytani "Tahta At" planı düşüncesi ile Troya'nın zaptedilmesini sağlamıştır.

Olympos Dağı: Klasik mitolojiye göre, Tanrılar Yunanistan'da bulunan Olympos Dağı'ndaki sarayında otururlardı.

P

Pan: Keçi ayaklı olan Pan, Hermes'in oğlu olup küçükbaş hayvanların ve çobanların tanrısıdır.

Pandora: Zeus tarafından yaratılan ilk kadın. İnsanlar arasındaki bütün kötülüklerin ve acıların kaynağı olan ve "Pandora'nın kutusu" olarak bilinen efsane ile ün yapmıştır.

Paris: Güzel Helena'yı Troya'ya kaçırarak Troya kralı Priamos'un oğlu.

Patroklos: Troya Savaşına katılan ve bu savaşta ölen Akhalı savaşçı.

Pegasos: Kanatlı At.

Penthesileia: Troya Savaşı'nda Akhalı savaşçı Akhilleus tarafından öldürülen efsanevi Amazonlar Kraliçesi.

Persephone: Toprak ana, verim ve bereket tanrıçası Demeter'in kızıdır.

Perseus: Gorgolar'dan biri olan Medüsa'nın kafasını kesen kahraman.

Poseidon (Neptun): Kronos ile Rheia'nın oğlu olan Poseidon Denizler Tanrısıdır.

Priamos: Troya kralı, Hekabe'nin eşi, Hektor ve Paris'in babasıdır.

Prometheus: "Önceden düşünen" anlamına gelir. Titan İapepos'un oğludur. Zeus'tan çaldığı ateşi insanlara verdiği için, Zeus onu kayaya zincirle bağlayarak cezalandırır. Sonunda Prometheus'u Herakles kurtarır.

Psyche: "Ruh" anlamına gelir.

S – Ş

Sarpidon: Zeus'un Bellerophontes'in kızı Laodameia'dan doğan oğlu olup Troya Savaşı'na katılan Lykialı komutandır.

Satyrler: Şarap Tanrısı Dionysos'un yanında gezip dolaşan, taşkın, atak, sarkıntıdan hoşlanan, belden yukarısı insan, aşağısı at veya teke şeklinde olan yarı yaratık insanlardır. Kırılarda dolaşırlar, Menadların ve Nymphaların peşine takılırlar.

Selene (Luna): Ay Tanrıçası.

Silenos: Yarı insan, yarı hayvan bir yaratık. Satirler'e benzemekle birlikte biraz daha yaşlı olan Silenos, şarap tanrısı Dionysos'un yoldaşdır.

Simurg: Zümrüdüanka da denilen, dinsel ve büyüsel etkileri olduğuna inanılan mitolojik kuş.

Sisyphos: Zeus'un, cehennemde bir kayayı yuvarlayarak dik bir dağın tepesine çıkarmaya mahkumettiği "hilebazların piri".

Solon (M.Ö. 638-558) : Atinalı devlet adamı.

Sphenks: Efsanelerde geçen, kadın yüzlü ve göğüslü, aslan vücutlu, kanatlı dişi canavar.

Şahmaran: Anadolu'da varlığına inanılan doğaüstü bir yılan.

T – U

Tahta At: Troya'nın fethi için İthaka kralı kurnaz Odysseus'un, içine askerlerin yerleştirildiği şeytani "Tahta At" hilesi.

Takiyüddin (Kahire 1526– ? İstanbul): Mısır'da eğitim gören, Matematik ve astronomi bilgini olan Takiyüddün 1571'de Osmanlı Sarayı'nda Müneccimbaşı olur. 1576'de Tophane sırtlarında kurdurduğu rasathane ise 1579'da yıktırıldı.

Teşup: Hititler'de Fırtına Tanrısı olup baş tanrı konumundadır.

Thales (M.Ö. ? 625 - 550): Miletoslu matematikçi, astronom, fizikçi ve düşünür. M.Ö. 28 Mayıs 585 yılında güneş tutulmasını önceden hesap edip bildiren ilk kişi olarak bilim tarihindeki yerini almıştır. .

Titan'lar: Uranos ile Gaia'dan doğan ve dev anlamına gelen erkek ve kız çocuklardır.

Tümülüs: Bir yeraltı mezarının üzerini toprak ve çakıl yığarak oluşturulan yapay tepe.

Tykhe (Fortuna): Kader ve Şans Tanrıçası olup Okeanus'un kızlarından biridir.

Uranos: Göğü simgeleyen İlk Erkek ve Baba Tanrı.

Zephyros: Şafak Tanrıçası Eos'un oğlu, Batı yeli-tanrı.

Zeus (Iupiter): Tanrıların tanrısı, tanrıların babası, baş tanrı.

Ziggurat: Mezopotamya'daki yedi katlı Sümer tapınaklarına verilen ad.

KAYNAKÇA

Adivar, Adnan: Osmanlı Türklerinde İlim, Remzi Kitapevi Yayını, İstanbul, 1970.

Akurgal, Ekrem: Anadolu Kültür Tarihi, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 2008.

Akurgal, Ekrem: Anadolu Uygarlıkları Tarihi, Net Turistik Yayınları, İstanbul 1989.

Akşit, İlhan: Mitoloji / Ege'nin iki yakası, Akşit Kültür ve Turizm Yayıncılık, İstanbul, 2003

Arsel, İlhan: Şeriat'tan Kıssa'lar, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996.

Aydın, Erdoğan: Nasıl Müslüman Olduk, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2006.

Bayladı, Derman: Dinler Kavşağı Anadolu, Say Yayınları, İstanbul, 1998.

Büyükkolancı, Mustafa: St. Jean, Efes 2000 Vakfı Yayınları, 2001.

Ceram, C.W. Tanrıların Vatanı Anadolu, Koza Yayınları, İstanbul, 1974.

Cömert, Bedrettin: Mitoloji ve İkonografi, Ayraç Yayınları, Ankara, 1999.

Çığ, M. İlmiye: Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1995.

Dinler Tarihi Ansiklopedisi, 1-2-3-4, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1999.

Erhat, Azra: Mitoloji Sözlüğü, Remzi kitapevi Yayını, İstanbul, 1972.

Eyüboğlu, İ. Zeki: Tanrı Yaratan Toprak Anadolu, Sinan Yayınları, İstanbul, 1973.

Hançerlioğlu, Orhan: İnanç sözlüğü, Remzi Kitapevi Yayını, İstanbul, 1975.

On iki bin beş yüz yıldan beri sürekli yerleşme gören Anadolu, çağlar boyunca pek çok uygarlığa sahne olup, zengin tarihsel ve kültürel miras ile birlikte büyüleyici doğal güzelliklere sahiptir. Bu kadim uygarlıkların merkezi olan ülke-miz, kültürel miras bakımından adeta bir açık hava müzesi konumundadır. Tüm bu tarihsel ve doğal zenginlikler, güzellikler doğal olarak kendileri ile ilgili efsaneleri de yaratmıştır. Efsaneler, söylence-de olsalar bu topraklarda yaşamış olan insanların düşünce ürünüdür, kültürüdür, yaşama ve dünyaya bakışıdır. Söylencelere neden olan eserler, bu ülke coğrafyasında, tarihinde, halk kültüründe, edebiyatında, güzel sanatlarda yerini almış ve günümüzde de yaşamaktadırlar.

Bu eserde, uygarlıklar beşiği Anadolu'da mevcut önemli kültür mirasımızdan efsanelere konu olmuş bir kısmını ele alınmakta, bunlar üzerinden kitabın başlığına uygun sorgulamalarda bulunulmakta ve tespitler yapılmaktadır.

U356160

THG
239865
CCH
9865 CCH

